

หลักสูตรและคู่มือ

การพัฒนาผู้ทำหน้าที่สื่อมวลชนท้องถิ่นให้มีบทบาท
ในการเสริมสร้างคุณลักษณะและทักษะของเกษตรกร

จัดทำโดย

ประทีป

จีนจี่

วิลาศลักษณ์

ชววัลดี

หลักสูตรนี้เป็นผลงานส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย เรื่อง โครงการระบบการถ่ายทอดทางสังคม
เพื่อการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะแก่แรงงานภาคเกษตรกร : ศึกษากรณีจังหวัดน่าน

สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

มีนาคม 2546

ISBN 974-9613-59-7

คำชี้แจง

หลักสูตรและคู่มือการพัฒนาผู้ทำหน้าที่สื่อมวลชนท้องถิ่นให้มีบทบาทในการเสริมสร้างคุณลักษณะและทักษะของเกษตรกร เป็นผลจากการวิจัยแบบมีส่วนร่วมในโครงการวิจัยเรื่อง โครงการระบบถ่ายทอดทางสังคม เพื่อการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะแก่แรงงานภาคการเกษตร : ศึกษากรณีจังหวัดน่าน ซึ่งเกิดจากความร่วมมือจากบุคคลหลายฝ่าย ทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐ สื่อมวลชนท้องถิ่น ประชาสัมพันธ์หมู่บ้าน เกษตรกร และคณะผู้วิจัยในโครงการ หลักสูตรนี้เน้นให้สื่อมวลชนท้องถิ่นซึ่งรวมถึงประชาสัมพันธ์หมู่บ้าน ผู้จัดการสายตามหาในสถานศึกษา เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารด้านเกษตร ได้เรียนรู้กระบวนการสร้างหลักสูตรแบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาคุณลักษณะและทักษะที่พึงประสงค์ในเกษตรกรโดยใช้สื่อมวลชนท้องถิ่นเป็นตัวกลางเผยแพร่

หลักสูตรนี้แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 หลักสูตร – โครงสร้างของหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วยหลักการ เหตุผลและความจำเป็นของหลักสูตร จุดมุ่งหมาย โครงสร้างหลักสูตร กลุ่มเป้าหมายและเกณฑ์การผ่านหลักสูตร ส่วนตอนที่ 2 เป็นคู่มือการใช้หลักสูตร ประกอบด้วย แนวทางการเตรียมการจัดฝึกอบรมตามหลักสูตร แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ จำนวน 10 กิจกรรม และข้อเสนอแนะในการนำหลักสูตรไปใช้ ซึ่งผู้ที่นำหลักสูตรนี้ไปใช้ อาจเป็นประชาสัมพันธ์หมู่บ้านสื่อมวลชนท้องถิ่น หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐและผู้สนใจที่มีวัตถุประสงค์จะพัฒนาคุณลักษณะและทักษะของเกษตรกร ที่จะให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วม ผู้ที่นำหลักสูตรนี้ไปใช้อาจปรับบางกระบวนการให้เหมาะสมกับสถานการณ์เพื่อประโยชน์สูงสุดที่จะเกิดขึ้น

คณะผู้วิจัย

ประทีป จินฉี

วิลาศลักษณ์ ชั่ววัลลี

มีนาคม 2546

สารบัญ

หน้า

หลักสูตรและคู่มือ

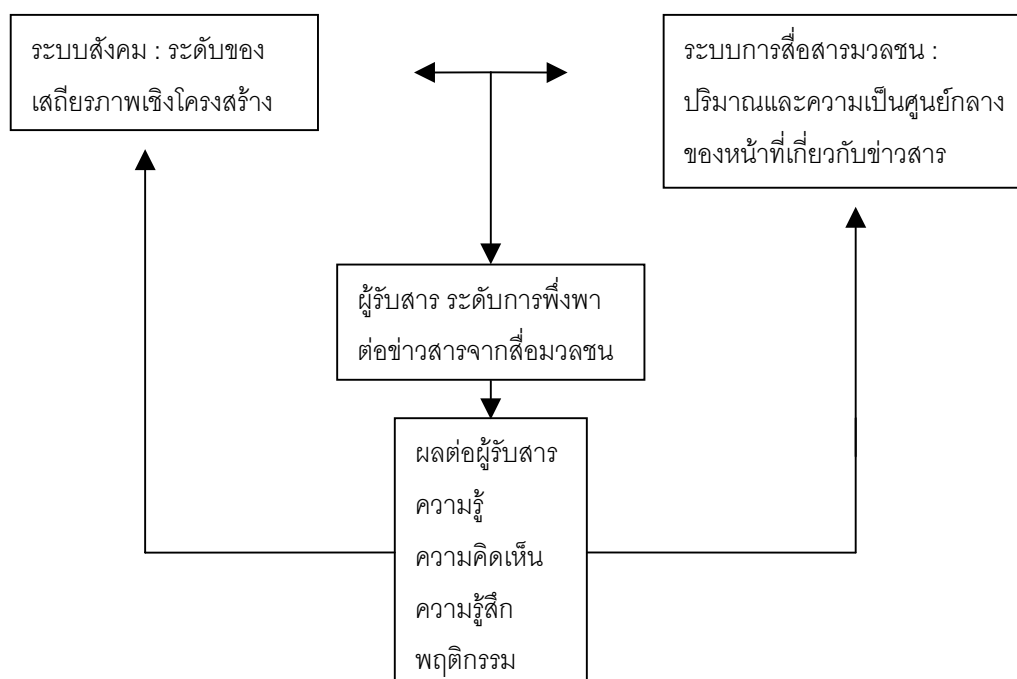
การพัฒนาผู้ทำหน้าที่สื่อมวลชนท้องถิ่นให้มีบทบาทในการ

เสริมสร้างคุณลักษณะและทักษะของเกษตรกร

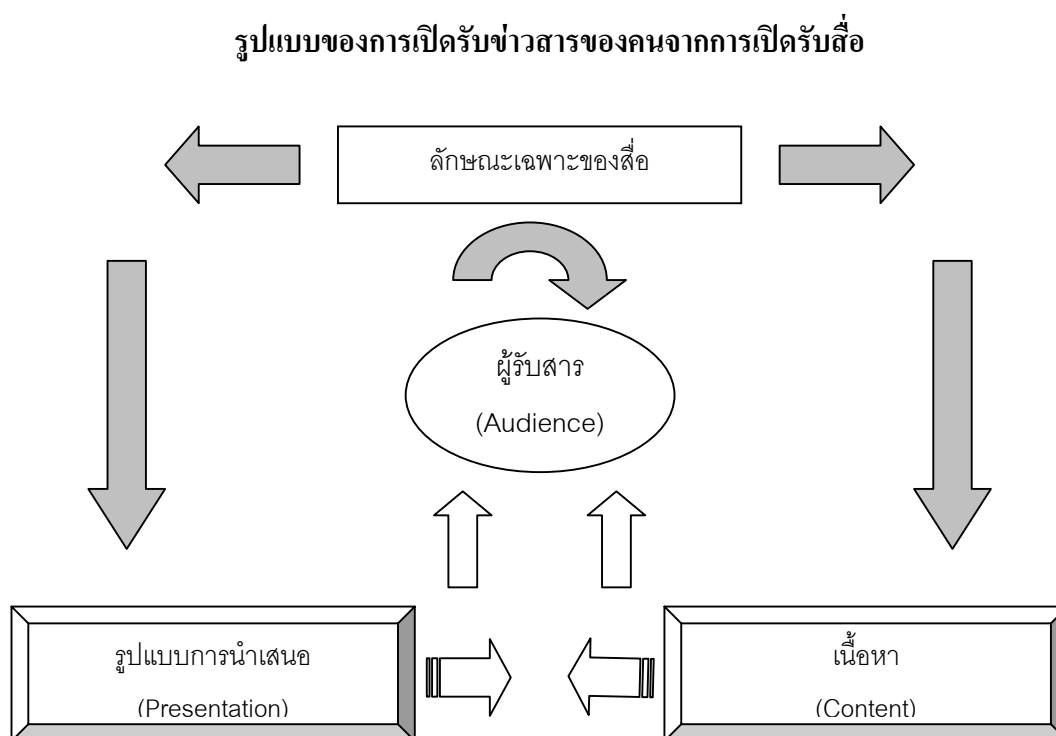
ตอนที่ 1 หลักสูตร – โครงสร้างของหลักสูตร

หลักการ เหตุผล และความจำเป็นของหลักสูตร

สื่อมวลชน นับว่าเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งที่มีอิทธิพลอย่างมาก ต่อการพัฒนาประเทศในทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจของประเทศ และยังรวมไปถึงระบบสังคมโดยรวมเพราะปัจจุบันสังคมของเราถือได้ว่าอยู่ในยุคข่าวสาร เนื่องจากความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีการสื่อสารจึงทำให้มีส่วนอย่างมากในการกระตุ้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สื่อมวลชนมีผลกระทบอย่างมากกับประชาชนผู้รับสาร ทั้งนี้เพราะสื่อมวลชนทำให้ผู้รับสารในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ดังเช่น ผู้รับสารมีการศึกษาด้วยตนเองมากขึ้น ความเป็นตัวของตัวเองในด้านต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับ แนวคิดของ Rokeach and Defleun ที่ได้เสนอรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างสังคม สื่อมวลชน และสมาชิกของสังคมไว้ในรูปแบบจำลองเชิงพึ่งพาการสื่อสารมวลชน (A Dependency Model of Mass Media Effect) ดังนี้

จากแผนภาพดังกล่าว หากจะพิจารณาให้ชัดเจนมากขึ้นว่า ระบบของสื่อมวลชนนั้นมีองค์ประกอบที่สำคัญอย่างไรบ้าง ต่อผู้รับสาร อาจพิจารณาได้จากรูปแบบการเปิดรับข่าวสารของบุคคลจากภาพต่อไปนี้

จากแผนภาพดังกล่าวนี้จะทำให้มองเห็นว่า ทั้งลักษณะเฉพาะของสื่อ รูปแบบการนำเสนอ และเนื้อหาต่างก็มีผลต่อผู้รับสารด้วยกันทั้งนั้น ทั้งในด้าน ความรู้ (Knowledge) เจตคติ (Attitude) และพฤติกรรม (Behavior) หรือการกระทำ (Performance) ทั้งนี้เพราะสื่อมวลชนจะทำหน้าที่เสนอตัวแบบต่างๆ ซึ่งจะมีผลทำให้บุคคลที่ทำการสังเกตตัวแบบนั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดอันจะส่งผลให้พฤติกรรมและการกระทำของบุคคลที่ได้สังเกตตัวแบบนั้นเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ดังนั้นถ้าหากสื่อมวลชนที่มีโลกทัศน์ที่ดี กว้างไกล และมีจิตสำนึกที่ดีในการร่วมพัฒนาประเทศ มีจุดยืนในการนำเสนอเนื้อหาที่มีประโยชน์ต่อมวลชน (Mass) ข้อมูลข่าวสารที่นำเสนอ นั้น ก็ย่อมก่อให้เกิดคุณประโยชน์และสร้างสรรค์ชีวิตที่ดีงามแก่มวลชนได้ เพราะศักยภาพของสื่อมวลชนเปรียบเสมือนดังเป็นอำนาจทางปัญญาของสังคม ซึ่งถ้าสื่อมวลชนเป็นกัลยาณมิตรของสังคมใด ก็ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์อย่างมากมายแก่สังคมนั้น ๆ ซึ่งในการพัฒนาผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับสื่อมวลชนท้องถิ่นนั้น หลักสูตรที่จัดฝึกอบรมควรประกอบด้วยหลักการดังนี้

หลักการของหลักสูตร

ในการพัฒนาหลักสูตร คณะผู้วิจัยใช้หลักการการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการ I CAN DO สำหรับการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเป็นความพยายามร่วมกันจากหลายฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับหลักสูตร ซึ่งได้แก่ คณะผู้วิจัยที่ดำเนินโครงการ เจ้าหน้าที่ผู้มีส่วนรับผิดชอบในการส่งเสริมการเกษตรในจังหวัด สื่อมวลชนท้องถิ่นที่เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารทางการเกษตร และเกษตรกรผู้รับข่าวสารการเกษตร ซึ่งบุคคล 3 กลุ่มหลัง จะเรียกว่าผู้วิจัยในท้องถิ่น ดังเช่น กลุ่มประชาสัมพันธ์หมู่บ้านที่คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดทำ โดยผู้ร่วมพัฒนาหลักสูตรทั้งหมดที่กล่าวถึงนั้นจะมาวางแผนร่วมกัน (Plan) เพื่อกำหนดเป้าหมายของการพัฒนา ซึ่งรวมถึงคุณลักษณะและทักษะที่ต้องการจะส่งเสริมและกระบวนการส่งเสริม เมื่อกำหนดเป้าหมายร่วมกันแล้ว ก็มีการสร้างหลักสูตรร่วมกัน โดยคณะผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการจัดหาวิทยากรเพื่อแนะนำวิธีการเผยแพร่ข้อมูลทางการเกษตรโดยผ่านสื่ออย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งคณะผู้วิจัยที่ดำเนินโครงการได้แนะนำการจัดกิจกรรมโดยใช้กระบวนการ I CAN DO และมีการอภิปราย แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับกลุ่มผู้วิจัยในท้องถิ่น จากนั้น ผู้วิจัยในท้องถิ่นได้สร้างบทประชาสัมพันธ์เพื่อการเผยแพร่ข้อมูล โดยที่คณะผู้วิจัยดำเนินการให้แนวทางและปรึกษาร่วมกัน พร้อมทั้งชักชวนการนำเสนอข้อมูลอย่างมีคุณภาพ จากนั้นคณะผู้วิจัยและกลุ่มผู้วิจัยในท้องถิ่นกำหนดวันเผยแพร่ร่วมกัน และกลุ่มผู้วิจัยในท้องถิ่นที่ร่วมสร้างบทประชาสัมพันธ์ได้ทดลองการออกเสียงตามสายในหมู่บ้าน ซึ่งกระบวนการสร้างบทประชาสัมพันธ์และการทดลองออกอากาศ คือ กระบวนการปฏิบัติ (Action) ในการวิจัยแบบมีส่วนร่วม หลังจากออกอากาศได้ระยะหนึ่ง คณะผู้วิจัยทั้งหมดได้มาประชุมศึกษากันอีก เพื่อสะท้อนการปฏิบัติ และเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงบทประชาสัมพันธ์ วิธีการออกอากาศ และการแก้ไขปัญหาต่างๆ ร่วมกัน ซึ่งกระบวนการนี้คือ กระบวนการประเมิน (Check) จากนั้นก็มีปฏิบัติการปรับปรุง เพื่อออกอากาศครั้งใหม่ (Action) และวางแผนดำเนินการรอบใหม่อีกครั้ง (Plan) การดำเนินการวิจัยแบบมีส่วนร่วมจะเป็นความพยายามร่วมกันของคณะผู้วิจัยที่มาจากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และดำเนินการเป็นวงจรดังที่กล่าว (Plan-Do-Check-Act-Plan-) เช่นนี้ไปจนเป็นที่พอใจในระดับหนึ่งของทุกฝ่าย

ส่วนกระบวนการ I CAN DO เป็นกระบวนการที่ใช้พัฒนาคุณลักษณะและทักษะของเกษตรกร โดยที่ขั้นตอนแรก เป็นขั้นแห่งการสร้างความสนใจ (Interest) ให้เกิดขึ้นในตัวเกษตรกรก่อน เพื่อเป็นแรงกระตุ้นที่จะขวนขวายแสวงหาความรู้หรือฝึกฝนตนเองจนประสบความสำเร็จ ต่อมาจะเป็นขั้นตอนของการส่งเสริมให้เกษตรกรรู้จักคิด วิเคราะห์ วางแผน และเรียนรู้จากหลายๆ แหล่ง จึงเป็นขั้นการรู้คิด – คิดเป็น (Cognition) จากนั้น จึงให้มีการปฏิบัติจริง (Action) เพื่อการนำความรู้ที่แสวงหามาจากขั้นก่อนไปดำเนินการ ซึ่งจะช่วยให้มีความเชี่ยวชาญและฝึกการแก้ไข

ปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งในกระบวนการวางแผนและปฏิบัติการจริง ต้องปลูกฝังเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติ (Natural Conservation) ให้แก่เกษตรกรด้วย เพื่อการรักษาระบบนิเวศ และการมีสำนึกต่อส่วนรวม เมื่อลงมือปฏิบัติจริงแล้วก็ต้องมีการประเมินผล โดยผู้เกี่ยวข้องต้องร่วมกันประเมินผลงานทั้งด้านดีและไม่ดีที่เกิดขึ้น เพื่อการนำมาพัฒนาปรับปรุง (Development) งานให้ดีขึ้น เมื่อพัฒนาหรือปรับปรุงแล้วก็จะเกิดผลลัพธ์ที่ตามมา (Outcome) ผลลัพธ์อาจเป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ แต่ถ้าไม่เป็นก็ต้องมีการคิด วิเคราะห์ วางแผนใหม่ (Cognition) เพื่อนำสู่การปฏิบัติอีกรอบหนึ่ง กระบวนการ I CAN DO จึงอาจมีลักษณะเป็นวงจรการปฏิบัติได้เช่นเดียวกับวงจรการวิจัยแบบมีส่วนร่วม และดำเนินการควบคู่กันไป โดยที่แต่ละขั้นตอนของ I CAN DO ก็สามารถที่จะมีเทคนิคในการจัดกิจกรรมที่หลากหลายได้ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของแต่ละขั้นตอนดังกล่าว

จึงอาจสรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรนี้ได้ใช้ทั้งกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมที่มีลักษณะเป็นวงจรต่อเนื่องกันไป ประกอบกับใช้กระบวนการ I CAN DO เพื่อเป็นหลักในการจัดกิจกรรมการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะของเกษตรกรที่มีลักษณะเป็นวงจรด้วยเช่นกัน เพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ดังนั้น มิติใหม่ของการที่จะนำสื่อมวลชนมาช่วยส่งเสริม และพัฒนาประเทศจึงเป็นช่องทางที่น่าจะส่งเสริม และสนับสนุน โดยเฉพาะสื่อมวลชนท้องถิ่น จะมีบทบาทอย่างมากในการพัฒนาด้านการเกษตรอันเป็นรากฐานทางเศรษฐกิจของประเทศไทย สื่อมวลชนท้องถิ่นสามารถที่จะส่งเสริมให้เกษตรกรเกิดความรู้ ความเข้าใจ และเห็นแบบอย่างของการพัฒนาตนเองทั้งในด้านคุณลักษณะ และทักษะด้านการเกษตรได้อย่างชัดเจน เพราะฉะนั้น เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดในการช่วยพัฒนาคุณลักษณะและทักษะของแรงงานภาคการเกษตร จึงมีความจำเป็นที่จะต้องฝึกอบรมให้สื่อมวลชนท้องถิ่นได้เกิดความเข้าใจและเห็นภาพของภาคการเกษตรได้อย่างชัดเจน

จุดมุ่งหมายของหลักสูตร

1. เพื่อให้สื่อมวลชนท้องถิ่นเกิดความสำนึกรับผิดชอบต่อการส่งเสริมพัฒนาด้านการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ช่วยส่งเสริมคุณลักษณะ และทักษะแก่แรงงานภาคการเกษตร
2. เพื่อให้สื่อมวลชนท้องถิ่นได้เรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมอย่างเหมาะสม เพื่อที่จะได้นำมาช่วยส่งเสริมคุณลักษณะ และทักษะแก่แรงงานภาคการเกษตร
3. เพื่อให้สื่อมวลชนท้องถิ่นมีกระบวนการคิด ความรู้ และทักษะในการจัดให้มีและนำเสนอเนื้อหาด้านการเกษตร ได้อย่างเหมาะสมและตรงตามความต้องการของผู้รับสาร
4. เพื่อให้สื่อมวลชนท้องถิ่นสามารถจัดทำและนำเสนอเนื้อหารายการด้านการเกษตร ได้อย่างกว้างขวางและหลากหลายแนวทาง

โครงสร้างหลักสูตร

หลักสูตร การพัฒนาสื่อมวลชนท้องถิ่นให้มีบทบาทในการเสริมสร้างคุณลักษณะและทักษะของแรงงานภาคการเกษตร จัดแบ่งเนื้อหา และระยะเวลาการอบรมดังนี้

เนื้อหาและกิจกรรมที่จัดอบรม	ระยะเวลาการฝึกอบรม
1. ข้อมูลภาพรวม เกี่ยวกับภาคการเกษตรของไทยในปัจจุบัน	3 ชั่วโมง
2. การพัฒนาภาคการเกษตร - แนวโน้มการพัฒนาด้านการเกษตรของประเทศ - นโยบายและแผนพัฒนาด้านการเกษตรของจังหวัด - ข้อมูลพื้นฐาน และศักยภาพของจังหวัดในการพัฒนาการเกษตร - คุณลักษณะและทักษะที่เหมาะสมของแรงงานภาคการเกษตร	6 ชั่วโมง
3. การวิเคราะห์คุณลักษณะและทักษะ ตลอดจนข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตร ความต้องการของชุมชน โดยใช้วิธีการมีส่วนร่วมของชุมชน	3 ชั่วโมง
4. กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมด้านการเกษตรที่เหมาะสม - กระบวนการ I CAN DO	2 ชั่วโมง
5. แนวคิดเกี่ยวกับการนำเสนอข้อมูล - แนวคิดการเปลี่ยนแปลงความคิด - แนวคิดการใช้ตัวแบบ	2 ชั่วโมง
6. การจัดเตรียมข้อมูลเนื้อหาด้านการเกษตร	1 ชั่วโมง
7. การจัดทำเนื้อหาเกี่ยวกับการเกษตร	15 ชั่วโมง
8. การนำเสนอเนื้อหารายการในรูปแบบต่าง ๆ	15 ชั่วโมง
9. จรรยาบรรณของผู้ทำหน้าที่สื่อมวลชน	1 ชั่วโมง
10. การติดตามและประเมินผลการดำเนินการ	2 ชั่วโมง
รวม	50 ชั่วโมง

กลุ่มเป้าหมาย

1. ผู้ที่ทำหน้าที่สื่อมวลชนท้องถิ่นทั้งภาครัฐและเอกชน

ภาครัฐ ได้แก่ เจ้าหน้าที่ที่ทำหน้าที่เผยแพร่ข้อมูลด้านการเกษตร สำนักงานประมงจังหวัด สำนักงานปศุสัตว์จังหวัด ผู้จัดรายการวิทยุของ รกส. ผู้จัดรายการวิทยุชุมชน และประชาสัมพันธ์หมู่บ้าน

ภาคเอกชน ได้แก่ ผู้เขียนคอลัมน์เกี่ยวกับด้านการเกษตร ของหนังสือพิมพ์วารสารด้านการเกษตร ผู้จัดรายการวิทยุที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเกษตร เป็นต้น

2. ผู้มีความสนใจทั่วไป เช่น กลุ่มเยาวชนในชุมชน นักเรียน นักศึกษา ที่จัดรายการเสียงตามสายของสถานศึกษา

เกณฑ์การผ่านหลักสูตร

ประเมินผลพิจารณาจาก

1. จำนวนชั่วโมงที่เข้ารับการอบรม ไม่ต่ำกว่า ร้อยละ 80 ของระยะเวลาการอบรม
2. ผลงานการจัดทำเนื้อหาข้อมูลด้านการเกษตรที่ใช้กระบวนการ I CAN DO
3. การนำเสนอข้อมูลด้านการเกษตรตามสาขาที่สื่อมวลชนท้องถิ่นแต่ละท่านดำเนินการอยู่

ตอนที่ 2 คู่มือการใช้หลักสูตร

การเตรียมการจัดการฝึกอบรม ตามหลักสูตร

มีการดำเนินการดังนี้

1. คัดเลือกบุคลากรให้มีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมด้านการเกษตรที่เหมาะสม แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางปัญญา การใช้ตัวแบบ การจัดทำเนื้อหารายการและการนำเสนอ
2. ศึกษาข้อมูล แนวโน้มการพัฒนาด้านการเกษตรของประเทศ ข้อมูล นโยบาย และแผนการพัฒนาด้านการเกษตรของจังหวัด ตลอดจน ข้อมูลพื้นฐาน และศักยภาพด้านการเกษตรของจังหวัด
3. กำหนดกลุ่มเป้าหมาย ที่เป็นสื่อมวลชนท้องถิ่น ที่มีความสนใจและยินดีให้ความร่วมมือในการดำเนินการ
4. ประสานงานกับแหล่งวิทยากรความรู้ด้านการเกษตร วิทยากรผู้รู้ เพื่อขอรับการสนับสนุน ตลอดจน วิธีการที่จะให้บริการ
5. เตรียมการ
  - งบประมาณ ค่าตอบแทนวิทยากร ค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน
  - ติดต่อวิทยากร และทำความเข้าใจประเด็นที่วิทยากรแต่ละท่านรับผิดชอบ
  - จัดเตรียมสถานที่ในการจัดฝึกอบรม
  - จัดเตรียมเอกสาร เนื้อหาด้านการเกษตรที่เกี่ยวข้องและสื่อต่างๆ

แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

กิจกรรมที่ 1 การศึกษาข้อมูลภาพรวมเกี่ยวกับภาคการเกษตรของไทยในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เห็นความสำคัญของภาคการเกษตรและเกิดความตระหนัก
2. ในการช่วยส่งเสริมคุณลักษณะและทักษะแก่แรงงานภาคการเกษตร
3. เพื่อคัดเลือกสื่อมวลชนท้องถิ่นที่มีความสนใจเข้าร่วมดำเนินการช่วยส่งเสริมคุณลักษณะและทักษะแก่แรงงานภาคการเกษตร

แนวทางการดำเนินงาน

1. ผู้จัดกิจกรรม อาจจะเชิญวิทยากรผู้มีความรู้ ความสามารถที่จะบรรยายให้ผู้เข้ารับการอบรมเห็นภาพว่า ภาคการเกษตรมีผลต่อการพัฒนาประเทศได้อย่างไร โดยอาจเชิญ วิทยากรผู้มีความรู้จากภาครัฐและเอกชนมาให้ข้อมูลในภาพรวม เช่น ผู้บริหาร หรือ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับระดับนโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ นักวิชาการ นักวิจัยด้านการเกษตร เป็นต้น
2. ผู้จัดกิจกรรม ดำเนินการรับสมัครสื่อมวลชนท้องถิ่นที่สนใจสมัครเข้าร่วมดำเนินงานช่วยเสริมสร้างคุณลักษณะและทักษะให้แก่แรงงานภาคการเกษตร โดยผู้จัดกิจกรรมอาจจะใช้แบบฟอร์มการรับสมัครเพื่อคัดเลือกสื่อมวลชนท้องถิ่นตามตัวอย่างเอกสารดังต่อไปนี้

ตัวอย่างเนื้อหาหรือเอกสารที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

ผู้จัดกิจกรรมอาจจะทำการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผู้ทำหน้าที่สื่อมวลชนท้องถิ่นในเรื่องต่างๆดังนี้

1. สอบถามการตัดสินใจเข้าร่วมทำกิจกรรมการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะของเกษตรกร
2. ประเภทของรายการเกี่ยวกับการเกษตรที่ท่านจัดทำอยู่คืออะไร (เช่น จักรายการวิทยุเกี่ยวกับการเกษตร / เขียนบทความเกี่ยวกับการเกษตรในหนังสือพิมพ์ /วารสาร /ทำเอกสารเผยแพร่เกี่ยวกับการเกษตรในลักษณะแผ่นพับ)
3. แนวคิดหลักในการจัดทำรายการหรือเอกสารเกี่ยวกับการเกษตรของท่านเป็นอย่างไร

4. รูปแบบและเนื้อหาของรายการ / คอลัมน์ / เอกสารเกี่ยวกับการเกษตร ที่ท่านทำ
อยู่นั้นมีลักษณะเป็นอย่างไร

5. ความคาดหวังว่าจะให้เกษตรกรได้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องใดบ้าง อย่างไร
6. มีวิธีการเผยแพร่สื่ออย่างไร และประเมินความนิยมอย่างไร
7. มีปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้การดำเนินงานของท่านเป็นไปด้วยดี
8. ท่านต้องการการสนับสนุนในเรื่องใดบ้าง

นอกจากนี้ ควรให้ผู้เข้ารับการอบรมได้วิเคราะห์ว่าสิ่งที่เขาดำเนินการอยู่มีลักษณะเป็น
อย่างไรเมื่อเทียบกับกระบวนการ I CAN DO ที่ทางผู้จัดนำเสนอ ต่อจากนั้นก็อภิปรายร่วมกันว่าจะ
วางแผนดำเนินการต่อไปอย่างไร โดยร่วมกันกำหนดแนวคิดหลัก รวมทั้งกระบวนการที่จะทำ

กิจกรรมที่ 2 การพัฒนาภาคการเกษตร

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรม ได้รับรู้แนวโน้มการพัฒนาด้านการเกษตรของประเทศ นโยบาย และแผนงานพัฒนาด้านการเกษตรของจังหวัด ตลอดจนข้อมูลพื้นฐาน และศักยภาพของจังหวัดในการพัฒนาด้านการเกษตร เพื่อที่สื่อมวลชนท้องถิ่นจะสามารถนำเสนอข้อมูลด้านการเกษตร ในทิศทางที่สอดคล้องและส่งเสริมซึ่งกันและกันกับจังหวัด ตลอดจนรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะและทักษะของแรงงานภาคการเกษตรที่เหมาะสม

แนวทางการดำเนินงาน

ผู้จัดกิจกรรม นำเสนอข้อมูลต่าง ๆ โดยอาจเชิญ ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือผู้บริหารระดับสูง ที่จะนำเสนอแนวนโยบาย และแผนงานพัฒนาด้านการเกษตรทั้งของประเทศและจังหวัดให้เห็นอย่างชัดเจน รวมทั้งเสนอข้อมูลพื้นฐานและข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะและทักษะที่เหมาะสม ดังตัวอย่าง เอกสารข้อมูลพื้นฐานโดยย่อเกี่ยวกับการเกษตร ของจังหวัดน่าน ต่อไปนี้

ตัวอย่างเนื้อหาหรือเอกสารที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

ข้อมูลพื้นฐานโดยย่อเกี่ยวกับการเกษตร จังหวัดน่าน

จังหวัดน่าน เป็นจังหวัดที่มีประชากร ร้อยละ 85 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยมีมูลค่าผลิตภัณฑ์ของภาคการเกษตร คิดเป็นร้อยละ 22.73 ของมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด พื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่สูงชัน ประกอบด้วยภูเขาประมาณร้อยละ 86 เป็นที่ราบเพียงร้อยละ 12 – 15 เท่านั้น ซึ่งพื้นที่เกษตรกรรมมีเพียงร้อยละ 10.36 ของพื้นที่ทั้งหมด ด้านพืชผล มีการปลูกข้าวโพด เลี้ยงสัตว์ ถั่วเหลือง ถั่วหรั่ง ถั่วเขียวผิวมัน ไม้ผลที่ปลูก ได้แก่ มะม่วง ลำไย มะขาม ลิ้นจี่ และ ส้มเขียวหวาน มีการปลูกผักบ้าง ได้แก่ ผักกาดเขียวปลี กระหล่ำปลี มะเขือยาว เป็นต้น ส่วนด้านการปศุสัตว์ จังหวัดน่าน มีการเลี้ยงสัตว์เพื่อเป็นอาชีพน้อยมาก ส่วนใหญ่จะเลี้ยงเพื่อบริโภคและใช้แรงงาน โดยเลี้ยงแบบผสมผสาน ประเภทสัตว์ที่เลี้ยง ได้แก่ โค กระบือ วัวขุน นกกระทา สุกร เป็ดและไก่ ซึ่งจะเลี้ยงกันมากในเขตอำเภอเมือง อำเภอเวียงสา อำเภอปัว อำเภอท่าวังผา เป็นต้น ด้านการประมง ส่วนใหญ่การทำประมงน้ำจืดในแหล่งน้ำธรรมชาติ ปลาที่เลี้ยงเป็นอาชีพ ได้แก่ ปลานิล ปลาตะเพียน ปลาดุก ปลาสวาย ปลาจิ้น รวมทั้งตะพาบน้ำด้วย อำเภอที่มีการทำประมงมากที่สุด ได้แก่ อำเภอเวียงสา รองลงมาคือ อำเภอเมือง อำเภอนาน้อย อำเภอท่าวังผา และอำเภอปัว ด้านการแปรรูป เกษตรกรจะทำสินค้า

แปรรูปจากพืชผล และสัตว์ที่เลี้ยงไว้ ได้แก่การทำมะไฟเงินอบแห้ง การทำขาใบหม่อน ลำใยอบแห้ง กุ้งยอบ เป็นต้น

ลักษณะของเกษตรกรจังหวัดน่าน

ประมวลจาก การค้นคว้าจากเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์

1. ด้านทักษะ

- ขาดความรู้ความเข้าใจในเทคโนโลยีสมัยใหม่ๆ และเทคนิคการปลูก
- ขาดทักษะด้านการจัดการในเชิงธุรกิจ ทำให้ ขายผลผลิตได้ราคาต่ำ ถูกเอารัด

เอาเปรียบ ขาดอำนาจต่อรอง ขาดการจัดการที่ดี

- ขาดทักษะในด้านการรวมกลุ่ม และการใช้ประโยชน์เครือข่าย
- ขาดทักษะในการผลิตระบบเศรษฐกิจแบบตลาด

2. ด้านคุณลักษณะ

- ความสามารถในการปรับเปลี่ยนแนวคิดเพื่อให้สอดคล้องกับสิ่งใหม่ๆ ค่อนข้างช้า มีความกระตือรือร้นน้อย ไม่ค่อยชอบเสี่ยง เป็นคนรักหาหน้า
- ต้องการทำอาชีพที่ได้เงินเร็ว เช่น ปลูกพืชที่ให้ผลผลิตเร็ว ไม่นิยมปลูกพืชที่ให้ผลผลิตช้า หรือนานๆ กว่าจะเป็นผล

กลุ่มเกษตรกรที่มีความเข้มแข็งในจังหวัดน่าน

กลุ่มเกษตรกรที่มีความเข้มแข็ง ประกอบด้วย

กลุ่มเกษตรยั่งยืน เป้าหมาย เพื่อให้ได้ผลผลิตที่พอเพียง และต่อเนื่องในระยะยาว รวมทั้งพยายามอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร บ้านหาดเตี้ยตึง อ.แก่งภูเพียง โดยการนำของนายชูศักดิ์ หาดพรม และบ้านป่าเลหวล อ.แก่งสันติสุข โดยการนำของ นายจันทร์ วงศ์เทพ

กลุ่มพืชผล อนุรักษ์พันธุ์ปลา ปศุสัตว์ และแปรรูป ประกอบด้วย

1. กลุ่มมะขามหวาน ต.น่าน้อย อ.น่าน้อย ประธานกลุ่ม นายเชียร ไชยบุญเรือง
2. กลุ่มมะไฟเงิน บ้านเมืองราม บ้านห้วยแก้ว
3. กลุ่มปลูกหม่อนเลี้ยงไหม อ.แม่จริม ผู้นำกลุ่ม นายอิน พรหมสกุลปัญญา
4. กลุ่มอนุรักษ์พันธุ์ปลา บ้านดอนแก้ว อ.ท่าวังผา บ้านหาดผาชน ต.เมืองวัง กิ่งอำเภอภูเพียง
5. กลุ่มผู้เลี้ยงสุกร อ.สันติสุข

6. กลุ่มเลี้ยงวัว หมู่ 8 บ้านพุทธิมาราม ต.กองควาย อ.เมือง
7. กลุ่มมะไฟจีนอบแห้ง บ้านท่าคอนไชย ต.นาเกลือ อ.เวียงสา
8. กลุ่มชาใบหม่อน อ.แม่จริม ผู้นำกลุ่ม นางเข็มทอง พรหมสกุลปัญญา
9. กลุ่มแม่บ้านแปรรูปเนื้อสัตว์ บ้านท่าคำ ต.ริม อ.ท่าวังผา

คุณลักษณะ ที่ควรปลูกฝังให้เกิดขึ้นในตัวเกษตรกรจังหวัดน่าน

ได้แก่ ความขยัน ความมีใจรักในการเกษตรหรืองานที่ทำ ความอดทน ความสนใจใฝ่รู้และสร้างสรรค์ ความมุ่งมั่นตั้งใจจริง ความรับผิดชอบ ความประหยัด ความกล้าคิดกล้าทำ ความซื่อสัตย์ ความเป็นผู้นำ ความสามัคคี ความมีมนุษยสัมพันธ์ การมีสำนึกต่อส่วนรวม

ทักษะที่ควรปลูกฝัง

ทักษะทั่วไป

- ทักษะการคิด ประกอบด้วย การค้นคว้า แสวงหาความรู้ การสังเกต การบันทึก
- ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ การรู้จักตนเอง การปรับตัว การสื่อความหมาย ความร่วมมือกับผู้อื่น การทำงานร่วมกัน การแก้ปัญหา การประเมิน ความเป็นผู้นำ การมองการณ์ไกล การเป็นแบบอย่างที่ดี การสร้างเครือข่าย การทดลองวิจัย และเผยแพร่ความรู้

ทักษะอาชีพ

ด้านพืชผล ประกอบด้วยทักษะในขั้นต่างๆ คือ

ขั้นเตรียมการ : ควรมีทักษะเกี่ยวกับการคัดเลือกพันธุ์ การเตรียมดิน การเพาะต้นกล้า

ขั้นปฏิบัติ : ควรมีทักษะเกี่ยวกับการรู้ช่วงเวลาในการปลูก การบำรุงรักษา การดูแล การเก็บเกี่ยวผล การใช้อุปกรณ์ เครื่องมือหรือเทคโนโลยีต่างๆ การรักษาธรรมชาติ

ขั้นประเมินและประยุกต์ใช้ : ควรมีทักษะเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีให้เหมาะสมกับท้องถิ่น การปรับปรุง และพัฒนางานเพื่อเพิ่มผลผลิต

ด้านปศุสัตว์และประมง

ขั้นเตรียมการ : ควรมีทักษะเกี่ยวกับการแสวงหาความรู้ การคัดเลือกพันธุ์

ขั้นปฏิบัติ : ควรมีทักษะเกี่ยวกับการอภิบาลสัตว์ การให้ความรักแก่สัตว์ การบำรุงดูแลรักษาสัตว์

แลรักษาสัตว์

การสังเกตอาการโรค การให้ยา การทำคลอด การขยายพันธุ์

การจัดการ การใช้อุปกรณ์เครื่องทุ่นแรง และเทคโนโลยีสมัยใหม่

ด้านการจัดการเชิงธุรกิจ

ควรมีทักษะเกี่ยวกับ การแสวงหาความรู้ในการจัดการธุรกิจ พิจารณากำลังซื้อ การแข่งขัน ภาวะตลาดทุกระดับ อุปสงค์และอุปทาน การลงทุน การเปรียบเทียบราคา การตลาด การจัดการการเงิน การบัญชี และการประชาสัมพันธ์

กระบวนการพัฒนาบุคคลภาคการเกษตร

กระบวนการพัฒนาให้มีความสำคัญกับการสร้างศักยภาพ และคุณภาพชีวิตของคนเป็นสำคัญ ในลักษณะการพัฒนางานแบบบูรณาการ และการพัฒนาโดยอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายในการคิด วางแผน ตัดสินใจ ดำเนินการ ปรับปรุง และร่วมประเมินผล ซึ่งกระบวนการพัฒนาบุคคลภาคการเกษตร ประกอบด้วย

1. การสร้างความสนใจ เป็นการทำให้เกษตรกรเกิดความสนใจในสิ่งที่ตนต้องการทำ เพื่อจะทำให้เกษตรกรเกิดคุณลักษณะ ความมีใจรัก ความมุ่งมั่นที่จะไปถึงจุดหมาย ความรับผิดชอบต่องานและต่อสังคม

2. การรู้จักคิด - คิดเป็น เป็นการทำให้เกษตรกรเกิดความเข้าใจ หลักของการพัฒนา เพื่อการแสวงหาคำตอบหรือทางออกของปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น คิดเป็น แก้ปัญหาเป็น รู้จักคิดวิเคราะห์สิ่งที่ต้องการทำ รู้จักวางแผนการดำเนินงาน ตัดสินใจกระทำสิ่งต่างๆ อย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งจะนำไปสู่การมีคุณลักษณะ ความสนใจใฝ่รู้ การมีวิสัยทัศน์ การมีความสามัคคี มีมนุษยสัมพันธ์ และเป็นผู้นำ มีความกล้าคิดกล้าทำ

3. การปฏิบัติจริง เป็นขั้นที่เกษตรกรลงมือทำ เพื่อให้เกิดทักษะ ความชำนาญด้วยการเรียนรู้จากการกระทำอันจะนำไปสู่คุณลักษณะ ความขยัน อดทน คิดแก้ไขปัญหา ตลอดจนสนใจใฝ่รู้ ก้าวทันเทคโนโลยีสมัยใหม่ ตลอดจนมีความกล้าคิดกล้าทำ

4. การอนุรักษ์ธรรมชาติ เป็นการช่วยรักษาทรัพยากรธรรมชาติของประเทศให้คงอยู่ มีจิตสำนึกและไม่เห็นแก่ตัวในการวางแผนจัดการใดๆ เกี่ยวกับการทำเกษตรที่จะนำไปสู่การรักษาสมดุลของธรรมชาติ เพื่อปลูกฝังคุณลักษณะ การมีสำนึกต่อส่วนรวม ความประหยัดและรับผิดชอบต่อส่วนรวม

5. การพัฒนาปรับปรุง เป็นขั้นตอนที่ช่วยให้เกษตรกรได้รู้จักร่วมมือกับเครือข่ายในการสร้างระบบประเมินผลและการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อประเมินผลที่ได้ว่าเป็นอย่างไร ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะ ความสนใจใฝ่รู้และสร้างสรรค์ ความมีวิสัยทัศน์ การมีมนุษยสัมพันธ์ และความรับผิดชอบในการทำงานร่วมกับผู้อื่น

6. ผลที่ได้ เช่น ผลของการพัฒนาเพื่อดูว่าเกษตรกรประสบความสำเร็จกับจุดมุ่งหมายที่ตนตั้งไว้มากน้อยเพียงใด พิจารณาทั้งในแง่ผลผลิต การจัดการผลกำไรที่ตนเองได้รับ ซึ่งนำไปสู่การปลูกฝังคุณลักษณะ ความเชื่อมั่นในตนเอง การรับรู้ถึงความสามารถของตนในการประกอบอาชีพ ความ

มุ่งมั่นตั้งใจจริง รวมถึงเป็นแรงจูงใจให้มุ่งมั่น ขยัน ในการประกอบอาชีพทางการเกษตร และมีใจรักในการทำการเกษตร

ที่มา

เอกสารผลการวิจัยระยะที่ 1 ของสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เรื่อง โครงการระบบการถ่ายทอดทางสังคมเพื่อการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะแก่แรงงาน ภาคการเกษตร : ศึกษากรณีจังหวัดน่าน

เอกสารเล่มที่ 1 : ข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดน่าน : ผลผลิต กระบวนการผลิต การตลาด และคุณภาพแรงงานภาคการเกษตร

เอกสารเล่มที่ 2 : องค์ประกอบและศักยภาพในการพัฒนาแรงงานภาคการเกษตรในชุมชน

เอกสารเล่มที่ 3 : ระบบ กลไก และกระบวนการพัฒนาคุณลักษณะ และทักษะของแรงงานภาคการเกษตร

กิจกรรมที่ 3 การวิเคราะห์คุณลักษณะและทักษะของแรงงานภาคการเกษตร และข้อมูลด้านการเกษตรตามความต้องการของชุมชนโดยใช้วิธีการมีส่วนร่วมของชุมชน

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้ตระหนักถึงความต้องการของผู้รับสารและได้รู้ถึงวิธีการได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นความต้องการของผู้รับสาร โดยใช้วิธีการมีส่วนร่วมของชุมชน

แนวทางการดำเนินงาน

ผู้จัดกิจกรรม จัดการประชุมร่วมกัน ระหว่างนักวิชาการด้านการเกษตร นักวิชาการที่มีความรู้ด้านกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมด้านการเกษตรที่เหมาะสม สื่อมวลชนท้องถิ่น และเกษตรกรผู้รับฟังข่าวสาร เพื่อให้แต่ละฝ่ายได้แสดงความคิดเห็น อธิบายสิ่งที่ดำเนินการ สะท้อนความต้องการของผู้รับสารและร่วมกันสรุปประเด็นที่จะดำเนินการ และให้ข้อเสนอแนะต่อที่ประชุม ดังเช่น ตัวอย่างสรุปการประชุม การศึกษาวิเคราะห์ความต้องการของชุมชน ดังนี้

ตัวอย่างเนื้อหาหรือเอกสารที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

1. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสามารถแบ่งการดำเนินงานออกเป็นวงจรต่างๆ ได้ดังนี้

วงจรที่ 1

1. ขั้นการวางแผน(Planning) ในขั้นนี้เป็นการเริ่มต้นกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ที่ผู้เข้าร่วมวิจัยจะเป็นผู้ที่มีความสนใจ ซึ่งผ่านการสนทนากลุ่มรอบแรกแล้ว ในกรณีที่มีผู้สนใจเข้าร่วมการวิจัยมาก ผู้วิจัยจะแบ่งกลุ่ม ให้มีสมาชิกในกลุ่มไม่เกิน 10 คน แล้วดำเนินกิจกรรมทำนองเดียวกันทั้งสองกลุ่ม

ในขั้นตอนการวางแผน ตอนเริ่มต้น ผู้วิจัยแนะนำตัวและให้ผู้เข้าร่วมแนะนำตัวโดยย่ออีกครั้งหนึ่ง เพื่อทำความรู้จักและสร้างความคุ้นเคยกัน จากนั้นผู้วิจัยเสนอเป้าหมายร่วมกันของกลุ่ม พร้อมทั้งเสนอประเด็นที่ได้จากการสนทนากลุ่มครั้งแรกประกอบกับผลการสำรวจของผู้วิจัยเอง

จากนั้นให้ผู้เข้าร่วมวิจัยร่วมกันนำเสนอเป้าหมายย่อยที่จะต้องบรรลุ เพื่อจะนำไปสู่เป้าหมายใหญ่ร่วมกัน และนำเสนอพร้อมทั้งอภิปรายยุทธวิธีที่จะบรรลุเป้าหมายเหล่านั้น ต่อมาผู้เข้าร่วมวิจัยกำหนดภารกิจของแต่ละคนที่จะดำเนินการ

2. ขั้นปฏิบัติการ(Action) เป็นขั้นการนำแผนสู่การปฏิบัติ ซึ่งจะเป็นแผนเชิงกลยุทธ์ที่มีความยืดหยุ่นหรือพร้อมที่จะปรับเมื่อเผชิญกับปัญหา สมาชิกทุกคนจะมีความมุ่งมั่นตั้งใจในการดำเนินการตามแผนด้วยความรอบคอบ

3. ขั้นการสังเกต (Observation) ในระหว่างการปฏิบัติการณ์ผู้เข้าร่วมทุกคนจะต้องสังเกตและบันทึกพฤติกรรมและความรู้สึกของตนเองเป็นประจำด้วย รวมทั้งสิ่งที่ตัวเองได้เรียนรู้ ปัญหาที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ก็มีการรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น รายงานการประชุม บันทึกการสนทนาพูดคุย การสัมภาษณ์ การสอบถาม หรือการบันทึกเทป

4. ขั้นสะท้อนการปฏิบัติ (Reflection) ผู้เข้าร่วมทุกคนร่วมกันเสนอประสบการณ์จากการนำไปปฏิบัติ และรายงานการสังเกตที่ตนเองรวบรวม เพื่อการอภิปรายร่วมกันถึงสิ่งที่ได้เรียนรู้ ความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันของเหตุการณ์ต่างๆ ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น ความรู้สึกของแต่ละคน ทุกคนจะมีโอกาสเสนอความคิดเห็น และทุกความคิดเห็นจะมีการนำไปพิจารณา รายละเอียดจากการสะท้อนการปฏิบัติจะมีการบันทึกไว้เพื่อประมวลรวบรวม และปรับแต่งเมื่อผ่านวงจรต่อ ๆ ไป ทั้งนี้เพื่อมุ่งสู่การพัฒนากระบวนการ กลไก และวิธีการถ่ายทอดคุณลักษณะและทักษะแก่แรงงานภาคการเกษตร

วงจรที่ 2

ทุกคนในกลุ่มจะเรียนรู้ซึ่งกันและกันและช่วยกันปรับแผน(Planning) ใหม่และแสวงหาวิธีการพัฒนาระบบ กลไก และวิธีการถ่ายทอด แล้วกำหนดภารกิจเพื่อการปฏิบัติต่อไป(action) และจะมีการสังเกต จดบันทึก (Observation) สะท้อนความรู้สึก อภิปรายสิ่งที่ได้เรียนรู้(Reflection) ปรับแต่งความรู้ที่ได้รับและปรับแผนเป็นวงจรต่อไป

วงจรที่ 3, 4 และ 5 ก็จะดำเนินไปในทำนองเดียวกัน วงจรจะสิ้นสุดเมื่อผู้วิจัยพบว่าผู้เข้าร่วมวิจัยปรับแต่งแนวทางหรือรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมจนเป็นที่พอใจของสมาชิกทุกคนในกลุ่ม และมีการนำไปปฏิบัติได้ผลเป็นที่พอใจ ทั้งนี้จากการสังเกตและการสะท้อนการปฏิบัติของกลุ่ม

2. ตัวอย่างการศึกษาความต้องการของเกษตรกรผู้รับสาร

จากเอกสารสรุปการประชุม การศึกษาวิเคราะห์ความต้องการของเกษตรกรผู้รับสาร จังหวัดน่าน

วันที่ประชุม 27 – 28 กุมภาพันธ์ 2545 สถานที่ โรงแรม เทวราช จ.น่าน

ดำเนินการประชุมโดย ผศ.ประทีป จินจิ และ ดร.วิลาศลักษณ์ ชั่ววัลลี

ผู้เข้าร่วมประชุม

1. นักวิจัย 2 คน
2. สื่อมวลชนท้องถิ่น
  - หนังสือพิมพ์ 3 ฉบับ ประชาสัมพันธ์จังหวัด 1 คน รวม 4 คน
3. ประชาสัมพันธ์ในหมู่บ้านที่เป็นหอกระจายข่าว 7 คน
4. ผู้ทำหน้าที่เผยแพร่ข่าวสารด้านการเกษตรของหน่วยราชการ 4 คน
5. องค์กรเอกชน 2 คน
6. กลุ่มเกษตรกร 5 คน

รวม 24 คน

กิจกรรมที่ดำเนินการ

1. ผู้เข้าร่วมประชุมที่เป็นสื่อทุกท่านนำเสนอประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการทำสื่อด้านการเกษตรที่ตนเองทำอยู่ในปัจจุบัน
2. ได้สอบถามความสนใจเข้าร่วมโครงการวิจัย หลังจากพูดคุยถึงผลประโยชน์ที่แต่ละกลุ่มจะได้รับ ซึ่งมีสื่อและผู้ทำหน้าที่เผยแพร่ข่าวการเกษตรให้ความสนใจร่วมโครงการ 5 ราย คือ
  - คุณเฉลิมพล พลสันติกุล จากสำนักงานประมงจังหวัดน่าน
  - คุณจิรวัฒน์ ไชยสิทธิ จาก ธกส. จังหวัดน่าน จัดรายการวิทยุฯ รอบรู้ ธกส.
  - คุณวุฒิไกร กุลกัลชัย จากรายการวิทยุชุมชน จังหวัดน่าน
  - จ.ส.อ. สันติชัย จารุบุตร จาก หนังสือพิมพ์เสียงชาวน่าน
  - คุณภักพันธ์ อรุณสิทธิ์ จาก หนังสือพิมพ์น่านนิวส์
3. ได้ดำเนินการพูดคุยกับตัวแทนเกษตรกรเพื่อให้สะท้อนความต้องการเกี่ยวกับการนำเสนอข่าวสารด้านการเกษตรของสื่อมวลชนท้องถิ่น

เกษตรกรได้สะท้อนความต้องการในเรื่อง

- ต้องการข้อมูลเกี่ยวกับเทคนิคการผลิตการเกษตร
- เผยแพร่ผลผลิตที่ชาวบ้านทำได้
- นำเสนอตัวอย่างการจัดการเกี่ยวกับการตลาด การจัดจำหน่าย ราคาสินค้า
- ความง่ายของการใช้ภาษาในการสื่อสาร
- การตรวจสอบข้อเท็จจริง ความเป็นไปได้ ก่อนนำเสนอข่าว การติดตามผล ข้อมูล และความเปลี่ยนแปลง
- นำเสนอตัวอย่างของกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม

4. ผู้จัดการกิจกรรม เกษตรกร สื่อมวลชนท้องถิ่น ร่วมกันกำหนด คุณลักษณะ ทักษะ ตลอดจนระบบ กลไก และกระบวนการพัฒนาแรงงานภาคการเกษตร

คุณลักษณะที่กำหนด เช่น ความขยัน ความอดทน ความคิดริเริ่ม การมีใจรัก ความซื่อสัตย์ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

ทักษะที่กำหนด การเป็นคนช่างสังเกต การรู้จักคิดวิเคราะห์ การมีกระบวนการคิด การค้นคว้า การทดลองอย่างเป็นระบบ การมองการณ์ไกล การวางแผน เผยแพร่ความรู้ การรวมกลุ่ม การมีส่วนร่วมในการคิดกระทำ การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ การลงมือปฏิบัติ

ทักษะอาชีพ เห็นด้วยตามเอกสารสรุป

กลไก งบประมาณในการดำเนินงาน ความรู้ด้านการเกษตรของสื่อ ความพร้อมของหน่วยงาน เจ้าสังกัด

กระบวนการ ผู้เข้าประชุมได้เสนอประเด็นกระบวนการที่ทำอยู่

ในปัจจุบัน และสรุปภาพรวมตามกระบวนการที่ประกอบด้วย ขั้นความสนใจ การคิดวิเคราะห์ การลงมือทำ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การพัฒนา และผลที่ได้

5. สื่อทั้ง 5 ท่าน ได้ทำการวิเคราะห์สิ่งที่ดำเนินการในปัจจุบันว่าครอบคลุมคุณลักษณะ ทักษะ และกระบวนการที่กำหนดร่วมกัน แล้วหรือยัง ต่อจากนั้นเสนอโครงการ กิจกรรมที่จะผลิตสื่อให้ครอบคลุมกระบวนการ โดยกำหนดสิ่งที่จะทำใน 4 เดือนข้างหน้า แล้วมีการติดตามผลโครงการทุก 2 สัปดาห์ มีการประชุมร่วมกัน เดือนละ 1 ครั้ง

กิจกรรมที่ 4 คุณลักษณะ ทักษะและกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม ด้านการเกษตรที่เหมาะสม

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้มีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมที่เหมาะสม

แนวทางการดำเนินงาน

ผู้จัดกิจกรรม เชิญวิทยากร ที่มีความรู้เกี่ยวกับคุณลักษณะ ทักษะและ กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมด้านการเกษตรที่เหมาะสม มาบรรยายให้ สื่อมวลชนท้องถิ่นที่เข้ารับการอบรมได้ฟังโดยมีเนื้อหา ดังนี้

ตัวอย่างเนื้อหาหรือเอกสารที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

ตอนที่ 1 คุณลักษณะ ทักษะ ระบบ กลไก และกระบวนการพัฒนาแรงงานภาคการเกษตร

1.1 ด้านคุณลักษณะ

ในการนำเสนอการวิเคราะห์คุณลักษณะสำคัญของเกษตรกรที่นำไปสู่ความสำเร็จ จะแบ่งเป็นสองกลุ่มคือ กลุ่มคุณลักษณะของเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในอาชีพ และกลุ่มคุณลักษณะของเกษตรกรรุ่นใหม่ที่ต้องส่งเสริม

คุณลักษณะของเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในอาชีพ

การศึกษาคุณลักษณะของเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากหลายแหล่ง ทั้งจากการสัมภาษณ์ตัวเกษตรกรเอง จากแบบสอบถาม และจากเอกสาร พบว่าคุณลักษณะของเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จอาจแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ 1) คุณลักษณะที่จำเป็นต่อการทำอาชีพเกษตรกรรมให้ประสบความสำเร็จ 2) คุณลักษณะที่จำเป็นสำหรับการทำงานร่วมกับผู้อื่น และ 3) คุณลักษณะที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนในสภาวะสังคมโลกที่มีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งบางคุณลักษณะก็เป็นลักษณะร่วมที่ต้องมีทั้งเมื่อบุคคลทำงานอาชีพของตนและเมื่อต้องทำงานร่วมกับผู้อื่น เช่น ความรับผิดชอบ การจัดกลุ่มก็เพียงเพื่อการมองภาพได้ครอบคลุมและเพื่อประโยชน์ต่อการส่งเสริมต่อไป

คุณลักษณะที่จำเป็นต่อการทำอาชีพเกษตรกรรมให้ประสบความสำเร็จ

เนื่องจากอาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพที่ต้องอยู่กับธรรมชาติ ไม่ว่าพืชหรือสัตว์ ต้องเพาะปลูก พืช หรือเอาใจใส่เลี้ยงดูสัตว์อย่างใกล้ชิดเป็นเวลานาน จึงจะเห็นผลสำเร็จ และต้องตรากตรำกับสภาพ ภูมิประเทศและภูมิอากาศอยู่เป็นประจำ บุคคลที่ทำอาชีพนี้จึงจำเป็นต้องมีคุณลักษณะบางประการที่ ทำให้สามารถดำเนินอาชีพไปจนประสบความสำเร็จได้ ซึ่งได้แก่

มีแรงจูงใจ หรือแรงบันดาลใจ จากการสัมภาษณ์เกษตรกรพบว่า แรงบันดาลใจสำคัญที่ เกษตรกรกล่าวถึงคือเรื่องของรายได้ เกษตรกรที่ทำการเกษตรบางประเภท เช่น ทำไร่มะขามหวาน นั้นแต่เดิมทำนาหรือทำพืชไร่อื่น แต่เมื่อเห็นว่ามะขามหวานได้ราคาดี จึงหันมาทำไร่มะขามหวาน ส่วนเกษตรกรที่ผลผลิตไม่ได้ราคาสูง ก็มีเหตุผลของการทำการเกษตร เช่น ทำเกษตรแล้วกินเองได้ ไม่ต้องซื้อหา ที่เหลือก็นำออกขายได้ เรียกว่าอาชีพเกษตรทำพอเลี้ยงตัวเองได้ หรือพึ่งตนเองได้ เกษตรกรบางคนที่เคยเดินทางไปประกอบอาชีพอื่น เมื่อภาวะเศรษฐกิจตกต่ำก็ตกงาน จึงกลับมาทำ อาชีพเกษตรดั้งเดิม เพราะเห็นว่าเป็นอาชีพอิสระของตนเอง ทำได้ตลอด แต่เหตุผลที่เกษตรกรกล่าว ถึงบ้างเพียงเล็กน้อยแต่คาดว่าเป็นเหตุผลสำคัญประการหนึ่ง คือ การทำอาชีพที่พ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ทำ สืบทอดกันมานาน ซึ่งตนเองก็ทำเป็น และทำอยู่ ถ้าเป็นอาชีพรับจ้าง อาจตกงานได้ และเมื่ออายุมาก ขึ้นก็อาจไม่มีใครจ้าง มีเกษตรกรบางคนก็ทำเพราะใจรักหรือมีความสนใจ เช่น ชอบเลี้ยงหมู ชอบทำ เรื่องการถนอมอาหาร จะเห็นได้ว่าแรงจูงใจในการทำเกษตรของเกษตรกร เป็นเรื่องของรายได้เป็น สำคัญ แม้ว่ารายได้ทางการเกษตรจะไม่มากเมื่อเทียบกับอาชีพในภาคอุตสาหกรรม นอกจากนี้ก็มี เรื่องของการพึ่งตนเองได้ และไม่ต้องตกงาน และเรื่องความสนใจในสิ่งที่ทำ

มีใจรักในงานที่ทำ เกษตรกรผู้หนึ่งที่ทำเกษตรผสมผสานเล่าว่า “เมื่อเลี้ยงหมูก็ต้องรัก หมู เลี้ยงต้นไม้ก็ต้องรักต้นไม้ เมื่อเรารักมัน มันก็รักเรา” ความรักในสิ่งที่ตนเองทำให้เกิดความสนใจ และมีความสุขในงาน จะทำให้เรียนรู้ในงานนั้นได้เร็วกว่าการทำงานที่ไม่รัก นอกจากความรัก สิ่ง ที่ควรคู่กันไปคือความเข้าใจในธรรมชาติของสิ่งนั้นๆ เช่น เมื่อเลี้ยงหมู ก็ต้องรู้นิสัยหมู เช่น รู้ว่าหมู ชอบนอนกลางวัน ก็อย่าไปรบกวนเวลาที่มันนอน หมูก็จะเลี้ยงง่ายโตเร็ว ทั้งความรักและความเข้าใจ ในงานที่ทำ ทำให้ได้ผลผลิตดี ทางพุทธศาสนาเรียกว่ามีฉันทะในงานที่ทำ เมื่อบุคคลมีใจรักที่จะทำ แล้ว ก็ทำให้เกิดความพากเพียร เอาใจใส่จดจ่อกับเรื่องที่ทำ และตรวจสอบความบกพร่องเรื่องนั้นๆ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) 2543) ความมีใจรักในงานที่ทำอาจกล่าวได้ว่าเป็นแรงจูงใจภายในที่ ไม่ต้องการรางวัลหรือการตอบแทนจากภายนอก เช่น เงินทอง คำชมเชย ดังนั้นการมีใจรักหรือความ สนใจที่เกิดจากตัวงานนั่นเองจึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สมควรต้องส่งเสริม

ความขยัน งานเกษตรต้องมีความขยัน การเพาะปลูกก็ต้องดูแลรดน้ำ ให้อายุ พ่นยา และ ต้องใช้เวลานานกว่าจะนำไปขายได้ ถ้าไม่ขยันดูแล พืชพันธุ์ก็จะไม่ให้ดอกให้ผล แม้เมื่อเก็บเกี่ยวผล

แล้ว เกษตรกรก็ไม่อยู่ว่างเพื่อรอให้พืชออกดอกออกผลใหม่ แต่ต้องปรับปรุงดิน ให้ปุ๋ย ตบแต่งกิ่งใบ การเกษตรจึงต้องทำอยู่เสมอ ส่วนการทำเกษตรประเภทอื่น เช่น การเลี้ยงไหม การให้อาหารตัวไหม ต้องให้อาหารแต่เช้า หรือผู้ที่แปรรูปผลิตภัณฑ์ เช่น ทำมะไฟจีนอบแห้ง ทำชาเขียวใบหม่อน มักใช้เวลาว่างจากงานอาชีพหลักมาทำ หรือกลุ่มแม่บ้านที่รวมกลุ่มกัน ก็ต้องใช้เวลานอกเหนือจากงานบ้านมาทำงาน การเกษตรจึงเป็นอาชีพที่ต้องใช้ความขยันหมั่นเพียรจึงจะประสบความสำเร็จ

ความอดทน ความอดทนมีทั้งทางกายและจิตใจ การเกษตรเป็นงานหนักที่ต้องทำ กลางแจ้งเป็นส่วนใหญ่ ความอดทนต่อแดดฝนและความเหนื่อยยากจึงเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรที่ลงมือทำด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ แม้มีบางกิจกรรมที่เกษตรกรจ้างผู้อื่นมาช่วยทำบ้าง เช่น เกษตรกรที่ทำไร่มะขามหวาน มีการจ้างผู้มาช่วยเก็บเกี่ยว พ่นยาฆ่าแมลง ใส่ปุ๋ย ก็ยังคงควบคุมดูแล และมีส่วนที่ต้องทำเอง นอกจากนี้การเกษตรเป็นงานที่ต้องใช้เวลานานกว่าจะได้ผลผลิต และยังคงพึ่งพาธรรมชาติด้วย จึงอาจมีความไม่แน่นอนในเรื่องปริมาณและคุณภาพของผลผลิต รวมทั้งเรื่องการตลาด ซึ่งอาจมีความตกต่ำของราคาผลผลิตถ้ามีปริมาณการผลิตออกสู่ตลาดมาก เกษตรกรจึงต้องมีจิตใจที่ต้องอดทน สามารถรอคอย และอดทนต่ออุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้นด้วย คุณลักษณะที่มีความเกี่ยวเนื่องกับความอดทนที่มีเกษตรกรกล่าวถึงเป็นจำนวนมากคือ **ต้องใจเย็น** ซึ่งในทางการเกษตรน่าจะเป็นความหมายของการอดทนรอได้ เพราะการเกษตรต้องใช้เวลานานจึงเห็นผลสำเร็จ

สนใจใฝ่รู้/ศึกษาทดลอง ความสนใจใฝ่รู้จะช่วยเกษตรกรได้เรียนรู้ และเพิ่มพูนความรู้ในงานที่ทำ มีเกษตรกรหลายคนที่ยังไม่เคยมีประสบการณ์ในการเพาะปลูกพืชชนิดที่ตนสนใจมาก่อน เช่น เกษตรกรผู้หนึ่งที่ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมที่อำเภอแม่จริม เดิมทำนาและปลูกข้าวโพด ต่อมาเห็นคนปลูกหม่อนเลี้ยงไหมได้ราคาดี จึงทดลองทำดูบ้าง เขาได้แสวงหาความรู้ด้วยตนเองในหลายวิธี เช่น การไปสอบถามนักวิชาการเกษตร ถามคนที่เคยปลูกมาก่อน หาหนังสืออ่าน หรือ เกษตรกรอีกคนหนึ่งที่ได้หาความรู้เรื่องการปลูกมะขามหวาน โดยเข้ารับการอบรมจากบริษัทขายยาฉีด ให้เกษตรกรตำบลท่าไคร้ ไปดูงานและฝึกการเก็บมะขามจากคนเพชรบูรณ์ นอกจากความสนใจใฝ่รู้ในเรื่องการทำเกษตรแล้ว ต้องสนใจใฝ่รู้ติดตามเรื่องการตลาดด้วย การเลือกการผลิตให้เหมาะสมกับภาวะการตลาดและราคาสินค้า ทำให้เกษตรกรสามารถขายสินค้าการเกษตรของตนได้ราคาดี

นอกจากนี้เกษตรกรยังควรมีวิถีญาณของนักวิจัยที่ชอบศึกษาทดลองอย่างเป็นระบบ เช่น เกษตรกรที่อำเภอแม่จริมเรียนรู้จากเจ้าหน้าที่ว่า ให้ชอยใบหม่อนเป็นฝอยเล็กๆ ให้ตัวไหมอ่อน ๆ กิน แต่เกษตรกรสังเกตว่า ใบหม่อนเล็กๆ จะแห้งเหี่ยวเร็ว ตัวไหมจะคุ้ยน้ำเลี้ยงจากใบไม่ทัน ถ้าชอยไม่เล็กเกินไป ตัวไหมจะได้กินทัน เขาจึงทดลองแบ่งโต๊ะเลี้ยงไหม โดยให้ใบหม่อนแบบฝอยและแบบใบใหญ่ ผลการทดลองพบว่า ตัวไหมที่กินใบหม่อนแบบฝอยจะโตช้ากว่า

มีความคิดสร้างสรรค์ การที่เกษตรกรเรียนรู้และปฏิบัติตามที่ได้รับการอบรมสั่งสอนมาคงไม่เพียงพอ เพราะปัญหาบางประการที่เกษตรกรประสบอาจต้องการวิธีการแก้ที่แตกต่างจากแนวทางการปฏิบัติแบบเดิมๆ เช่น การที่เกษตรกรมีปัญหาหอยเชอรี่ที่เป็นศัตรูพืชซึ่งกำจัดยาก แทนที่จะหาทางกำจัด ก็มีเกษตรกรบางคนนำหอยเชอรี่มาใช้ให้เป็นประโยชน์โดยการทำเป็นปุ๋ยหมักชีวภาพ นอกจากจะกำจัดหอยเชอรี่แล้ว ยังได้ปุ๋ยอินทรีย์ที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม สามารถเร่งการเจริญเติบโตของพืช และสามารถลดต้นทุนการผลิตได้ด้วย หรือเกษตรกรมีวิธีให้ลื่นจื่อออกดอกโดยการใช้ลวดสแตนเลสรัดกิ่งแขนงเหนือลำต้น 1 เมตร เป็นเวลาเดือนครึ่ง โดยไม่รดน้ำ การทำการเกษตรต้องการความคิดสร้างสรรค์ จนมีคำกล่าวที่ว่า “การทำอาชีพการเกษตรใดๆ ก็ตาม หากเกษตรกรมีการเลือกช่องทางการทำกินที่แปลกแหวกแนวกว่าคนอื่น รับรองได้ว่ารวยทันตาเห็น” (ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร 2542)

ความมุ่งมั่นตั้งใจจริง ความมุ่งมั่นตั้งใจจริงในการทำงานจะทำให้เกษตรกรจดจ่ออยู่กับงาน มีความสม่ำเสมอต่อเนืองจนงานประสบความสำเร็จ แม้ต้องพบกับอุปสรรคปัญหา ดังเช่นเกษตรกรจากกิ่งอำเภอภูเพียง ที่ตั้งใจ “ปลูกลิ้นจี่บนบกก่อนหิน” เขาปลูกลิ้นจี่บนพื้นที่ที่มีแต่หินก้อนลูกรังปะปนอยู่ เขาต้องอดหลับอดนอน หาดินจากก้นบ่อที่เขาขุดไ้มารดน้ำในเวลากลางคืนเพื่อไม่ให้น้ำระเหยออกไปหมด แล้วสูบลินดินไปด้วยเศษฟางเพื่อให้เก็บความชุ่มชื้นไว้ เวลาผ่านไปหนึ่งปี ความพยายามที่จะ “ปลูกลิ้นจี่บนบกก่อนหิน” ก็เริ่มเป็นผล (กระทรวงศึกษาธิการและสำนักพิมพ์ร่วมด้วยช่วยกัน 2542) นอกจากนี้ก็มีตัวอย่างของเกษตรกรคนอื่นที่มีความมุ่งมั่นตั้งใจจริงจนประสบความสำเร็จ เช่น เกษตรกรจากอำเภอภูเพียงที่ทำเกษตรอินทรีย์แบบผสมผสานและพึ่งตนเองได้ ที่เลี้ยงหมู วัว ไก่ พร้อมทั้งปลูกฝรั่ง ลิ้นจี่ ส้มโอ มะม่วง ชมพู่ กล้าย จนประสบความสำเร็จ

ความรับผิดชอบ หมายถึงเมื่อมีงานที่ต้องทำ ต้องทำให้สำเร็จ ไม่ทิ้งหน้าที่ของตน ทั้งงานที่เป็นของตนเอง และงานที่ต้องทำร่วมกับผู้อื่น เช่น เมื่อหมดหน้าเก็บเกี่ยวผลิตผลแล้ว ก็ถึงเวลาที่จะต้องตัดแต่งกิ่ง ปรับปรุงดิน ให้ปุ๋ย ถ้าไม่ทำหน้าที่ พืชไร่ของเกษตรกรก็จะให้ผลไม่ดี รายได้ต่ำลง ในการทำงานที่ต้องทำร่วมกัน บุคคลต้องมีความรับผิดชอบทำงานในส่วนของตนให้สำเร็จ เพื่อไม่ให้เกิดความบกพร่องเสียหายแก่งานของส่วนรวม เช่น ในการรวมกลุ่มกันทำมะไฟเงินอบแห้ง เกษตรกรต้องแบ่งงานกันทำเป็นกลุ่มย่อย กลุ่มแรกต้องเป็นคนไปเก็บมะไฟเงินมาแล้วล้างหมักน้ำเกลือ กลุ่มที่สองจะบีบเมล็ดออกตากแดด กลุ่มที่สามนำมะไฟเงินตั้งไฟ แล้วผลัดกันไปคนจนแห้ง ถ้าเกษตรกรไม่รับผิดชอบในหน้าที่ของตน ก็จะทำให้ขั้นตอนของงานส่วนรวมเสียหาย และคนอื่นต้องเหนื่อยเหนื่อยทำงานแทน นอกจากนี้ในการรวมกลุ่มเกษตรกร จะมีโครงสร้างของกลุ่ม และมีการกำหนดหน้าที่ไว้ชัดเจน เช่น มีประธาน รองประธาน เหนียวินิก เลขานุการ ประชาสัมพันธ์ ปฏิคม และฝ่ายตรวจสอบ ซึ่งมีการแบ่งงานกันทำ ความรับผิดชอบในหน้าที่จึงเป็นเรื่องสำคัญ ถ้าเกษตรกรมาประชุมไม่ได้ ก็ต้องจัดหาคนอื่นมาช่วยแทน เป็นต้น

ความซื่อสัตย์ ความซื่อสัตย์ในอาชีพของตนยังส่งผลต่อความสำเร็จในระยะยาวด้วย เพราะจะทำให้คนที่ร่วมงาน หรือผู้มาซื้อผลิตผลหรือผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรมีความเชื่อถือในเกษตรกร สำหรับการทำงานร่วมกัน เกษตรกรมักกล่าวว่า เมื่อมีเรื่องเงินเข้ามาเกี่ยวข้อง ความซื่อสัตย์โปร่งใสเป็นเรื่องสำคัญ เช่น การทำงานที่กลุ่มเกษตรกรรวมตัวกัน มีการรวมทุนหรือการแบ่งหน้าที่ให้ดูแลการใช้เงิน เกษตรกรให้ความสำคัญกับความซื่อสัตย์จะทำให้การทำงานร่วมกันได้สำเร็จ

ช่างสังเกตและละเอียดรอบคอบ งานเกษตรเป็นงานที่ต้องอาศัยความละเอียดรอบคอบและช่างสังเกต เช่น ในการเลี้ยงปลา เรื่องอาหารของลูกปลาก็ต้องสังเกตสีของน้ำในบ่อ ถ้าเป็นสีเขียวหัวเปิด แสดงว่ามีสารอาหารมากเกินไป ควรแก้ไขโดยเพิ่มน้ำลงไปอีก ให้น้ำสูงประมาณ 10 เซนติเมตร (ของบ่อขนาด 10 ตารางเมตร) และลดการให้รำอ่อนจาก 1 กิโลกรัมเป็น 7-8 จีด และถ้ามีสีเขียวอ่อนเกินไป แสดงว่าสารอาหารน้อยเกินไป ควรแก้ไขโดยหว่านปุ๋ยจำนวน 0.5 กิโลกรัม ในพื้นที่ 400 ตารางเมตร โดยควรหว่านปุ๋ยในน้ำไว้ก่อน 1 คืน ก่อนเทลงบ่อ สังเกตดูอีก ในระยะเวลา 7 วัน หากสีน้ำไม่เขียวให้เพิ่มปุ๋ยลงไปอีก แก้ไขจนพอเหมาะจึงหยุดการใส่ปุ๋ย (ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร 2543) จะเห็นได้ว่า เกษตรกรรมเป็นงานที่ต้องอาศัยความละเอียดรอบคอบและช่างสังเกตไปพร้อมกัน จึงจะทำได้สำเร็จ ไม่เกิดความเสียหาย

คุณลักษณะที่จำเป็นสำหรับการทำงานร่วมกับผู้อื่น

คุณลักษณะที่สำคัญต่อการทำงานร่วมกัน ได้แก่ คุณลักษณะที่ได้กล่าวมาแล้วในเรื่องการประกอบอาชีพให้ประสบความสำเร็จ คือ **ความรับผิดชอบ** และ **ความซื่อสัตย์** นอกจากนี้ยังต้องมีคุณลักษณะต่อไปนี้ คือ

ความมีน้ำใจ/ความเอื้อเฟื้อ เกษตรกรปัจจุบันมีการรวมกลุ่มกันในการประกอบอาชีพเพื่อความเข้มแข็งของกลุ่ม ความร่วมแรงร่วมใจ มีน้ำใจและเอื้อเฟื้อต่อกันในการทำงานจึงเป็นเรื่องสำคัญสำหรับเกษตรกร เช่น กลุ่มเกษตรยั่งยืนบ้านหาดเต็๊ดกิ่งอำเภอภูเพียง สมาชิกมีความสนิทสนมกัน มีการนำความรู้ด้านการเกษตรมาแลกเปลี่ยนกัน มีการประชุม ช่วยกันแก้ปัญหาอยู่เสมอ กลุ่มปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและทำชาใบหม่อน อำเภอแม่จริม ในตอนเริ่มต้นที่เรียนรู้การทำชาใบหม่อนเกษตรกรได้แบ่งปันกิ่งหม่อนของตนให้แก่สมาชิกใหม่ๆ ไปทดลองปลูกกัน และเมื่อก่อตั้งกลุ่มขึ้นมาแล้ว งบประมาณที่ได้รับไม่พอในการไปดูงาน สมาชิกของกลุ่มทุกคนก็สละเงินของตนเป็นทุนไปดูงาน และกลุ่มชาใบหม่อนไม่มีการเสียเงินค่าสมาชิก ใช้วิธีช่วยกันลงแรง เป็นการช่วยเหลือกัน

ความเป็นผู้นำ ความเป็นผู้นำเป็นคุณลักษณะที่จำเป็นในกิจกรรมที่ต้องมีการรวมกลุ่มกัน กิจกรรมของกลุ่มจะมีประสิทธิผลเพียงใด ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งคือลักษณะความเป็นผู้นำของผู้นำกลุ่ม ดังผลการวิจัยของ ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2542) ได้ทำการศึกษาวิจัยเบื้องต้นเรื่อง ความเป็น

ไปได้ในการจัดตั้งธุรกิจชุมชน โดยเป็นการประมวลและใช้กรอบวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ในการนำเสนอ ได้กล่าวถึงปัจจัยกำหนดความสำเร็จและความล้มเหลว ปัจจัยหนึ่ง คือ ปัจจัยด้านผู้นำ ธุรกิจชุมชนที่ก่อตั้งโดยบุคคลหรือคณะบุคคลที่เป็นที่ยอมรับของชาวบ้านจะระดมทุนได้ง่าย ขยายตัวได้เร็ว และมีโอกาสประสบความสำเร็จสูง สำหรับการรวมกลุ่มเกษตรกรความเป็นผู้นำก็เป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะทำให้งิจกรรมของกลุ่มประสบความสำเร็จได้ ความเป็นผู้นำควรมีลักษณะที่สำคัญอีกหลายประการ เช่น มีความรู้ในงานอาชีพของตนดี มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีคุณธรรมด้านการงานและการอยู่ร่วมกับผู้อื่น มีความสามารถในการโน้มน้าวใจ เป็นต้น

คุณลักษณะที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนในสังคมโลกที่มีการเปลี่ยนแปลง

การมีสำนึกต่อส่วนรวม เกษตรกรปัจจุบันได้แสดงสำนึกต่อส่วนรวมให้เห็นชัดเจนมากขึ้น เช่นเมื่อเห็นป่าถูกทำลาย แม่น้ำมีสิ่งปฏิกูลมากขึ้น พันธุ์ปลาบางชนิดมีน้อยลง ก็มีผู้นำของชาวบ้านมาพูดให้เห็นถึงปัญหาสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้น และริเริ่มโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น การอนุรักษ์พันธุ์ปลา ต่อมาก็เห็นประโยชน์เข้ามาร่วมเป็นกรรมการ ช่วยกันดูแลเป็นหูเป็นตา ช่วยกันแก้ไข โดยไม่ทำลายป่า ให้เป็นป่าชุมชนที่ทุกคนช่วยกันดูแล ไม่ทิ้งสิ่งสกปรกลงในแม่น้ำ สร้างเขตอุทยานที่ห้ามการจับปลา การมีสำนึกต่อส่วนรวมเป็นการช่วยทั้งสังคมและตัวเองให้สามารถประกอบอาชีพและดำเนินชีวิตได้อย่างยั่งยืนในสภาพที่ทรัพยากรมีจำกัดและสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายไปมากขึ้น

การมีวิสัยทัศน์และก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในหลายๆด้าน เช่น ความต้องการของผู้บริโภค ราคาสินค้า เทคโนโลยี เกษตรกรต้องก้าวทันการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น ตัวเกษตรกรเองต้องเป็นผู้ที่สามารถมองเห็นเหตุการณ์ในอนาคต วางเป้าหมายชีวิตและการทำงานของคนที่สอดคล้องกับสถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงของสังคม เช่น การตัดสินใจเลือกหรือเปลี่ยนแปลงการทำการเกษตรที่จะสามารถให้รายได้สม่ำเสมอ ไม่ต้องเผชิญกับราคาที่ตกต่ำอันเนื่องมาจากปริมาณผลผลิตมากเกินไปจนความต้องการ หรือการที่ต้องเพิ่มคุณค่าในผลิตภัณฑ์ของตน เพื่อเพิ่มรายได้ หรือการปรับใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ หรือในบางกรณีต้องใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การใช้สารธรรมชาติฆ่าแมลง แทนยาฆ่าแมลง เป็นต้น ความสนใจใฝ่รู้ก็จะมีส่วนช่วยในเรื่องวิสัยทัศน์ของเกษตรกรด้วยเช่นกัน

คุณลักษณะของเกษตรกรรุ่นใหม่ที่ต้องส่งเสริม

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรพบว่า เกษตรกรปัจจุบันมีความมุ่งหวังให้บุตรไปประกอบอาชีพอื่นที่ไม่ใช่เกษตรกร โดยพยายามส่งเสริมด้านการศึกษาให้สูงขึ้น และถ้าบุตรคนใดสามารถเรียนได้ดี

ก็ให้ไปประกอบอาชีพอื่นนอกบ้าน หรือบางทีก็ไปทำงานที่จังหวัดอื่น ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวสอดคล้องกับผลการวิจัยที่เปรียบเทียบรายได้จากแรงงานภาคเกษตรกรรมและภาคอุตสาหกรรม โดยศึกษาที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ 2543) ที่พบว่า คนไทยมีแนวโน้มไม่สนใจอาชีพเกษตรกรรม เนื่องจากผู้ทำงานในภาคการเกษตรจะมีรายได้เฉลี่ยต่ปีต่ำ และต่ำกว่าผู้ประกอบการอาชีพในภาคอุตสาหกรรม นอกจากนี้ก็มีปัญหาราคาสินค้าทางการเกษตรที่มีความผันผวน มีปัญหาเกี่ยวกับเงินลงทุนและค่าเช่าที่ดินสูง ทำให้เกษตรกรมีความต้องการให้บุตรเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่นที่มีรายได้แน่นอนกว่าและมีสวัสดิการ มากกว่าการประกอบอาชีพเกษตรกรรม

ปัญหาดังที่กล่าวมาอาจส่งผลทำให้เยาวชนรุ่นใหม่มีความสนใจที่จะยึดอาชีพเกษตรกรรมน้อยลง การส่งเสริมเยาวชนรุ่นใหม่ที่จะให้เป็นเกษตรกรในอนาคตจึงต้องส่งเสริมและปลูกฝังในเรื่องของเจตคติที่ดีต่ออาชีพเกษตรกรรม และให้มีใจรักในการทำการเกษตร คือให้เกิดฉันทะในการทำงานการเกษตรก่อน

นอกจากนี้เกษตรกรมีความคิดเห็นต่อเยาวชนในปัจจุบันว่า การใช้ชีวิตในสังคมไทยที่เน้นวัตถุนิยมและความสะดวกสบาย มีผลทำให้เด็กไทยไม่ได้เรียนรู้ที่จะขยันขันแข็งและเข้มแข็งอดทน เข้าลักษณะ “ใจเสาะเปราะบาง” และไม่เห็นคุณค่าของการทำงาน และไม่ชื่นชมกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนั้นจึงควรฝึกอบรมเยาวชนให้มีความขยัน อดทน มุ่งมั่นตั้งใจจริง รับผิดชอบ มีเจตคติที่ดีต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น และให้มีการประหยัด ไม่ฟุ้งเฟ้อกับวัตถุนิยม ให้ยินดีกับธรรมชาติ และชีวิตที่เรียบง่าย และเนื่องจากเยาวชนอยู่ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา คุณลักษณะที่จำเป็นคือ การมีความคิดสร้างสรรค์ สนใจใฝ่รู้และก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลง และมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม นอกจากนี้โลกในปัจจุบันมีการทำงานเป็นกลุ่มเป็นทีมมากขึ้น ความสามารถในการทำงานร่วมกันเป็นทีมและมีความเป็นผู้นำจึงเป็นคุณลักษณะสำคัญสำหรับเกษตรกรรุ่นใหม่ด้วยเช่นกัน

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเกษตรกรดังที่กล่าวมาเป็นลักษณะทางจิตใจที่เป็นพื้นฐานสำคัญของการประสบความสำเร็จในการทำงาน เป็นคุณลักษณะตามอิทธิบาทธรรม 4 ประการ ที่ต้องมีใจรักในงาน มีความขยันหมั่นเพียร มีความตั้งใจจดจ่อกับงาน ต้องตรวจสอบและละเอียดรอบคอบในการทำงาน และสอดคล้องกับทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม (ดวงเดือน พันธุมนาวิน 2538) ซึ่งสร้างขึ้นจากผลวิจัยจำนวนมากของคนไทยทุกกลุ่มอายุ ที่ว่า พฤติกรรมของคนดีคนเก่งจะต้องเห็นแก่ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว ซึ่งตรงกับคุณลักษณะที่กล่าว คือ การมีจิตสำนึกต่อสังคม ต้องรู้จักบังคับตนเองให้อดได้ รอได้ นับว่าต้องมีความอดทนทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจเพื่อเป้าหมายแห่งความสำเร็จในอนาคต ต้องมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ คือ มีความขยัน มุ่งมั่นฝ่าฟันอุปสรรค มีสัมพันธภาพที่ดีระหว่าง

บุคคล สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ มีคุณธรรมด้านอื่นๆ เช่น มีความซื่อสัตย์ และมีความรับผิดชอบ และต้องมีความเฉลียวฉลาด ซึ่งในที่นี้ ได้แก่ การมีความคิดสร้างสรรค์ การมีวิสัยทัศน์ คุณลักษณะที่กล่าวมาก็เป็นคุณลักษณะที่สถาบันการศึกษาต้องการส่งเสริมในตัวผู้เรียนที่ศึกษาการเกษตรสาขาต่างๆ ในลักษณะที่คล้ายๆ กัน คือ ให้มีใจรัก มีความขยัน อดทน ติดตามการเคลื่อนไหวของการตลาด และการทำการเกษตรต้องการความละเอียดรอบคอบ แม้ว่าแนวคิดต่างๆ จะไม่ได้เน้นให้เกษตรกรต้องมีลักษณะของผู้นำ แต่เนื่องด้วยสถานการณ์ปัจจุบัน เกษตรกรต้องมีการรวมกลุ่มกันเพื่อความมั่นคงเข้มแข็งในการประกอบอาชีพ การที่ต้องสามารถเป็นผู้นำกลุ่มได้ และการผลักดันเป็นผู้นำจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นและควรส่งเสริมด้วย

คุณลักษณะดังที่กล่าวมาต้องได้รับการถ่ายทอดและปลูกฝังจากครอบครัวตั้งแต่วัยแรกๆ ของชีวิต และพัฒนาต่อมาโดยสถาบันการศึกษา และชุมชนด้วย คุณลักษณะบางประการอาจเกิดขึ้นจากตัวเกษตรกรเองได้ เช่น บางคนมีความสนใจในงานการเกษตรบางประเภทอยู่เดิมแล้ว หน่วยทางสังคม เช่น ครอบครัว สถานศึกษา หรือ หน่วยที่ให้ความรู้/ฝึกอบรม ต้องส่งเสริมต่อ ในลักษณะที่ต้องไม่ทำลายความสนใจที่เกิดจากภายในตัวบุคคลเอง และในการพัฒนาคุณลักษณะ และทักษะจะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน เช่น การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ ก็ต้องมีการฝึกทักษะการคิด การแสวงหาความรู้ หรือการฝึกทักษะทางการเกษตร เมื่อเกษตรกรทำได้สำเร็จ ก็จะเพิ่มความสนใจความรักในงานที่ทำได้ด้วย ในลำดับต่อไปจะได้กล่าวถึงผลการวิเคราะห์ทักษะทางการเกษตรและทักษะที่เกี่ยวข้อง

1.2 ด้านทักษะ

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์การสัมภาษณ์เกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในอาชีพ ภาคผนวก (ก) พบว่า เกษตรกรที่ประสบความสำเร็จด้านพืชผล ด้านการปศุสัตว์ ด้านการประมง และด้านการแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางเกษตร มีทักษะทางอาชีพแตกต่างกันไป ส่วนทักษะทั่วไปและทักษะเชิงธุรกิจล้วนมีความคล้ายคลึงกัน จึงขอนำเสนอโดยรวม ดังนี้

ทักษะทั่วไป ประกอบด้วย

ทักษะการคิด

การค้นคว้า/แสวงหาความรู้ จากแหล่งต่างๆ เป็นทักษะที่สำคัญ ซึ่งมักเกิดในผู้ที่มีคุณลักษณะของผู้ที่มีความสนใจใฝ่รู้ ซึ่งมักจะเกิดจากมีความรักความสนใจในสิ่งที่ทำและมีอิสระในการริเริ่มลงมือกระทำด้วยตนเอง หรือการหาความรู้ด้วยตนเองทำให้เกิดการติดตาม พิสูจน์และค้น

พบ และการที่คิดว่าตนยังไม่รู้ ทำให้พยายามปรับปรุงตนอยู่เสมอ ดังนั้นผู้ที่สนใจใฝ่รู้อยู่จึงมักจะเป็นผู้ที่ชอบพัฒนาตนเองอยู่เสมอ

การสังเกต เป็นทักษะที่สำคัญเพราะทำให้คนไวต่อการรับรู้ปัญหาต่างๆ และเกิดการเรียนรู้ ซึ่งจะช่วยให้เกษตรกรค้นพบปัญหาได้โดยรวดเร็ว สามารถป้องกันปัญหา และแก้ปัญหาได้

การบันทึก เป็นทักษะที่ช่วยให้เกษตรกรทำงานด้วยความชัดเจน และช่วยให้สามารถเปรียบเทียบผลการทำงานได้

ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์

การรู้จักตนเอง เป็นทักษะที่ช่วยให้เกษตรกรเข้าใจในตนเองได้ดี และยอมรับความเป็นจริงและสถานการณ์ต่างๆ ได้ นอกจากนี้ การรู้จักตนเองยังช่วยให้เข้าใจผู้อื่น ซึ่งทำให้สามารถยอมรับความแตกต่างระหว่างตนเองกับผู้อื่น สามารถเลือกดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับตนเอง ผู้ที่รู้จักตนเองมักจะสำรวจตนเองและพยายามพัฒนาตนเองอยู่เสมอ

การปรับตัว เป็นทักษะที่สืบเนื่องมาจากการรู้จักตนเอง คือ การที่ยอมรับความเป็นจริงได้จะทำให้สามารถปรับเปลี่ยนสิ่งที่ตนเคยรู้สึกนึกคิดหรือกระทำได้ ทักษะการปรับตัวมีความสำคัญต่อการเผชิญอุปสรรค ซึ่งเกษตรกรมักจะต้องประสบกับความไม่แน่นอนของธรรมชาติ ดิน ฟ้า อากาศและสถานการณ์ต่างๆอยู่เสมอ แม้ในชีวิตของคนเรา ดังตัวอย่างของเกษตรกรคนหนึ่ง จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนงานอาชีพที่ตนเชี่ยวชาญและมีรายได้ดีเนื่องจากกรรยาป่วยมาก เมื่อยอมรับความจริงได้ก็หันไปประกอบอาชีพไร่นาสวนผสม ในที่สุดก็ประสบความสำเร็จได้รับการยกย่องว่าเป็นเกษตรกรตัวอย่าง

การสื่อความหมาย เป็นทักษะพื้นฐานที่สำคัญของการสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น การหาข้อมูลและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การให้คำแนะนำ หรือถ่ายทอดความรู้แก่ผู้อื่น โดยเฉพาะในการอธิบายงานแก่ผู้รับจ้างทำไร่นาสวนอย่างชัดเจน

ความร่วมมือกับผู้อื่น เป็นทักษะที่สำคัญที่ปรากฏในสังคมเกษตรกรรม คือ ความมีน้ำใจ ความช่วยเหลือเกื้อกูล การให้คำแนะนำ ซึ่งจะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวและในชุมชน ดังกรณีของนายเจริญ คำปิ่น มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น ทำให้เพื่อนบ้านยอมให้น้ำวัวไปเลี้ยงในบริเวณสวนได้

การทำงานร่วมกัน เป็นทักษะที่จำเป็นสำหรับการทำงานของกลุ่มต่างๆ ใน ชุมชน ทักษะการทำงานมีบทบาทสำคัญต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของกลุ่มต่างๆ ในการสัมมนา อาจไม่ปรากฏรายละเอียดของกระบวนการทำงานชัดเจนนัก แม้ว่าจะกล่าวถึงเพียงบางขั้นตอนแต่เกษตรกรเกือบทุกคนให้ความสำคัญกับทักษะนี้

การแก้ปัญหา หรือการพัฒนา เป็นทักษะที่สำคัญในการดำเนินชีวิตหรือการทำงานทุกอาชีพ โดยต้องเริ่มต้นจากการตระหนักรู้ว่ามีปัญหาเกิดขึ้น แล้ววิเคราะห์ปัญหา การวิเคราะห์ปัญหาจะต้องตรงประเด็น เพื่อสามารถวางแผนและตัดสินใจแก้ปัญหาได้ตรงประเด็น ประสบความสำเร็จ ทั้งนี้จะต้องคำนึงถึงการทำงานครบกระบวนการ/วงจร

การประเมิน เป็นทักษะที่สำคัญของการพัฒนา ผู้ที่สังเกต ตำรวจหรืออภิปรายสะท้อนความคิด เป็นการประเมินตนเอง/งานของตน/ส่วนรวม ย่อมสามารถคิดค้นหาวิธีการที่จะป้องกันหรือประยุกต์เพื่อการแก้ปัญหา หรือเพื่อการพัฒนาต่อไป การประเมินที่นำไปสู่การปรับปรุง นับว่าเป็นกระบวนการพัฒนา

ในทัศนะของวิทยากรและผู้นำทางการเกษตร และผู้แทนจากองค์กรเอกชน (NGO) ได้เสนอความเห็นเกี่ยวกับเกษตรกรผู้ประสบความสำเร็จว่าควรประกอบด้วยทักษะที่นอกเหนือออกไปจากเกษตรกรทั่วไป ซึ่งสะท้อนถึงทักษะที่กลุ่มผู้นำและวิทยากรการเกษตรให้ความสำคัญ ดังนี้

ความเป็นผู้นำ ผู้ที่เป็นเกษตรกรเป็นผู้ที่มีโอกาสทำงานอย่างอิสระ เป็นผู้ที่กำหนดทิศทางและการกระทำต่างๆ ด้วยตนเอง ดังนั้น จึงได้ฝึกฝนทักษะการตัดสินใจอยู่เสมอ ในชนบทความเป็นผู้นำมักจะสะท้อนถึงวิถีชาวพุทธ ภาพของผู้นำมักจะเป็นผู้ที่มีคุณลักษณะและการกระทำของผู้ที่มีพรหมวิหาร 4 ต่อคนรอบข้างโดยเฉพาะผู้น้อย ด้วยการแสดงออกถึงความเมตตา ปราบปรามดีหวังให้ผู้อื่นมีความสุข แสดงความกรุณาด้วยการช่วยเหลือเกื้อกูลอยู่เสมอ แสดงมุทิตาโดยการชื่นชมต่อความสำเร็จของผู้อื่น และแสดงอุเบกขาในการพิจารณาสิ่งต่างๆ โดยคำนึงถึงความถูกต้อง แสดงออกถึงความเที่ยงธรรมให้ปรากฏ ดังนั้น ผู้ที่มีความเป็นผู้นำดังกล่าวจึงเป็นผู้นำที่น่าเคารพรัก

การมองการณ์ไกล เป็นทักษะของผู้ที่มีความสามารถในการคิดและสามารถคาดการณ์และคาดถึงผลของการกระทำได้

การเป็นแบบอย่างที่ดี แม้ว่าการเป็นแบบอย่างดูเหมือนจะไม่ใช่ทักษะ หากเป็นการกระทำของผู้ที่ปฏิบัติบทบาทหน้าที่อย่างถูกต้องเหมาะสมและดีงามในด้านต่างๆ อยู่เสมอ ในการดำเนินชีวิตและครอบครัว แต่ก็เป็นที่สังคมนมองเห็นและได้รับประโยชน์จากความดีงามเหล่านี้ และเป็นองค์ประกอบของความสำเร็จและความสุขของบุคคล จึงนำมากล่าวไว้ด้วย

การสร้างเครือข่าย สืบเนื่องมาจากการทำงานร่วมกันและความร่วมมือที่กล่าวข้างต้น ความปรารถนาดีที่จะร่วมมือกันเพื่อสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กลุ่มงานต่างๆ ในชุมชน สามารถที่จะพัฒนาเป็นปึกแผ่นหากมีการผนึกกำลังกันด้วยการสร้างเครือข่ายเพื่อการเรียนรู้ การพัฒนางานหรือขยายขอบเขตของงานต่อไป ทั้งนี้จะต้องเริ่มต้นด้วยการรวมตัวในกลุ่มขนาดเล็ก

การทดลอง วิจัยและเผยแพร่ความรู้ เป็นทักษะที่วิทยากรด้านการเกษตร 2-3 คนกล่าวถึง เพราะการทำงานบางลักษณะมีความจำเป็นต้องพัฒนาผ่านการค้นคว้าวิจัย เช่น การประมง และ

การเพาะปลูกพืชผล การวิจัยที่ลึกซึ้งและอาศัยหลักวิชาอาจเป็นสิ่งที่ดูเหมือนจะยากเกินไปสำหรับเกษตรกรโดยทั่วไป แต่การทดลองอย่างไม่เป็นทางการมักจะเกิดขึ้นเสมอ เกษตรกรที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นผู้สร้างองค์ความรู้จากการปฏิบัติจริง มักจะมีลักษณะของการวิจัยปฏิบัติการ แม้จะไม่ได้สรุปเป็นผลการวิจัยแต่ก็สามารถนำความรู้มาใช้และเผยแพร่ต่อๆ กันมาโดยตลอด ดังนั้น ความคิดเห็นเกี่ยวกับการวิจัย จึงน่าจะเป็นแนวทางในการรวบรวมข้อมูลและสรุปผลอย่างมีระบบและนำไปใช้ประโยชน์ในวงกว้างต่อไปในอนาคต ดังเช่น ผลงานของ เกษตรกรดีเด่นของภาคเหนือ คือ นายนวน ตาวา ซึ่งค้นพบว่า การนำสมุนไพร คือ สะเดาผง หรือ เครื่องระพีดใส่ลงในเมล็ดข้าวเมล็ดพันธุ์พืชก่อนนำไปเพาะ จะช่วยลดการรบกวนของแมลงได้ดี เป็นต้น

ทักษะอาชีพ

เกษตรกรด้านพืชผล มีความเห็นเกี่ยวกับทักษะของเกษตรกรผู้ประสบความสำเร็จ ซึ่งสรุปเป็นขั้นตอนได้ ดังนี้

ขั้นเตรียมการ

การศึกษาก่อนลงมือปฏิบัติ : การคัดเลือกพันธุ์พืช

การเตรียมดิน

การเพาะต้นกล้า

ขั้นปฏิบัติ

การรู้ช่วงเวลาในการปลูก

การรดน้ำ

การดายหญ้า/ตัดหญ้า

การตัดแต่งกิ่ง

การดูแลบำรุงรักษา

การให้ปุ๋ยคอกและปุ๋ยเคมี

การพ่น/ใช้ยาฆ่าแมลง

การเก็บเกี่ยวใบหรือผลในจังหวะที่เหมาะสม

การใช้อุปกรณ์ เครื่องมือต่างๆ หรือเทคโนโลยี การรักษารธรรมชาติ

ขั้นประเมินและประยุกต์ใช้

การประยุกต์ความรู้/เทคโนโลยีมาใช้ให้เหมาะสมกับท้องถิ่น

การปรับปรุงและพัฒนางานเพื่อให้ได้ผลเพิ่ม

วิทยาการและผู้นำทางการเกษตร มีความคิดเห็นสอดคล้องกับความเห็นของเกษตรกร แต่ก็มีมุมมองที่แตกต่างออกไป ซึ่งสะท้อนถึงความรับผิดชอบต่อสังคมและความก้าวหน้าทางการเกษตร ได้แก่

การรู้จักธรรมชาติของดิน : เพื่อปรับและจัดการให้ใช้งานให้เกิดประโยชน์สูงสุด

การใช้พลังงานธรรมชาติ : เพื่ออนุรักษ์พลังงานและประหยัดและเกิดประโยชน์ เช่น
กักกันจากแรงลม

การใช้เทคโนโลยีระดับสูง : เพื่อประสิทธิภาพของผลผลิตที่ปลอดภัยและไม่ทำลาย
สิ่งแวดล้อม

การสร้างผลผลิตให้เป็นตัวอย่าง : เพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีในการทำงาน

การทำงานครบกระบวนการ/วงจร : เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและสามารถตรวจสอบและปรับปรุง
พัฒนา

การจัดเวทีเสวนา : เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และแก้ปัญหาต่างๆ ร่วมกัน

ทักษะอาชีพ

เกษตรกรด้านการปลูกสัตว์และการประมงมีความเห็นเกี่ยวกับทักษะของเกษตรกรผู้ประสบความสำเร็จ ซึ่งสรุปเป็นขั้นตอน ดังนี้

ขั้นเตรียมการ

การศึกษาและดูงานก่อนลงมือปฏิบัติ : เพื่อมีความรอบคอบและชัดเจนก่อนที่จะลงมือทำสิ่ง
ต่างๆ

ขั้นปฏิบัติ

การอภิบาล: เมื่อแรกเกิด สัตว์มีความอ่อนแอและมีโอกาสไม่รอด การสังเกตและการดูแล

อย่างระมัดระวังและรอบคอบจะช่วยให้ปฏิบัติอย่างถูกต้องเหมาะสมและปลอดภัย

การให้ความรักแก่สัตว์เลี้ยง : การแสดงออกซึ่งความรักต่อสัตว์เลี้ยง มีผลต่อสัตว์บางประเภท

อย่างเด่นชัด พบว่าเกษตรกรผู้ประสบความสำเร็จสูงสุดในการ

เลี้ยงโค เป็นผู้ที่มีทักษะในการแสดงความรักต่อสัตว์เลี้ยง ด้วย

การสัมผัสและการพูดจาด้วย ซึ่งทำให้เลี้ยงดูง่าย คือ ไม่คือ

เด็บโตเร็ว ไม่เจ็บไม่ไข้

การเลี้ยงดู : การให้อาหารถูกต้องเหมาะสมในแต่ละช่วงเวลา และสังเกตอย่างถี่ถ้วน

เพื่อปฏิบัติทุกขั้นตอนอย่างถูกต้องและเหมาะสม

การรู้อาการของโรค : เพื่อนำการศึกษาและประสบการณ์มาใช้ในการสังเกตอาการของโรค
จะช่วยให้รู้อาการของโรคเพื่อทำการรักษาโดยผู้รู้หรือตนเอง

การให้ยา – วัคซีน : เพื่อทำการรักษา หรือป้องกันโดยผู้รู้หรือตนเอง

การทำการคลอด : โดยผู้รู้หรือตนเอง

การคัดเลือกพันธุ์ : เพื่อได้สายพันธุ์ที่มีคุณภาพและแข็งแรง

การขยายพันธุ์ : เพื่อการเพิ่มผลผลิตและรายได้

การปรับปรุงและการจัดการ : เพื่อการปรับปรุงและพัฒนางานให้ได้ผล

การใช้เครื่องมือเครื่องทุ่นแรง : เช่น การสร้างคู้ฟักไข่

วิทยาการและผู้นำทางการเกษตร ได้ให้ความคิดเห็นนอกเหนือจากที่เกษตรกรได้กล่าวไว้ข้างต้น ดังนี้

การสร้างผลผลิตให้เป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่น

การเป็นตัวอย่างที่ดีในการทำงาน

การประยุกต์ความรู้/เทคโนโลยีมาใช้ให้เหมาะสมกับท้องถิ่น

การแลกเปลี่ยนประสบการณ์และแก้ปัญหาต่างๆ ร่วมกัน

ทักษะเชิงการจัดการธุรกิจ

การศึกษาก่อนลงมือปฏิบัติ : จุดอ่อนของเกษตรกรทั่วไปคือความรู้ในการจัดการเชิงธุรกิจ
ดังนั้น ควรมีโอกาสได้เตรียมตัวในด้านนี้มากขึ้น

กำลังซื้อในท้องถิ่น : เพื่อช่วยในการตัดสินใจผลิต

การแข่งขันทางการค้า : เพื่อปรับปรุงผลิตผลและหาลตลาด

ภาวะการตลาดทุกระดับ : ชุมชน ตำบล อำเภอ จังหวัด และประเทศ

อุปสงค์และอุปทาน : เพื่อเห็นความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการของตลาดกับการผลิต

การลงทุน : การพิจารณาถึงภาวะการตลาด อุปสงค์ – อุปทานและกำไร-ขาดทุนก่อน

การลงทุนผลิตหรือขาย

การเปรียบเทียบราคาขาย : เพื่อการกำหนดราคา โดยมีการเก็งกำไร

การตลาด : เพื่อการตัดสินใจว่าจะได้รับผลตอบแทนคุ้มค่าหรือไม่และวางแผนการผลิต

การจัดการการเงิน การบัญชี : เพื่อสามารถดำเนินการค้าขายผลิตผล

การประชาสัมพันธ์ : เพื่อช่วยเผยแพร่สินค้า

ทักษะเชิงการจัดการธุรกิจเป็นการกล่าวโดยรวม เนื่องจากเป็นความคิดเห็นที่เกษตรกรทุกกลุ่มกล่าวถึงค่อนข้างน้อย เพราะมีความถนัดค่อนข้างต่ำ การนำเสนอภาพรวมนี้จะเป็นแนวทางที่ให้

ประโยชน์แก่เกษตรกรส่วนใหญ่ ทักษะที่มีผู้ที่เห็นตรงกันค่อนข้างมากคือ เกษตรกรผู้ที่ประสบความสำเร็จจะต้องมีทักษะด้านการตลาด ความเห็นเหล่านี้ มักอยู่ในกลุ่มที่มีการแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร ซึ่งเกี่ยวข้องกับการขายผลิตภัณฑ์ค่อนข้างเด่นชัด จึงสะท้อนให้เห็นว่าวิทยาการและผู้นำทางการเกษตรให้ความสำคัญกับทักษะด้านนี้ และมีส่วนให้การพัฒนางานบังเกิดผล ดังนั้น การส่งเสริมให้เกษตรกรมีแนวคิดและทักษะเชิงการจัดการธุรกิจน่าจะบังเกิดผลแก่เกษตรกรในอนาคตมากขึ้น

จากการประมวลการสัมภาษณ์เกษตรกร วิทยาการ ผู้นำทาง การเกษตรและผู้แทนจากองค์กรเอกชน (NGO) ที่กล่าวข้างต้น พบว่าความคิดเห็นเกี่ยวกับทักษะของเกษตรกร วิทยาการและผู้นำทางการเกษตร มีความใกล้เคียงกัน และพบว่าวิทยาการและผู้นำทางการเกษตรมีความเห็นที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบและความเป็นผู้นำต่อส่วนรวมมากกว่า โดยเฉพาะการเป็นแบบอย่างที่ดี การมีผลิตผลที่เป็นตัวอย่าง การทำหน้าที่ประสานความคิดเห็นเพื่อสร้างความรู้และความร่วมมือของส่วนรวม

นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์และตอบแบบสอบถาม พบข้อสังเกตว่า วิทยาการและครูอาจารย์ผู้ให้ความรู้ในสถาบันการศึกษามักให้ความสำคัญเห็นในเชิงหลักการและอธิบายสิ่งที่ป็นนามธรรมได้ชัดเจน แต่ไม่ค่อยให้รายละเอียดของทักษะและตัวอย่าง ส่วนวิทยาการ ครูอาจารย์ ผู้นำทางการเกษตรและผู้แทนจากองค์กรเอกชน ซึ่งทำงานใกล้ชิดเกษตรกรหรือให้ความรู้แก่เกษตรกรโดยตรง มักจะให้รายละเอียดที่เป็นการปฏิบัติงานและเป็นรูปธรรมค่อนข้างชัดเจน

ความคิดเห็นต่อทักษะการเกษตรและทักษะชีวิตเกษตรกร (Life Skills)

ในการพิจารณาข้อมูลเกี่ยวกับทักษะด้านต่างๆ ของเกษตรกรจังหวัดน่านเมื่อเทียบกับทักษะชีวิตเกษตรกร (Life Skills) ที่ประยุกต์สำหรับเกษตรกร ตามแนวของมหาวิทยาลัยแห่งรัฐวอชิงตัน (Washington State University) ในภาพรวมพบว่าทักษะส่วนใหญ่มีความสอดคล้องกัน ดังนี้

ทักษะทั่วไป เป็นทักษะที่เกี่ยวข้องกับสังคมหรือมนุษย์สัมพันธ์ เช่น การรู้จักตนเอง มีความเกี่ยวข้องกับทักษะการยอมรับความแตกต่าง ทักษะการเลือกวิถีในการดำเนินชีวิต การสื่อความหมาย การปรับตัวสอดคล้องกับทักษะการคิดสร้างสรรค์ ทักษะการสื่อความหมาย การคิดเชิงวิทยาศาสตร์ สอดคล้องกับทักษะการตัดสินใจ การทำงานร่วมกันสอดคล้องกับการวางแผน การแก้ปัญหา การประเมิน การประยุกต์และการพัฒนา สอดคล้องกับ **ทักษะการเป็นผู้นำ** **ทักษะการรับผิดชอบต่อตนเอง**

ทักษะอาชีพ มีความเกี่ยวข้องกับการทำงานของเกษตรกร ซึ่งมีลักษณะเฉพาะทาง พบว่าทักษะมีความเกี่ยวข้องกับวิธีการ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากร แต่เนื่องจากการสัมภาษณ์ไม่ได้เน้นรายละเอียดเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรนัก ทำให้การตีความเกี่ยวกับ **ทักษะการใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด** ยังไม่ชัดเจน แต่พบว่าวิทยาการและผู้นำทางการเกษตรได้กล่าวถึงการอนุรักษ์ธรรมชาติพอสมควร และจากการสัมภาษณ์ที่ผ่านมาพบว่าเกษตรกรมีการรวมกลุ่มทำปุ๋ยคอกและปุ๋ยหมัก นับว่าเป็นการ

สนองการพัฒนาแบบยั่งยืน อย่างไรก็ตาม ความไม่เด่นชัดในทักษะด้านการอนุรักษ์จากการสัมภาษณ์ได้สะท้อนให้เห็นว่า การสนับสนุนทักษะดังกล่าวอาจมีอยู่ค่อนข้างน้อย ดังนั้นจึงควรที่จะพิจารณาว่าควรส่งเสริมทักษะดังกล่าวเพิ่มขึ้นได้อย่างไร

ทักษะการจัดการเชิงธุรกิจ มีความเกี่ยวข้องกับการบริหารหรือจัดการเชิงธุรกิจ พบว่า มีความสอดคล้องกับทักษะการใช้ให้เกิดประโยชน์/ทักษะการตลาดพอสมควร พบว่าทักษะชีวิตเกษตรกร ไม่ได้เน้นด้านการจัดการเชิงธุรกิจมากนัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสังคมอเมริกันมีพื้นฐานของสังคมอุตสาหกรรมมาช้านาน และมีความสามารถเชิงการจัดการธุรกิจมากพอสมควร จึงไม่ได้รับการเน้นมากนัก สำหรับประเทศไทยเป็นสังคมเกษตรกรรมมาโดยตลอด ทักษะเชิงธุรกิจเป็นสิ่งที่คนไทยโดยทั่วไปยังไม่คุ้นเคยนัก จึงมีผู้กล่าวถึงหลายประเด็นและเด่นชัด อย่างไรก็ตามส่วนมากเป็นความเห็นของวิทยากรและผู้นำทางด้านการเกษตร ความเห็นจากเกษตรกรทั่วไปยังมีอยู่น้อยมาก จึงน่าที่จะพิจารณาว่าควรส่งเสริมทักษะการจัดการเชิงธุรกิจเพิ่มมากขึ้นอย่างไร

ความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับทักษะของเกษตรกรรุ่นใหม่ พบว่ามีการแสดงความคิดเห็นต่อเกษตรกรในอนาคตใกล้เคียงกับความคิดเห็นที่มีต่อเกษตรกรทั่วไป และแสดงความคิดเห็นค่อนข้างน้อย อาจเนื่องมาจากห่างไกลจากความเป็นจริงในปัจจุบัน และเป็นการคาดหวังในสิ่งที่ต้องการให้เกิดขึ้นในอนาคต พบว่ามีการเน้นทักษะการคิดและการแสวงหาความรู้ ทักษะอาชีพทักษะทางสังคมและวิทยาการทางการเกษตร และมุ่งหวังให้มีการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยี การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการใช้ทักษะเชิงธุรกิจมากขึ้น

ความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์เกษตรกรที่เป็นตัวแทนของตำบลที่ทำผลิตภัณฑ์แปรรูป ในการสัมภาษณ์เกษตรกรจำนวน 115 คน ที่เป็นเจ้าของผลิตภัณฑ์ในงาน “หนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลของจังหวัดน่าน” จากการถามว่า “คนที่ทำผลิตภัณฑ์นี้ได้สำเร็จจะต้องมีทักษะหรือความชำนาญในเรื่องใด” เกษตรกรได้ระบุทักษะหรือความชำนาญไว้หลากหลายกระจายไปตามลักษณะของอาชีพ โดยเฉพาะการแปรรูปหรือการทำผลิตภัณฑ์ พบว่าทักษะของเกษตรกรที่รวบรวมไว้มีความหลากหลายมาก ทำให้เห็นว่าบรรดาเกษตรกรมีทักษะเฉพาะซึ่งเป็นทักษะย่อย มีหลายอาชีพมีทักษะย่อยจำนวนเกินกว่า 300 ทักษะ พิจารณาโดยรวมไม่ค่อยพบทักษะใดเด่นชัดนักเมื่อเทียบกับข้อมูลทั้งหมด ทักษะที่มีความถี่อันดับต้นที่เกษตรกรเห็นว่ามีความสำคัญต่อความสำเร็จของเกษตรกร คือ การตลาด การมีฝีมือ การสังเกต การมีประสบการณ์ในการทำงาน การใช้เวลา การหาข้อมูล การวางแผน การแก้ปัญหา การประยุกต์ การปรับปรุงงาน การประมาณราคา การจัดการและการประสานงานภายในกลุ่ม

ความคิดเห็นด้านทักษะที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์มักจะมีลักษณะของวิธีการ เช่น การดองไข่เค็ม การออกแบบ การประดิษฐ์/ตกแต่ง การเลือกผ้า การเลือกสี การตัดเย็บ การเขียนแบบลงบนผ้านอกจากนี้ ยังเชื่อมโยงถึงทักษะของเกษตรกรเบื้องต้นก่อนที่จะนำมาเป็นผลิตภัณฑ์แปรรูป เช่น หา

ไบหม่อน จะกล่าวถึงตั้งแต่ปลูกและเก็บไบหม่อน การเลี้ยงไหม ทักษะดังกล่าวเป็นรายละเอียดเฉพาะด้าน จึงมีการกล่าวซ้ำไม่มากนักและไม่เด่นชัด แต่พบว่าทักษะจากเกษตรกรพืชผลมีจำนวนมากและหลากหลายที่สุด ส่วนทักษะด้านการประมงมีน้อยที่สุด เช่น การเตรียมบ่อเลี้ยง การเลือกพันธุ์ปลา การให้อาหารปลา การเลี้ยงปลา การดูแลรักษาปลา การรู้อาการของปลาป่วย การดูแลรักษาปลาป่วย การวิเคราะห์ความเป็นอยู่ของสัตว์น้ำ เป็นต้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะมีการเกษตรด้านการประมงค่อนข้างน้อย เพราะในแม่น้ำลำธารมีปลาค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ ส่วนมากเลี้ยงเพื่อไว้กินในครอบครัวเหลือกินจึงขาย จึงมีการเลี้ยงปลาเป็นอาชีพค่อนข้างน้อยมาก

ข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ครั้งนี้ให้ภาพของทักษะที่สำคัญของเกษตรกรแต่ละด้านที่มาจากทุกพื้นที่ของจังหวัดน่านได้พอสมควร โดยเฉพาะการเกษตรพืชไร่พืชสวน นับตั้งแต่การเลือกพันธุ์พืช การกำหนดระยะเวลาในการเริ่มต้นปลูก การสำรวจดิน การเตรียมดิน การทำแปลง การยกร่อง การหว่านเมล็ดพืช การดูแล การให้น้ำ การบำรุงรักษา การใส่ปุ๋ย การให้สารเร่ง การกำจัดศัตรูพืช การตัดกิ่ง การขยายพันธุ์ การตอนกิ่ง การกำหนดระยะเวลาและการเก็บเกี่ยว

ทักษะที่กล่าวข้างต้นและในภาคผนวก ข เป็นทักษะย่อย ดังนั้น จึงเห็นสมควรที่จะยกตัวอย่างของทักษะที่มีความซับซ้อนและสัมพันธ์กันทั้งทักษะการทำงาน ทักษะทั่วไปซึ่งประกอบด้วยทักษะการคิดและทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์/กระบวนการทำงาน และทักษะเชิงธุรกิจ โดยยกกรณีตัวอย่างของกลุ่มปลูกถั่วเหลืองที่ตำบลถืมตอง จังหวัดน่าน

อนึ่ง ทักษะที่มีความโดดเด่นและเป็นพื้นฐานในการพัฒนาการทำงานของกลุ่มต่างๆ โครงการองค์กร และเครือข่าย คือ “ทักษะการมีส่วนร่วม” จากการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์การสัมมนาเกษตรกรในจังหวัดน่านโดยเกษตรจังหวัด เมื่อเดือนตุลาคม 2544 ณ โรงแรมเทวราช การประชุมครั้งนี้ได้สะท้อนถึงผลของการจัด “เวทีชาวบ้าน” เพื่อให้โอกาสชาวบ้านมีส่วนในการสนทนาปัญหาและความต้องการ ตลอดจนมองหาแนวทางในการแก้ปัญหาต่างๆ ร่วมกันที่ให้ความเสมอภาคทางความคิด ทำให้สมาชิกเห็นคุณค่าในตนเองและเกิดสำนึกของความรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ของตนและชุมชน โดยใช้ทักษะกระบวนการทำงานร่วมกัน เช่น การสำรวจปัญหา กำหนดความมุ่งหมาย การวางแผน และการดำเนินงานอย่างมีระบบ และมีการประเมินติดตามสนับสนุนและพัฒนางาน ซึ่งสอดคล้องกับการทำงานอย่างเป็นระบบ (System Approach) และกระบวนการวิจัยปฏิบัติการ (Action Research)

กระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มไม่ว่าจะเป็นกลุ่มย่อย เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ของจังหวัดน่าน ต่างใช้กระบวนการดังกล่าว และที่เห็นเด่นชัดคือการรวมกลุ่มในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่างๆ โครงการที่มีโอกาสเยี่ยมชม ได้แก่ โครงการอนุรักษ์พันธุ์ปลา นกและสิ่งแวดล้อมที่หาดผาขน กลุ่มอนุรักษ์พันธุ์ปลาบ้านดอนแก้ว การอนุรักษ์ต้นน้ำลำธารของชุมชนปลูกเมี่ยงที่ภูหลวง ตำบลเรือง รวมทั้งโครงการจัดการลุ่มแม่น้ำน่านตอนบน (DANCED : Danish

Cooperation for Environment and Development 2539 - 2546) ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างรัฐบาลไทยและรัฐบาลเดนมาร์ก ที่อำเภอท่าวังผา การที่โครงการ ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มย่อยๆ จำนวนมาก เหล่านี้สามารถประสบความสำเร็จอย่างยอดเยี่ยมในการลดอัตราการเกิดไฟฟ้าจาก ร้อยละ 70 เหลือเพียงร้อยละ 2.7 ได้ก็เพราะกลยุทธ์ของการมีส่วนร่วมของชุมชน อันเกิดจากการเริ่มต้นด้วย “เวทีชาวบ้าน” ทำให้ทุกคนมีสำนึกความรับผิดชอบ และรับบทบาทของผู้อนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยความเต็มใจ จะเห็นได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนจังหวัดน่านเป็นความสำเร็จในการสร้างความร่วมแรงร่วมใจในการพัฒนางานที่บังเกิดผลอย่างแท้จริง จึงสมควรที่จะให้ความสำคัญกับจุดแข็งนี้เพื่อช่วยกันแผ่ขยายทักษะด้านการมีส่วนร่วมที่มีอยู่แล้วสู่เกษตรกรในวงกว้างมากขึ้น และช่วยนำมาเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการเกษตรทุกกลุ่มและทุกระดับ นอกจากจะพัฒนาประสิทธิภาพและประสิทธิผลของเกษตรกรจังหวัดน่านกลุ่มต่างๆ ให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้นแล้ว ยังมีผลต่อการถ่ายทอดกระบวนการที่สำคัญสู่ครอบครัวอีกด้วย

เมื่อพิจารณาตามกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม (Socialization) จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นการเริ่มต้นโดยแต่ละคนมีโอกาสได้มีส่วนร่วมอย่างอิสระ เปรียบเสมือนการพัฒนาแบบรากหญ้าที่ค่อย ๆ แผ่ขยายแนวคิดและจิตสำนึกของควมมีอิสระทางความคิดสู่ชุมชนและเด็ก ๆ ช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้จากการเห็นแบบอย่างที่ดีของการให้มีโอกาส/เรียนรู้โดยการริเริ่มอย่างอิสระ (Active Learning) ภายในครอบครัวมากขึ้น และย่อมขยายสู่โรงเรียนอย่างมั่นคง นับว่าเป็นการเรียนรู้ที่จะสนองการเรียนรู้โดยให้เด็กเป็นศูนย์กลาง (Child Centered) ตามแนวปฏิรูปการศึกษาอย่างแท้จริง เป็นการเริ่มต้นที่ค่อยเป็นค่อยไปจากภายในชุมชน ครอบครัว และขยายสู่โรงเรียน อันจะนำไปสู่การพัฒนา “ครอบครัวอบอุ่น - ชุมชนเข้มแข็ง” อย่างแท้จริง

จากการทบทวนเอกสารด้านการเกษตร เช่น เกณฑ์การประเมินมาตรฐานวิชาชีพประเภทต่างๆ และหลักสูตรวิชาชีพการเกษตร หลักสูตรอบรมระยะสั้นของหน่วยงานของรัฐ รวมทั้งเอกสารตำราและหนังสือ ได้กล่าวถึงคุณลักษณะและทักษะที่สมควรพัฒนาในผู้เรียน/ผู้เข้ารับการอบรม ทักษะที่ควรส่งเสริมแก่เกษตรกร ปรากฏในลักษณะของกิจกรรมฝึกฝนเพื่อสนองจุดประสงค์ของการเรียนรู้ ดังตัวอย่าง : เพื่อรู้วิธีทำสารพิษจากพืชมาพ่นเพื่อกำจัดแมลง

นอกจากการเรียนรู้ด้านเนื้อหาสาระแล้ว ยังเรียนรู้จากผลการปฏิบัติจริง ดังในการทบทวนเอกสารต่างๆ เกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านทางการเกษตร และเกษตรกรผู้ประสบความสำเร็จจากภูมิภาคต่างๆ พบตัวอย่างที่น่าสนใจ ซึ่งแสดงถึงการมีทักษะทางการเกษตร และแสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นแฝงอยู่ไม่น้อย ดังตัวอย่างของนายประพันธ์ กนแก้ว (2543) สามารถคิดสูตรอาหารหมูที่มีประสิทธิภาพ นายณรงค์ คงมาก (2539) ได้แก้ปัญหาด้านอาหารสัตว์โดยการนำไปกินปุ๋ยในนาข้าว นายคำเดื่อง ภาษี ทำนาถึงธรรมชาติ นายเล็ก กรุดแก้ว นำพืชผักพื้นบ้านมาขยายพันธุ์ (2539) นับว่ามีความริเริ่ม

และให้ประโยชน์แก่ตนเองและสังคมอย่างมาก ภูมิปัญญาชาวบ้านเหล่านี้ล้วนค้นพบจากการเรียนรู้ด้วยตนเองและกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการทั้งนั้น

ที่กล่าวมา เป็นการเสนอภาพในแนวกว้างจากการสัมภาษณ์ประกอบการประมวลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับทักษะต่างๆ ของเกษตรกรผู้ประสบความสำเร็จจากภูมิภาคต่างๆ ซึ่งพบว่ามีสอดคล้องกับทักษะการเกษตรของเกษตรกรจังหวัดน่าน ทั้งในด้านทักษะทั่วไป ทักษะทางอาชีพ และทักษะเชิงธุรกิจ นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับทักษะชีวิตเกษตรกร (Life Skills) เมื่อศึกษาลึกลงไปในรายละเอียดของข้อมูลต่าง ๆ และชีวิตจริงแล้ว จะพบรายละเอียดต่าง ๆ มากขึ้นอย่างมีคุณภาพซึ่งจะให้แนวทางในการพิจารณาเพื่อเตรียมและพัฒนาเด็ก เยาวชนและเกษตรกรจังหวัดน่านในอนาคต โดยคำนึงถึงบริบทของสังคมและวัฒนธรรม เพื่อให้เป็นเกษตรกรที่มีความมั่นคง ประสบความสำเร็จและมีความสุขในชีวิต

1.3 ระบบ กลไก และกระบวนการพัฒนาแรงงานภาคการเกษตร

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ คุณลักษณะ ทักษะ ระบบ กลไกและกระบวนการพัฒนาบุคลากรภาคการเกษตร พบว่า ระบบ กลไก และกระบวนการพัฒนาบุคลากรภาคการเกษตรให้ประสบความสำเร็จโดยทั่วไปนั้น จะเป็นรูปแบบผสมผสาน ปรัชญาพื้นฐานของการพัฒนา และกระบวนการเรียนรู้จากแนวคิดพุทธินิยม พฤติกรรมนิยมและมนุษยนิยมเข้าด้วยกัน โดยระบบการพัฒนาควรเน้นให้เกษตรกรเกิดความสนใจอันแท้จริงที่จะพัฒนาตนเอง พร้อมกับส่งเสริมให้เกษตรกรเข้าใจหลักการของการพัฒนา ด้วยการให้รู้จักวิเคราะห์และพัฒนาอย่างเป็นไปตามลำดับขั้นตอน รวมถึงการสร้าง ความเข้มแข็งให้กับชุมชนและพัฒนาให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ รู้จักการวิเคราะห์ วางแผน การดำเนินงานอย่างรอบคอบ ตลอดจนต้องเน้นให้เกษตรกรได้มีส่วนร่วมในการศึกษาและลงมือปฏิบัติจริงด้วยตนเองในลักษณะของ Learning by Doing ไปพร้อม ๆ กับการพัฒนา ที่อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และประยุกต์ให้เข้ากับสภาพตามภูมิประเทศ ทางภูมิศาสตร์ และวิถีชีวิตของชุมชนที่เกษตรกรอาศัยอยู่ เพื่อนำไปสู่การสร้างผลสำเร็จในการประกอบอาชีพด้านการเกษตร นอกจากนี้ กลไกการพัฒนาที่ก่อให้เกิดความสำเร็จควรประกอบด้วย 2 ปัจจัยคือ ปัจจัยที่เป็นตัวเกษตรกรโดยตรง ซึ่งได้แก่ แรงบันดาลใจ กำลังใจ และความเชื่อมั่น ศรัทธา ในการที่จะยึดการทำเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักของตน ตลอดจนมีความคิด ความรู้ ความสามารถในการพัฒนางานด้านการเกษตร อีกปัจจัยหนึ่งเป็นปัจจัยสนับสนุนจากภายนอกที่เกี่ยวข้อง เช่น การได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว ซึ่งอาจเป็นจากสามีหรือภรรยา สมาชิกในครอบครัว ที่เล็งเห็นความสำคัญของการประกอบอาชีพทางการเกษตรเข้ามามีส่วนร่วมทำให้เกิดมีพลัง มีความเข้มแข็งและพร้อมที่จะร่วมมือกันต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ เพื่อทำให้การผลิตมีความยั่งยืนต่อไป นอกจากความร่วมมือจากบุคคลใกล้ชิดแล้ว ยังขยายวงกว้างออกไปที่หน่วยงานของภาครัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้อง การมีเงินทุนสนับสนุน ซึ่งอาจเป็นการให้กู้ยืมเงินด้วย

อัตราดอกเบี้ยต่ำ สินเชื่อปลอดดอกเบี้ยในระยะเวลาหนึ่งหรือการพักชำระหนี้เดิมชั่วคราว ตลอดจนมีโครงสร้างพื้นฐานที่จะเอื้อให้เกิดความสะดวกในการทำธุรกรรม รวมถึงแหล่งความรู้ วิทยากรผู้มีความรู้ความสามารถ และเทคโนโลยีทางการเกษตรที่ทันสมัย อันจะนำไปสู่การดำเนินงานด้านการเกษตรที่ประสบความสำเร็จในอนาคต ซึ่งจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์กระบวนการพัฒนาบุคคลด้านการเกษตร จึงขอนำเสนอกระบวนการพัฒนาบุคคลภาคการเกษตรที่เรียกว่า **I CAN DO** ดังนี้

ตอนที่ 2 การสร้างระบบ กลไก และกระบวนการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะแรงงาน

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ คุณลักษณะ ทักษะ ระบบ กลไกและกระบวนการพัฒนาบุคคลภาคการเกษตร พบว่า ระบบ กลไก และกระบวนการพัฒนาบุคคลภาคการเกษตรให้ประสบความสำเร็จโดยทั่วไปนั้น จะเป็นรูปแบบผสมผสาน ปรัชญาพื้นฐานของการพัฒนา และกระบวนการเรียนรู้จากแนวคิดพุทธินิยม พฤติกรรมนิยมและมนุษยนิยมเข้าด้วยกัน โดยระบบการพัฒนานั้น ควรเน้นให้เกษตรกรเกิดความสนใจอันแท้จริงที่จะพัฒนาตนเอง พร้อมกับส่งเสริมให้เกษตรกรเข้าใจหลักการของการพัฒนา ด้วยการให้รู้จักวิเคราะห์และพัฒนาอย่างเป็นไปตามลำดับขั้นตอน รวมถึงการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนและพัฒนาให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ รู้จักการคิดวิเคราะห์ วางแผนการดำเนินงานอย่างรอบคอบ ตลอดจนต้องเน้นให้เกษตรกรได้มีส่วนร่วมในการศึกษาและลงมือปฏิบัติจริงด้วยตนเองในลักษณะของ Learning by Doing ไปพร้อม ๆ กับการพัฒนา ที่อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และประยุกต์ให้เข้ากับสภาพตามภูมิประเทศ ทางภูมิศาสตร์ และวิถีชีวิตของชุมชนที่เกษตรกรอาศัยอยู่ เพื่อนำไปสู่การสร้างผลสำเร็จในการประกอบอาชีพด้านการเกษตร นอกจากนี้ กลไกการพัฒนาที่ก่อให้เกิดความสำเร็จควรประกอบด้วย 2 ปัจจัยคือ ปัจจัยที่เป็นตัวเกษตรกรโดยตรงซึ่งได้แก่ แรงบันดาลใจ กำลังใจ และความเชื่อมั่น ศรัทธา ในการที่จะยึดการทำเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักของตน ตลอดจนมีความคิด ความรู้ ความสามารถในการพัฒนางานด้านการเกษตร อีกปัจจัยหนึ่งเป็นปัจจัยสนับสนุนจากภายนอกที่เกี่ยวข้อง เช่น การได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว ซึ่งอาจเป็นจากสามีหรือภรรยา สมาชิกในครอบครัว ที่เล็งเห็นความสำคัญของการประกอบอาชีพทางการเกษตรเข้ามามีส่วนร่วมทำให้เกิดมีพลัง มีความเข้มแข็งและพร้อมที่จะร่วมมือกันต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ เพื่อให้การผลิตรายได้มีความยั่งยืนต่อไป นอกจากความร่วมมือจากบุคคลใกล้ชิดแล้ว ยังขยายวงกว้างออกไปที่หน่วยงานของภาครัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้อง การมีเงินทุนสนับสนุน ซึ่งอาจเป็นการให้กู้ยืมเงินด้วยอัตราดอกเบี้ยต่ำ สินเชื่อปลอดดอกเบี้ยในระยะเวลาหนึ่งหรือการพักชำระหนี้เดิมชั่วคราว ตลอดจน มีโครงสร้างพื้นฐานที่จะเอื้อให้เกิดความสะดวกในการทำเกษตร รวมถึงแหล่งความรู้ วิทยากร ผู้มีความรู้ความสามารถ และเทคโนโลยีทางการเกษตรที่ทันสมัยอันจะนำไปสู่การดำเนินงานด้านการเกษตรที่ประสบความสำเร็จในอนาคตประกอบกับแนวคิดหลักของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (2540 – 2544) (กองฝึกอบรม กรมประมง 2543) ที่กล่าวถึงหลักการพัฒนาไว้ 3 ประการคือ

1. การพัฒนาที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา คือ “การพัฒนาคน โดยคน และเพื่อคน” ซึ่งหมายถึง การพัฒนาให้ความสำคัญกับการสร้างศักยภาพ และคุณภาพชีวิตของคนเป็นลำดับแรก ไม่ได้พัฒนาให้คนเป็นเพียงปัจจัยการผลิตเท่านั้น

2. การพัฒนาในลักษณะองค์รวมแบบบูรณาการคือ การพัฒนาทุกส่วนไปพร้อมกัน โดยการพัฒนาแต่ละส่วนนำไปสู่เป้าหมายสุดท้ายร่วมกัน เช่น การพัฒนาคนจะต้องพัฒนาที่ตัวคนและพัฒนาปัจจัยต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวคนควบคู่ไปด้วยทั้งครอบครัว ชุมชน สภาพแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีการเชื่อมโยง เชื่อมโยงในทุกส่วนอย่างสมดุลเป็นระบบ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนในระยะยาว

3. การพัฒนาโดยอาศัยการมีส่วนร่วม คือ การพัฒนาที่เน้นให้ทุกฝ่ายในสังคมมีส่วนร่วมในการพัฒนาภายใต้กลไกต่าง ๆ ที่ประสานสอดคล้องกัน ในลักษณะหุ้นส่วนทั้งภาครัฐ และเอกชน ประชาชนในระดับต่าง ๆ ทั้งส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค ส่วนท้องถิ่น และชุมชน เป็นการมีส่วนร่วมที่ครอบคลุมการพัฒนา คือ ร่วมในการคิด การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินการ การปรับปรุง และร่วมในการติดตามประเมินผล

คณะผู้วิจัยจึงเห็นว่ากระบวนการพัฒนามนุษย์คือการเกษตรที่เรียกว่า I CAN DO สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาคุณลักษณะ และทักษะของแรงงานภาคการเกษตรได้ เพราะเป็นกระบวนการโดยทั่วไปที่ใช้ในการพัฒนามนุษย์ สิ่งสำคัญคือกิจกรรมที่ผู้พัฒนาจะนำมาใช้ซึ่งต้องเลือกให้ตรงกับวัตถุประสงค์ของการพัฒนาและเหมาะสมกับผู้รับการพัฒนา มีรายละเอียดของการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะในแต่ละขั้นตอนเป็นดังนี้

กระบวนการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะของแรงงานภาคการเกษตร เป็นขั้นตอน “I CAN DO” ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ขั้น I ความสนใจ (Interesting) เป็นขั้นเริ่มต้นของการพัฒนาซึ่งความสนใจอาจเกิดขึ้นได้ 2 ลักษณะคือ ความสนใจที่เกิดขึ้นในตัวเกษตรกร จากผลการวิเคราะห์เกษตรกรผู้ประสบความสำเร็จ จะเห็นว่าขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมาก เพราะถ้าเกษตรกรมีความสนใจในการทำการเกษตร ที่มาจากแรงบันดาลใจ ซึ่งเปรียบเสมือนพลังผลักดัน ที่เกิดขึ้นจากภายในจิตใจของเกษตรกรเองให้ปรารถนาจะทำการเกษตร มีแรงจูงใจภายในในการกระทำ และมีเจตคติที่ดีต่อการทำการเกษตรจะมีอิทธิพลอย่างมากต่อกระบวนการเรียนรู้ ทำให้เกษตรกรมีความตั้งใจ มีความมุ่งมั่นและพยายามทุ่มเทความสามารถในการทำงานอย่างเต็มกำลังความสามารถ มีความปรารถนาที่จะศึกษาค้นคว้า อ่าน คิด และเพิ่มพูนความรู้ใหม่ ๆ และทักษะอยู่เสมอ แม้ว่าจะมีปัญหาหรืออุปสรรคใด ๆ ก็ตาม ทั้งนี้เพราะสิ่งที่เกษตรกรสนใจเป็นสิ่งที่มีความหมายและมีคุณค่าต่อชีวิต ต่อความรับผิดชอบครอบครัวของเขาเป็นอย่างมาก แต่ในความเป็นจริงเกษตรกรไม่ได้ทำเกษตรจากแรงบันดาลใจทุกคน บางคนทำเพราะเป็นอาชีพที่ครอบครัวทำมาก่อน ความสนใจ ความตั้งใจทำอาจมีไม่มากพอที่จะผลักดันให้ทำการเกษตรได้ประสบความสำเร็จ ความสนใจที่จะเกิดขึ้นจึงเป็นลักษณะที่ 2 คือ การส่งเสริมให้เกิด โดยการใช้กิจกรรมต่าง ๆ ที่จะพัฒนาให้เกิด เช่น การพาไปเยี่ยมชมฟาร์มของผู้ประสบความสำเร็จ เป็นต้น

ขั้น C การรู้คิด – คิดเป็น (Cognition) เป็นขั้นตอนที่จะทำให้เกษตรกร เกิดความเข้าใจหลักการของการพัฒนา ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในตัวของเกษตรกร โดยที่ภายในตัวบุคคลจะมีโครงสร้างทางปัญญาที่ทำหน้าที่รับความรู้ และจัดระบบความรู้ที่จะทำให้เกิดความหมายแก่ตัวเกษตรกร ดังนั้นระยะแรกของการรู้คิด-คิดเป็น จึงเป็นการเรียนรู้ ซึ่งเป็นกลไกที่สำคัญที่สุดในการแสวงหาคำตอบหรือทางออกให้กับปัญหาและอุปสรรคที่เกษตรกรแต่ละรายกำลังเผชิญอยู่ ทั้งยังเป็นปัจจัยที่จะช่วยเพิ่มศักยภาพในการพัฒนาให้กับเกษตรกรรายนั้นด้วย ดังนั้น การพัฒนากลุ่มหรือองค์กรเกษตรกรจะต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและหลากหลาย ตามความถนัดและความสามารถ (รวมถึงพื้นฐานทางวัฒนธรรม และเศรษฐกิจการเมือง) ของสมาชิกในกลุ่มหรือในองค์กรเกษตรกร ทั้งนี้ จากการประมวลรูปแบบหรือแนวทางของกระบวนการเรียนรู้ที่มีการใช้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า มีรูปแบบหรือแนวทางของกระบวนการเรียนรู้ที่น่าสนใจอยู่ 10 รูปแบบ ดังต่อไปนี้ (ธัญวาท จิตต์สงวน 2543)

1. เรียนรู้จากชีวิต คือ การทบทวนว่าในช่วงชีวิตที่ผ่านมา ตนเองและชุมชนมีความเปลี่ยนแปลงอย่างไร การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นเพราะปัจจัยใด การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะส่งผลอย่างไรต่อชีวิตและชุมชน และอะไรจะเป็นบทเรียนสำหรับการดำเนินชีวิตต่อไป

2. เรียนรู้จากอดีต คือ การย้อนทบทวนดูว่าในอดีต บรรพบุรุษและชุมชนของตนเองอาศัยอยู่ได้อย่างไร พึ่งพาตนเองและพึ่งพาสังกันและกันอย่างไร อะไรคือแนวคิดของภูมิปัญญาพื้นบ้าน ที่สามารถนำมาปรับใช้ได้ในปัจจุบัน

3. เรียนรู้จากสถานการณ์ปัจจุบัน คือ การทบทวนดูปัญหาและโครงสร้างของปัญหาที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ตลอดจนแนวทางออกที่มีอยู่ ทั้งแนวทางเดิมและแนวทางที่จะมีขึ้นมาใหม่ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการตัดสินใจในการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิต หรือใช้เป็นแรงจูงใจให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ ๆ ขึ้น

4. เรียนรู้จากธรรมชาติ คือ การนำความรู้และหลักของธรรมชาติที่มีอยู่มาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตของตนเอง โดยเน้นความหลากหลาย ความสมดุล และการพึ่งพาสังกันและกัน

5. เรียนรู้จากธรรมชาติ คือ การนำหลักธรรมะของศาสนามาประยุกต์ใช้เป็นหลักปฏิบัติในการพัฒนาการเกษตร โดยเฉพาะหลักการการไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน

6. เรียนรู้จากเพื่อนร่วมแนวทาง คือ การศึกษาแลกเปลี่ยนประสบการณ์และบทเรียนของผู้ที่พัฒนาการเกษตรเช่นเดียวกัน โดยอาจเป็นผู้ที่ดำเนินการในรูปแบบหรือลักษณะที่แตกต่างกันไป รวมถึงการเรียนรู้เกี่ยวกับแนวทางและเทคนิคในการจัดการไร่นาตามวิถีการผลิตของเกษตรกรผู้อื่น ผ่านทางการศึกษาดูงานและการประชุมแลกเปลี่ยนกันในกลุ่มหรือเครือข่าย

7. เรียนรู้จากวิชาการ คือ การเรียนรู้จากสื่อของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ที่ได้ทำการศึกษาค้นคว้าอย่างเป็นระบบทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเกษตรและกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง อันเป็นส่วนที่ช่วยเสริมสร้างการพัฒนาการเกษตรให้ดีขึ้น โดยเฉพาะเมื่อมีการประสานกับภูมิปัญญาดั้งเดิมที่มีอยู่

8. เรียนรู้จากการทำงาน คือ การศึกษาและสรุปบทเรียนจากการทดลองและการปฏิบัติด้วยตนเองในการพัฒนาการเกษตรและกิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งอาจได้รับคำแนะนำหรือแรงบันดาลใจมาจากการเรียนรู้ตามกระบวนการข้างต้น ซึ่งการเรียนรู้ในรูปแบบนี้จะทำให้เกษตรกรสามารถประมวลและประเมินความรู้ที่ตนได้รับมา และพัฒนาการจัดการไร่นาตามแนวเกษตรให้ดีขึ้นได้ต่อไป

9. เรียนรู้จากการวิจัย ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่ได้จากวิชาการ จากการทำงานและจากการแลกเปลี่ยน มาบันทึก ทดลอง และทำการวิเคราะห์หรือสังเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ จนได้องค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาการเกษตรได้ต่อไป ทั้งนี้การวิจัยจะต้องเป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วมคือ เปิดโอกาสให้เกษตรกรได้เข้ามาเรียนรู้ในกระบวนการวิจัยด้วย

10. เรียนรู้จากอนาคต คือ การประเมินและสังเคราะห์ภาพแห่งความเปลี่ยนแปลง รวมถึงการกำหนดทิศทางและอนาคตที่ตนเองอยากให้เป็น (บางครั้งเรียกว่า ภาพฝัน หรือวิสัยทัศน์) และแนวทางที่จะทำให้ตนเองได้เป็นไปหรือพัฒนาตามทิศทางนั้น

จากรูปแบบการเรียนรู้ทั้ง 10 รูปแบบที่มีอยู่นี้ จากการศึกษาพบว่า ในทางปฏิบัติกลุ่มหรือองค์กรเกษตรแต่ละแห่งมักจะเลือกใช้รูปแบบที่มีอยู่เกือบทุกรูปแบบ เพื่อมาเป็นแนวทางในการเรียนรู้ของกลุ่มตนเอง เพียงแต่ว่า แต่ละกลุ่มอาจเน้นรูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างกันหรือมีความยืดหยุ่นในการเลือกใช้รูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างกันตามแต่ละช่วงเวลา ดังนั้นกลุ่มหรือองค์กรเกษตร จึงจำเป็นที่จะต้องเลือกรูปแบบการเรียนรู้ที่มีอยู่มาปรับใช้ตามความเหมาะสมกับความต้องการและความสามารถพื้นฐานของสมาชิก รวมถึงเงื่อนไข และสภาพการณ์หรือปัญหาที่ตนเองกำลังประสบอยู่ ระยะที่ 2 จะต้องทำให้เกษตรกร รู้จักคิด วิเคราะห์ถึงสิ่งที่ต้องการทำด้วยตนเอง รู้จักวางแผนการดำเนินงาน จัดการกับสิ่งต่าง ๆ และตัดสินใจที่จะกระทำ มองเห็นความสัมพันธ์และเห็นแนวทางว่าจะดำเนินการอะไร ดำเนินการอย่างไร จึงจะทำให้ประสบผลสำเร็จ ยกตัวอย่างเช่น หากเกษตรกรต้องการจะพัฒนาผลผลิตทางการเกษตร อาจจะเริ่มจากการรวมกลุ่มให้พวกเขาร่วมกันคิด โดยใช้กระบวนการกลุ่มและข้อมูลจากเครือข่ายของชุมชนที่ร่วมมือร่วมใจกันคิดแก้ปัญหา มองความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ความรู้ความสามารถที่เป็นพื้นฐานของเกษตรกร และกิจกรรมการดำเนินการว่าจะทำกันอย่างไร ซึ่งขั้นตอนนี้จะทำให้เกิดคุณลักษณะสำคัญ ๆ หลายประการ เช่น ความสนใจใฝ่รู้ การมีวิสัยทัศน์ ความมีมนุษยสัมพันธ์ ความสามัคคี และความเป็นผู้นำ

ขั้น A การปฏิบัติจริง (Action) เป็นขั้นตอนที่เน้นความสำคัญของตัวเกษตรกร ที่จะต้องทำได้ เกษตรกรรมเป็นวิชาทักษะ ดังนั้น ถ้าต้องการให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพเกษตรกรจึงต้องปฏิบัติจริงหรือใช้วิธีการ Learning by Doing ซึ่งจะทำให้เกษตรกรได้รับประสบการณ์ตรง นับว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะทักษะเป็นความสามารถในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างคล่องแคล่ว ถูกต้อง และมีประสิทธิภาพ การได้ลงมือปฏิบัติจึงทำให้เกษตรกรเกิดความชำนาญ ทำให้ถูกต้อง ซึ่งการเรียนรู้ที่จะเกิดทักษะ อาจจะเริ่มจากการอธิบาย และสาธิต ให้เกิดความเข้าใจก่อนแล้วจึงลงมือทำตามขั้นตอนการสาธิต ซึ่งขั้นตอนนี้จะก่อให้เกิดคุณลักษณะ ที่สำคัญคือความเชื่อมั่นในตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่การมีความเพียรพยายามมากขึ้น มีใจรักในงานที่ทำมากขึ้น

นอกจากนี้การได้ปฏิบัติจริง นอกจากจะเป็นการฝึกฝนความขยัน อดทน แล้วเมื่อเกิดปัญหาในการทำงาน เกษตรกรก็ต้องคิดพิจารณาแก้ไข ทำให้ต้องแสวงหาความรู้หรือเทคโนโลยีมาช่วย จึงเป็นการพัฒนาความสนใจใฝ่รู้ และการก้าวไปพร้อมกันกับเทคโนโลยีด้วย

ขั้น N การอนุรักษ์ธรรมชาติ (Natural Conservation) เป็นขั้นตอนที่เกิดขึ้นควบคู่กับ ขั้นตอนการรู้คิด-คิดเป็น และการปฏิบัติจริง ซึ่งขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสำคัญที่จะทำให้ทรัพยากรธรรมชาติของประเทศคงอยู่กับเราไปได้ยาวนานแสนนาน เพราะการพัฒนาที่ผ่านมาคำนึงถึงการอนุรักษ์ธรรมชาติไม่มากเท่าที่ควร ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลายลงอย่างมาก ดังนั้น จึงต้องร่วมกันสร้างจิตสำนึกและการไม่เห็นแก่ตัวในการวางแผนจัดการใด ๆ เกี่ยวกับการทำเกษตรที่จะนำไปสู่การรักษาสมดุลของธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและชุมชนที่เกี่ยวข้อง โดยให้เกษตรกรสำนึกเสมอว่ามนุษย์

เป็นเพียงส่วนหนึ่งของระบบนิเวศทั้งหมดเท่านั้น และเกษตรกรก็เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่อาศัยอยู่เช่นกัน

ขั้น D การพัฒนาปรับปรุง (Development) เป็นขั้นตอนสำคัญที่เกิดขึ้นหลังจากที่เกษตรกรได้ลงมือทดลองปฏิบัติจริงตามขั้นที่ 3 แล้วขั้นตอนนี้จะช่วยให้เกษตรกรได้รู้จักร่วมมือกับเครือข่ายในการสร้างระบบประเมินผลและการเรียนรู้ร่วมกันในกลุ่มเครือข่ายในการที่จะประเมินถึงผลได้ผลเสียที่เกิดขึ้น และรู้จักนำความรู้ด้านการเกษตรที่ได้มาแลกเปลี่ยนกันระหว่างเกษตรกร กลุ่มเกษตรกร องค์กรพัฒนาเอกชนและเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานของภาครัฐ ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมให้เกษตรกรได้เพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์อันหลากหลายที่จะนำไปสู่การปรับปรุงและพัฒนาวิธีการทำเกษตรที่มีประสิทธิภาพ โดยจะเริ่มวนกลับไปสู่ขั้นตอนการรู้คิด-คิดเป็น ซ้ำแล้วซ้ำเล่า จนกระทั่งส่งผลให้เกษตรกรประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพทางการเกษตรจนเป็นที่ยอมรับ ซึ่งขั้นตอนนี้จะทำให้เกิดคุณลักษณะและทักษะที่สำคัญ ๆ หลายประการ เช่น ทักษะการวิเคราะห์จุดเด่นจุดด้อยของการทำงาน การมีมนุษยสัมพันธ์ ความสามัคคี และความรับผิดชอบในการทำงานของตนเองและงานที่ต้องทำร่วมกับผู้อื่น

ขั้น O ผลที่ได้ (Outcome) เป็นขั้นสุดท้ายของกระบวนการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะของเกษตรกรที่คาดว่า เมื่อได้มีการพัฒนาตามขั้นตอนต่าง ๆ ตั้งแต่ขั้นความสนใจถึงขั้นการพัฒนาปรับปรุงแล้ว เกษตรกรจะมีคุณลักษณะและทักษะตามที่ได้ตั้งเป้าหมายไว้ ซึ่งผลที่ได้จะก่อให้เกิดคุณลักษณะที่สำคัญคือ ความเชื่อมั่นในตนเอง และรับรู้ถึงความสามารถของตนเองในการที่จะประกอบอาชีพทางการเกษตร นอกจากนี้ผลของความความสำเร็จที่เกิดขึ้นจะเป็นแรงจูงใจให้เกษตรกรมีกำลังใจที่จะคิดพัฒนา และดำเนินงานด้านการเกษตรให้ดียิ่งขึ้นต่อไปในอนาคต

ในการพัฒนาจะเริ่มตั้งแต่ขั้นใดก็ได้ ทั้งนี้ให้เป็นไปตามการปรึกษาหารือร่วมกันของสมาชิกกลุ่มในการที่จะคิดวิเคราะห์ว่าอะไรคือเป้าหมายที่ต้องการและสมาชิกกลุ่มมีศักยภาพและความพร้อมในขั้นตอนนี้บ้าง ยังขาดขั้นตอนใดที่จะเสริมให้การพัฒนาบรรลุผลตามเป้าหมายที่ต้องการ ผู้พัฒนาเป็นผู้ประสานงานเท่านั้น มิใช่ผู้จัดการที่จะทำในสิ่งที่ตนต้องการ ทุกอย่างขึ้นกับผู้รับการพัฒนามีความต้องการอะไรเป็นสำคัญ กิจกรรมเวทีชาวบ้าน จึงเป็นกิจกรรมหนึ่งที่น่าสนใจที่จะนำมาใช้เพื่อการเข้าใจความต้องการของผู้รับการพัฒนา

ข้อเสนอแนะในการนำกระบวนการพัฒนา “I CAN DO” สู่การปฏิบัติ

ในการนำกระบวนการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะของแรงงานภาคการเกษตรไปสู่การปฏิบัติ จะต้องคำนึงถึงปัจจัยที่สำคัญ 3 ประการคือ

1. ตัวผู้รับการพัฒนา ซึ่งเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาอาจพิจารณาในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1.1 ระดับความรู้ความสามารถทางการเกษตร เนื่องจากระดับความรู้และความสามารถของผู้รับการพัฒนาในเรื่องการเกษตรอาจแตกต่างกัน วิธีการพัฒนาจึงต้องปรับให้เหมาะสม เช่น ผู้ที่เริ่มต้นเป็นเกษตรกร ผู้พัฒนาจะต้องให้พื้นฐานความรู้ทางการเกษตรมากกว่า และให้ลงมือปฏิบัติจริงมากกว่าเพื่อให้ความรู้และฝึกฝนทักษะเฉพาะของการเกษตร ขณะที่ผู้เป็นเกษตรกรมานานแล้วอาจต้องให้เทคนิควิธี ความรู้ใหม่ ๆ และเทคโนโลยีเพื่อการปรับปรุงงานของตนให้ดีขึ้น

1.2 ระดับพัฒนาการทางการรู้คิดและแบบการเรียนรู้ ผู้รับการพัฒนาที่อายุน้อย เช่น ในระดับประถมศึกษา ระดับการรู้คิดจะยังต้องอาศัยสิ่งที่เป็นรูปธรรมมาช่วย ขณะที่ผู้ใหญ่จะมีความสามารถในการคิดเชิงนามธรรมมากกว่า ดังนั้นในขั้นตอนของการรู้คิด-คิดเป็น สำหรับผู้รับการพัฒนาอายุยังน้อยจึงต้องมีสื่อ อุปกรณ์ช่วยสอน เพื่อประกอบความเข้าใจและดึงดูดความสนใจมากกว่าผู้รับการพัฒนาที่เป็นผู้ใหญ่ นอกจากนี้แบบหรือวิธีการเรียนรู้ของแต่ละคนก็อาจแตกต่างกัน บางคนอาจต้องการตัวอย่างหลายตัวอย่าง แล้วจึงลงสรุป จะทำให้เข้าใจ ขณะที่บางคนต้องการความเป็นมาในลักษณะกว้างแล้วจึงแคบเฉพาะ หรือบางคนชอบค้นคว้าจากเอกสาร แต่บางคนก็สนใจหาความรู้จากสื่อวิทยุ โทรทัศน์ ผู้พัฒนาจึงต้องปรับวิธีการพัฒนาให้คำนึงถึงปัจจัยด้านนี้ด้วย

1.3 ระดับความสนใจ ผู้ที่เข้ารับการพัฒนามีระดับความสนใจงานทางการเกษตรแตกต่างกัน บางคนมีความสนใจการเกษตรอย่างแท้จริง บางคนสนใจเพราะเห็นว่าการเกษตรชนิดนั้นสร้างรายได้ดี และบางคนก็มีความสนใจในงานเกษตรน้อยมาก หน้าที่สำคัญของผู้พัฒนาคือการกระตุ้นความสนใจ สร้างฉันทะความพึงพอใจ หรือมีใจรักในงานการเกษตร ไม่ให้มุ่งทำการเกษตรเพราะสิ่งดึงดูดใจจากภายนอก เช่น รายได้แต่เพียงอย่างเดียว ผู้พัฒนาต้องชักจูงด้วยเทคนิคที่แตกต่างกันไปตามระดับความสนใจ ตั้งแต่การชักจูงด้วยคำพูด ด้วยการยกกรณีตัวอย่าง ด้วยการพาไปสัมผัสกับตัวอย่างจริง หรือด้วยการให้บุคคลสำคัญมาชักจูง เพื่อให้เห็นประโยชน์และคุณค่าของงานการเกษตรอย่างแท้จริง

1.4 ความแตกต่างในเรื่องบุคลิกภาพ ผู้รับการพัฒนาจะมีความแตกต่างกันในด้านลักษณะนิสัย บางคนจะกล้าแสดงตัว ชอบอยู่กับกลุ่มคน บางคนไม่ชอบแสดงตัว บางคนมีความคิดสร้างสรรค์สูง วิธีการพัฒนาที่คำนึงถึงความแตกต่างในเรื่องนี้ จะทำให้ผู้รับการพัฒนาเกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีความสุข และช่วยส่งเสริมบุคลิกภาพที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นด้วย

1.5 ความพร้อมด้านต่าง ๆ ของผู้รับการพัฒนา เนื่องจากความพร้อมเป็นคำที่มีความหมายกว้าง อาจครอบคลุมตั้งแต่ระดับพัฒนาการ ความรู้ ความสนใจของผู้เรียน ไปจนถึงความ

พร้อมด้านทรัพยากรของผู้รับการพัฒนา ผู้เขียนจึงแยกความพร้อม 3 ประการแรกไปกล่าวโดยเฉพาะ และในด้านนี้จะคำนึงถึงความพร้อมทางทรัพยากรที่เป็นเรื่องทางการสนับสนุนจากครอบครัวและทรัพยากรต่าง ๆ เช่น รายได้ การมีที่ดินเป็นของตนเองหรือไม่ เป็นต้น ความพร้อมในเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้จะสามารถเป็นสิ่งที่เอื้อหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาได้ ผู้พัฒนาต้องเข้าใจผู้รับการพัฒนาแต่ละคน และต้องปรับวิธีการเพื่อให้ส่งเสริมผู้รับพัฒนามากที่สุด อาจต้องมีการให้การปรึกษาเป็นรายบุคคลด้วย หรือช่วยเสาะหาแหล่งทรัพยากรอื่น ๆ มาช่วย เช่น ทุน อุปกรณ์ หรือโอกาสการได้เข้ารับการอบรมเพิ่มเติม เป็นต้น

แม้ว่าในการคำนึงถึงตัวผู้รับการพัฒนา จะต้องมองเขาในลักษณะเป็นบุคคลคนหนึ่ง เป็นลักษณะภาพรวม ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตนที่มีทั้งความเหมือนและความต่างจากบุคคลอื่น แต่การได้ยกประเด็นเฉพาะต่าง ๆ ขึ้นมา ก็เพื่อให้ผู้พัฒนาไม่ละเลยเรื่องสำคัญ ที่จะส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้รับการพัฒนาด้วย

2. บริบทของการพัฒนา บริบทในที่นี้หมายถึง สภาพการณ์หรือสิ่งแวดล้อมของการพัฒนา บริบทที่ควรต้องคำนึงถึงได้แก่

2.1 ทรัพยากรที่เอื้อต่อการพัฒนา ซึ่งได้แก่ แหล่งเงินทุน วัสดุอุปกรณ์ เทคโนโลยี และแหล่งความรู้ ผู้พัฒนาควรได้คำนึงถึงและจัดหาทรัพยากรที่จะช่วยการพัฒนาจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรต่างประเทศ และองค์กรเอกชน (NGO) ซึ่งอาจหาความรู้เหล่านี้ได้จาก สถาบันทรัพยากรธรรมชาติ กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ชมรมอีกเมืองน่าน เป็นต้น

2.2 ภูมิประเทศ การพัฒนาควรคำนึงถึงภูมิประเทศที่เกษตรกรผู้รับการพัฒนาประกอบอาชีพด้วย ถ้าเกษตรกรอยู่ในภูมิประเทศที่เป็นภูเขา ก็ต้องมีวิธีการเฉพาะในการเพาะปลูก เช่น ต้องรู้วิธีการเพาะปลูกแบบขั้นบันได รู้วิธีการเก็บกักน้ำ และรู้ว่าพืชหรือสัตว์ที่เหมาะสมกับภูมิประเทศแบบนั้นได้แก่อะไรบ้าง การประกอบอาชีพที่ไม่สอดคล้องกับภูมิประเทศและภูมิอากาศก็ทำให้ประสบความสำเร็จได้ยาก หรืออาจต้องมีเทคนิควิธีที่จะใช้ประโยชน์จากภูมิประเทศหรือภูมิอากาศแบบนั้นได้

2.3 วิธีการดำเนินชีวิต ในการพัฒนายังต้องคำนึงถึงวิถีการดำเนินชีวิตของผู้รับการพัฒนาด้วยว่า มีความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ภูมิปัญญาดั้งเดิม และการดำเนินชีวิตอย่างไร ตัวอย่างเช่น หมู่บ้านหนึ่งอาจมีภูมิปัญญาดั้งเดิมในการแกะสลักไม้ แต่ผู้พัฒนาอาจปรารถนาที่จะให้เกษตรกรปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ด้วยเห็นว่ารายได้ดี จึงสนับสนุนให้ทำ แต่เนื่องจากเป็นเรื่องใหม่ที่เกษตรกรไม่มีความชำนาญ จึงทำให้การส่งเสริมนั้นอาจไม่สำเร็จได้ นี่เป็นเพียงตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาที่จะประสบความสำเร็จจะต้องคำนึงถึงเรื่องวิถีชีวิตของผู้รับการพัฒนาด้วย

3. ตัวผู้ให้การพัฒนาหรือผู้ถ่ายทอด สิ่งที่ต้องคำนึงถึง เกี่ยวกับตัวผู้ให้การพัฒนา ได้แก่

3.1 ความรู้ ความชำนาญ ผู้ให้การพัฒนาต้องแสวงหาความรู้อยู่เสมอเพื่อจะได้มีความรู้ที่ทันสมัยมาถ่ายทอด และควรเป็นผู้มีประสบการณ์ในการทำการเกษตรแบบนั้นมาบ้าง เพราะผู้ที่ปฏิบัติจริงจะเป็นผู้ที่ทราบถึงอุปสรรค ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นได้ในแต่ละขั้นตอนและทราบแนวทางแก้ไข

3.2 วิธีการถ่ายทอด ผู้ให้การพัฒนาต้องศึกษาถึงวิธีการถ่ายทอดที่หลากหลาย เพื่อสามารถปรับให้เหมาะกับผู้รับการพัฒนาและเหมาะสมกับบริบทด้วย ถึงแม้ผู้ให้การพัฒนาจะมีความรู้ดี แต่ถ้าไม่มีวิธีการถ่ายทอดที่ดี ก็ไม่สามารถพัฒนาคุณลักษณะและทักษะของเกษตรกรได้ วิธีการถ่ายทอดที่สำคัญต้องมุ่งให้ผู้รับการพัฒนาเป็นศูนย์กลาง ซึ่งหมายถึงการคำนึงถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้รับการพัฒนาดังที่กล่าวมาแล้ว การให้ผู้รับการพัฒนาได้แสดงความคิดริเริ่ม ได้กำหนดกิจกรรมที่ตนเองต้องการจะพัฒนา โดยผู้ให้การพัฒนาเป็นผู้อำนวยความสะดวก แต่ในบางกรณีผู้ให้การพัฒนา ก็อาจต้องเป็นผู้ริเริ่ม ชี้นำกิจกรรมได้ ทั้งนี้ต้องให้มีลักษณะผสมผสานในสัดส่วนที่เหมาะสมกับผู้รับการพัฒนาด้วย

3.3 คุณลักษณะของผู้ถ่ายทอด เนื่องจากผู้ให้การพัฒนาจะต้องเป็นผู้ส่งเสริม ชี้นำ และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้รับการพัฒนา ผู้ให้การพัฒนาจึงต้องมีคุณธรรม จริยธรรม และคุณลักษณะของเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จด้วย เช่น เป็นคนขยัน อดทน รับผิดชอบ ซื่อสัตย์ มีความเป็นผู้นำ มีวิสัยทัศน์ เป็นต้น

กิจกรรมที่ 5 แนวคิดเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนความคิด และการใช้ตัวแบบ

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรม ได้มีความรู้ และความเข้าใจเกี่ยวกับหลักวิชาการในการเปลี่ยนแปลงความคิด และการใช้ตัวแบบ

แนวทางการดำเนินงาน

ผู้จัดกิจกรรม เชิญวิทยากร ที่มีความรู้เกี่ยวกับแนวคิดการปรับเปลี่ยนความคิดและการใช้ตัวแบบ มาบรรยายให้สื่อมวลชนท้องถิ่นได้เข้าใจ โดยมีเนื้อหาพอสังเขป ดังนี้

ตัวอย่างเนื้อหาหรือเอกสารที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

แนวคิดเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนความคิด

1) แนวคิดพฤติกรรมปัญญานิยม(Cognitive Behavior Approach)

เป็นแนวคิดของกลุ่มนักจิตวิทยาแนวใหม่ที่เสนอความคิดว่า การจัดกระทำข้อมูลและสัญลักษณ์ต่าง ๆ ภายในกระบวนการทางปัญญา เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของบุคคล โดยกระบวนการทางปัญญา หมายถึง การทำงานในหลายลักษณะได้แก่ การคิด การให้ความหมาย จินตนาการ ความเชื่อ ความคาดหวัง การอนุมานสาเหตุ เป็นต้น (Dryden and Golden, 1987)

หลักการพื้นฐานของแนวคิดพฤติกรรมปัญญานิยม

Dobson (1988) ได้รวบรวมหลักการพื้นฐานไว้ 3 ประเด็นคือ

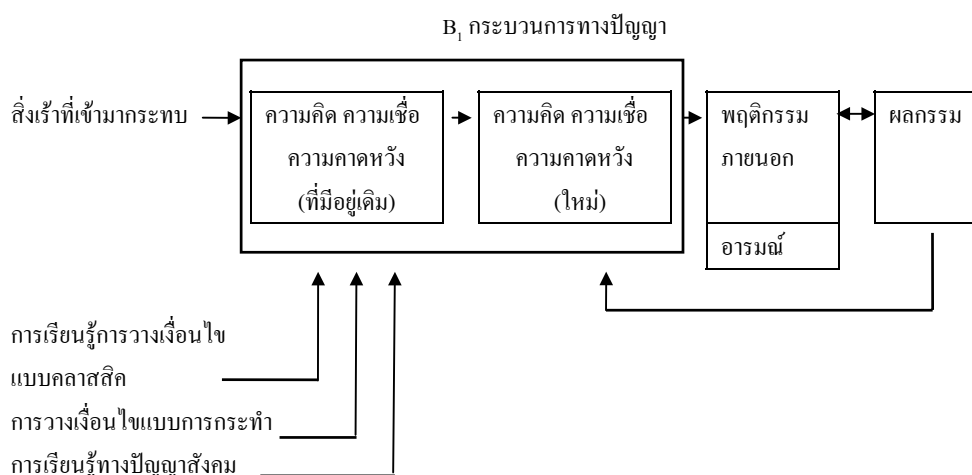
1. กระบวนการทางปัญญา มีผลต่อพฤติกรรม
2. กระบวนการทางปัญญาสามารถปรับเปลี่ยนได้
3. การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสามารถกระทำได้โดยการเปลี่ยนกระบวนการทางปัญญา

ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้า กระบวนการทางปัญญา พฤติกรรมและผลกระทบ

ลักษณะความสัมพันธ์ของกระบวนการทางปัญญา และพฤติกรรม โดยแบ่งการพิจารณาความสัมพันธ์ดังกล่าวได้เป็น 2 กลุ่มคือ

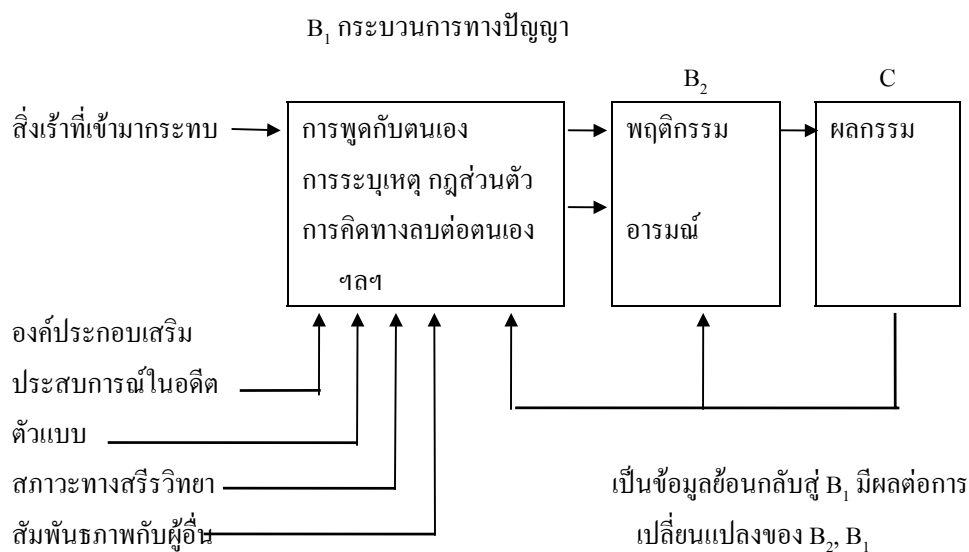
1. ความสัมพันธ์ในลักษณะ **Homogeneity** นักจิตวิทยาในกลุ่มพฤติกรรมทางปัญญาแนวนี้เชื่อว่า พฤติกรรมภายในหรือกระบวนการทางปัญญา และพฤติกรรมภายนอก มีลักษณะของการเกิด การคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงในลักษณะเดียวกัน ดังนั้นจึงทำให้พฤติกรรมภายในเปลี่ยนมาเป็นภายนอก

ได้ จากแนวคิดนี้ ถ้าจะเปลี่ยนหรือปรับพฤติกรรมภายใน ก็สามารถใช้ทฤษฎีการเรียนรู้การวางเงื่อนไขแบบคลาสสิก (Classical Condition Theory) ทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำ (Operant Conditioning Theory) หรือ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม (Social Cognitive Theory) ได้เช่นเดียวกับที่ใช้เปลี่ยนพฤติกรรมภายนอก ตัวอย่าง นักจิตวิทยากลุ่มพฤติกรรมปัญญานิยมที่อธิบายความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ ได้แก่ Cautela (1977) ซึ่งเสนอวิธีการวางเงื่อนไขภายใน (Covert Conditioning) เป็นต้น ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ แสดงได้ดังนี้

ภาพความสัมพันธ์แบบ Homogeneity (ดราวรรณ ต๊ะปิ่นตา : 2534 พัฒนาจาก Cautela 1977)

2. ความสัมพันธ์ในลักษณะ Interaction พฤติกรรมภายในหรือกระบวนการทางปัญญากับพฤติกรรมภายนอกมีปฏิสัมพันธ์กัน กล่าวคือ บุคคลแสดงพฤติกรรมภายนอกด้วยการชี้แนะ (Prompting) จากกระบวนการทางปัญญา และในขณะเดียวกันพฤติกรรมภายนอกก็มีอิทธิพลต่อกระบวนการทางปัญญาด้วย โดยความเชื่อนี้รวมเอาภาวะทางจิตใจ (Psychological Events) ไว้กับกระบวนการทางปัญญา และรวมภาวะทางสรีรวิทยา (Physiological) ไว้กับพฤติกรรมภายนอก จากแนวคิดนี้ถ้าต้องการจะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมภายในหรือกระบวนการทางปัญญา ก็สามารถใช้วิธีการใด ๆ ก็ได้แล้วแต่ผู้บำบัด เช่น การอนุมานสาเหตุ (Attribution) การพูดสอนตนเอง (Self-Instruction) เป็นต้น ดังนั้นตามแนวคิดนี้วิธีการในการเปลี่ยนพฤติกรรมภายในจึงเปิดกว้างมากซึ่งจะนำทฤษฎีการเรียนรู้มาใช้ หรือนำแนวคิดใด ๆ มาใช้ก็ได้ เพราะถ้าสามารถทำให้กระบวนการทางปัญญาเปลี่ยนแล้ว ก็จะส่งผลต่อพฤติกรรมภายนอกในที่สุด นักจิตวิทยากลุ่มพฤติกรรมปัญญานิยมที่ใช้ความสัมพันธ์ลักษณะนี้ มี Meichenbaum, Ellis, Beck, Neimeyer เป็นต้น ความสัมพันธ์ของกระบวนการทางปัญญากับพฤติกรรมและอารมณ์แบบ Interaction แสดงได้ดังภาพนี้

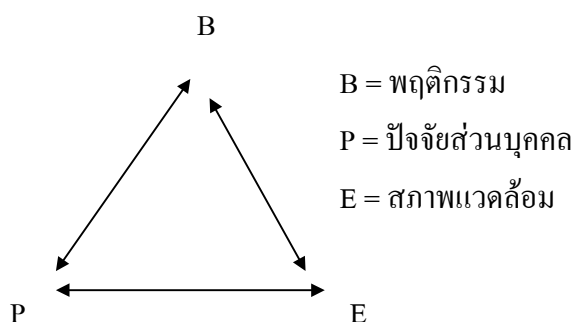

ภาพความสัมพันธ์ในลักษณะ Interaction (ดราวรรณ ต๊ะปิ่นตา : 2534 พัฒนาจาก Kalish 1981)

2) ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม (Social Cognitive Theory)

เป็นทฤษฎีที่พัฒนาขึ้นโดย Albert Bandura ซึ่งเป็นนักจิตวิทยาชาวแคนาดา Bandura ได้เสนอความหมายของการเรียนรู้ (Learning) แตกต่างไปจากนักจิตวิทยาท่านอื่น ๆ กล่าวคือ Bandura เสนอว่า การเรียนรู้ไม่จำเป็นต้องพิจารณาในแง่ของการแสดงออก (Performance) หากแต่ว่า เพียงแค่การได้มาซึ่งความรู้ใหม่ (Acquired) ก็ถือว่าการเรียนรู้ได้เกิดขึ้นแล้ว แม้ว่าจะไม่มีการแสดงออกก็ตาม ดังนั้นการเรียนรู้ตามแนวของ Bandura จะเน้นที่การเปลี่ยนแปลงที่พฤติกรรมภายในโดยไม่จำเป็นต้องมีการแสดงออก แนวคิดพื้นฐานของ Bandura เชื่อว่า

“พฤติกรรมของมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยหลัก 2 ปัจจัยคือ ปัจจัยส่วนบุคคล (Personal Factors หรือ P) ซึ่งได้แก่ ความคิด ความเชื่อ ความคาดหวัง เป็นต้น กับปัจจัยสภาพแวดล้อม (Environmental Factors หรือ E) ซึ่งตัวแปรทั้ง 3 ตัวนี้จะมีลักษณะที่มีอิทธิพลเชิงเหตุ-ผลซึ่งกันและกัน (Reciprocal Causation) ซึ่งสามารถเขียนเป็นภาพได้ดังนี้

Bandura เห็นว่า ในชีวิตจริงของมนุษย์ นอกจากจะได้รับอิทธิพลจากสภาพแวดล้อม มนุษย์ก็มีอิทธิพลต่อสิ่งเร้าทั้งสำหรับตนเองและผู้อื่นด้วย นอกจากนี้มนุษย์มีความคิด ความเชื่อ และความคาดหวัง ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของเขาเอง

จากแนวคิดพื้นฐานที่ Bandura นำเสนอนั้นเน้นว่า พฤติกรรมของบุคคลที่เปลี่ยนแปลงไปไม่ได้เป็นผลมาจากสภาพแวดล้อมแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่มีผลมาจากกระบวนการทางปัญญาด้วย กล่าวคือ ถ้ากระบวนการทางปัญญาเปลี่ยน พฤติกรรมของบุคคลก็จะเปลี่ยนแปลงไปด้วย ดังนั้น Bandura จึงได้เสนอวิธีการที่จะเปลี่ยนแปลงกระบวนการทางปัญญา คือ การเรียนรู้จากการสังเกต (Observational Learning)

การเรียนรู้จากการสังเกต (Observational Learning)

Bandura มีความเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงความคิดหรือการเรียนรู้ของบุคคลส่วนใหญ่เกิดจากการสังเกตจากตัวแบบ ทั้งนี้เพราะตัวแบบเป็นสิ่งที่สามารถถ่ายทอดทั้งความคิดและการแสดงออกได้พร้อม ๆ กัน และเนื่องจากคนเรานั้นใช้ชีวิตในแต่ละวันในสภาพแวดล้อมที่แคบ ๆ ดังนั้นการรับรู้เกี่ยวกับสภาพการณ์ต่าง ๆ ของสังคมจึงผ่านมาจากประสบการณ์ของผู้อื่นโดยการได้ยิน และได้เห็นโดยไม่มีประสบการณ์ตรงมาเกี่ยวข้อง คนส่วนมากรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ของสังคมโดยการผ่านสื่อแทบทั้งสิ้น

Bandura ได้แบ่งตัวแบบออกเป็น 4 ประเภทหลักคือ ตัวแบบทางพฤติกรรม ตัวแบบทางวาจา ตัวแบบสัญลักษณ์ และตัวแบบสัมผัส

1. ตัวแบบทางพฤติกรรม (Behavioral Modeling) หมายถึง การมีตัวแบบที่แสดงพฤติกรรมให้บุคคลเห็น เช่น พ่อแม่ทิ้งขยะลงถังขยะให้ลูกเห็น ครูทำงานเป็นระเบียบให้นักเรียนเห็น เป็นต้น Bandura ให้ความสำคัญกับการเป็นตัวแทนทางพฤติกรรมเพราะมีอิทธิพลอย่างมากต่อการเสริมสร้างพฤติกรรมใหม่

2. ตัวแบบทางวาจา (Verbal Modeling) หมายถึง การมีตัวแบบที่พูดบอกหรือเขียนบอกว่าจะทำอะไร อย่างไร เพราะมนุษย์สามารถทำสิ่งต่าง ๆ ได้มากมายจากการฟัง การพูดบอกของผู้อื่น หรือจากการอ่านสิ่งที่ผู้อื่นเขียนขึ้น เช่น ทำอาหารจากการอ่านตำราอาหาร เป็นต้น

3. ตัวแบบสัญลักษณ์ (Symbolic Modeling) หมายถึง การมีตัวแบบภาพหรือเสียงที่ผ่านสื่อต่าง ๆ คือ วิทยุ โทรทัศน์ วิกิทัศน์ คอมพิวเตอร์ เป็นต้น มนุษย์ในปัจจุบันเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ผ่านสื่อเหล่านี้ทั้งที่เป็นรูปธรรม เช่น การแต่งกาย การใช้สินค้า การแสดงอาภักิริยาต่าง ๆ และที่เป็นนามธรรม เช่น ความเชื่อ ค่านิยม เจตคติ เป็นต้น

Bandura เห็นว่าตัวแบบสัญลักษณ์เป็นตัวแทนที่จะมีอิทธิพลต่อมนุษย์มากขึ้น เพราะมีการเผยแพร่ตัวแบบอย่างกว้างขวาง ทำให้บุคคลได้รับประสบการณ์จำนวนมากผ่านตัวแบบสัญลักษณ์ทางสื่อมวลชน ตลอดจนเทคโนโลยีที่ทันสมัย ทำให้มนุษย์สามารถเก็บภาพการทำพฤติกรรมหลาย ๆ อย่างที่

เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วมาศึกษาแบบภาพต่อภาพได้อย่างละเอียด เช่น ตัวแบบที่เกี่ยวกับการสาธิตการเล่นกีฬา เป็นต้น

4. ตัวแบบสัมผัส (Kinesthetic Modeling) หมายถึงการมีตัวแบบโดยใช้การสัมผัส เช่น เด็กที่หูหนวกและตาบอด เวลาจะเรียนการออกเสียงอาจต้องใช้การสัมผัสริมฝีปากของครูผู้สอน ฯลฯ

กระบวนการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบ

Bandura ได้เสนอกระบวนการเรียนรู้จากตัวแบบว่ามีด้วยกัน 4 กระบวนการคือ

1. กระบวนการใส่ใจ (Attentional Processes) หมายถึง กระบวนการที่บุคคลใส่ใจและสนใจในการรับรู้พฤติกรรมของตัวแบบ การเรียนรู้จากการสังเกตจะเกิดขึ้นได้มากก็ต่อเมื่อบุคคลใส่ใจต่อพฤติกรรมของตัวแบบ แต่การจะใส่ใจได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับปัจจัยหลัก 2 ปัจจัยคือ

1.1 ปัจจัยเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เป็นตัวแบบ

1.2 ปัจจัยเกี่ยวกับลักษณะของผู้สังเกต

ปัจจัยเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เป็นตัวแบบ ที่มีอิทธิพลต่ออัตราและระดับของการเรียนรู้จากการสังเกต ประกอบด้วย 5 ปัจจัยคือ

1. ความเด่นชัด ตัวแบบที่มีความเด่นชัดย่อมดึงดูดให้คนสนใจได้มากกว่าตัวแบบที่ไม่เด่นชัด
2. ทิศทางของอารมณ์ความรู้สึก หมายถึง ทิศทางของอารมณ์และความรู้สึกที่ผู้สังเกตมีต่อตัวแบบ หากผู้สังเกตชอบตัวแบบ ผู้สังเกตก็จะให้การใส่ใจกับตัวแบบมากกว่าผู้สังเกตที่ไม่ชอบตัวแบบ
3. ความซับซ้อน เหตุการณ์ที่เป็นตัวแบบถ้ามีความซับซ้อนน้อยจะทำให้ผู้สังเกตมีความใส่ใจมากกว่าเหตุการณ์ที่เป็นตัวแบบที่มีความซับซ้อนมาก และถ้าหากจำเป็นต้องเสนอตัวแบบที่มีความซับซ้อน ผู้เสนอควรแยกเสนอเป็นส่วนย่อย ๆ ให้ความซับซ้อนลดลงจนสามารถดึงดูดให้ผู้สังเกตใส่ใจได้
4. จำนวนตัวแบบ พฤติกรรมหนึ่ง ๆ หากมีตัวแบบแสดงหลายคนจะเรียกความใส่ใจจากผู้สังเกตได้มาก ประกอบกับตัวแบบที่มีความหลากหลายก็สามารถทำให้บุคคลใส่ใจได้เช่นกัน
5. คุณค่าในการใช้ประโยชน์ ตัวแบบที่แสดงพฤติกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อผู้สังเกต หรือแสดงพฤติกรรมแล้วเกิดผลกระทบบางอย่างที่เป็นประโยชน์ต่อผู้สังเกต ได้รับการใส่ใจมากกว่าตัวแบบที่มีลักษณะตรงกันข้าม

ปัจจัยเกี่ยวกับลักษณะของผู้สังเกต ที่มีอิทธิพลต่อการใส่ใจกับเหตุการณ์ที่เป็นตัวแบบ ประกอบด้วยปัจจัย 5 ด้านด้วยกัน

1. ความสามารถในการรับรู้ รวมถึง การเห็น การได้ยิน การอ่าน การรู้รส กลิ่น และการสัมผัส ผู้สังเกตที่มีความสามารถในการรับรู้สูง จะใส่ใจตัวแบบได้มากกว่าผู้ที่มีความสามารถในการรับรู้ต่ำ

2. ชุดการรับรู้ หมายถึง แนวการรับรู้ของบุคคลซึ่งสะสมจากประสบการณ์ในอดีต จะเป็นตัวแปรสำคัญว่า ผู้สังเกตจะใส่ใจแง่มุมใดในพฤติกรรมของตัวแบบและตีความสิ่งที่ได้เห็นและได้ยินอย่างไร

3. ความสามารถทางปัญญา ผู้สังเกตที่มีความสามารถทางปัญญาสูงมีโอกาจะสังเกตรายละเอียดของพฤติกรรมของตัวแบบได้มากกว่าผู้สังเกตที่มีความสามารถทางปัญญาดำ

4. ระดับการตื่นตัว บุคคลที่มีการตื่นตัวในระดับปานกลางจะมีโอกาสใส่ใจกับพฤติกรรมของตัวแบบมากกว่าบุคคลที่มีความตื่นตัวต่ำ เช่น อยู่ในสภาพที่ซึมเศร้า ง่วงนอน หรือมีความตื่นตัวสูง เช่น ประหม่าตื่นเต้นมาก

5. ความชอบที่มีมาแล้ว ตัวแบบที่สอดคล้องกับความชอบของผู้สังเกต ทำให้ผู้สังเกตใส่ใจตัวแบบได้มาก

2. กระบวนการเก็บจำ (Retention Processes) เป็นกระบวนการที่สำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ ถ้าหากผู้สังเกตสามารถเก็บจำพฤติกรรมของตัวแบบไว้ได้ ทั้งนี้เพราะผู้สังเกตไม่มีโอกาสทำตามพฤติกรรมตามตัวแบบในขณะที่สังเกตได้

กระบวนการเก็บจำมีปัจจัยหลัก 2 ปัจจัยคือ

2.1 ปัจจัยที่เป็นการเก็บจำ

2.2 ปัจจัยที่เกี่ยวกับลักษณะของผู้สังเกต

ปัจจัยที่เป็นการเก็บจำ ประกอบด้วยปัจจัยย่อย 4 ปัจจัยคือ

1. การเก็บรหัสเป็นสัญลักษณ์ มี 2 วิธี คือ การจำเป็นภาพ และการจำเป็นคำพูด ในการจำรูปแบบพฤติกรรมส่วนใหญ่จะจำเป็นภาพ เช่น ท่าเดิน แต่พฤติกรรมบางอย่างก็ต้องอาศัยทั้งการจำเป็นภาพและจำเป็นคำพูดด้วย เช่น การหัดขับรถ

2. การจัดระบบทางปัญญา หมายถึง การเลือกรับรู้พฤติกรรมของตัวแบบ การใช้วิธีเฉพาะตัวในการเก็บจำสิ่งที่ได้พบเห็น และการระลึกสิ่งที่จำออกมา บุคคลใดที่เห็นพฤติกรรมของตัวแบบแล้วเลือกรับรู้ลักษณะเด่นไปเก็บจำไว้ ก็มีโอกาทำตามตัวแบบได้มากกว่าคนที่ไม่สามารถรับรู้ลักษณะเด่นของพฤติกรรมได้

3. การทบทวนทางปัญญา หมายถึง การนำแบบพฤติกรรมของตัวแบบมาทบทวนในใจ หากบุคคลได้มีการทบทวนทางปัญญา บุคคลก็มีโอกาสเก็บจำแบบแผนพฤติกรรมของตัวแบบไว้ได้มาก

4. การทบทวนการกระทำ หมายถึง การลงมือทบทวนแบบแผนการกระทำตามที่ได้สังเกตตัวแบบมา บุคคลที่มีการทบทวนการกระทำมากก็มีโอกาสจะเก็บจำแบบแผนพฤติกรรมของตัวแบบไว้ได้มาก

ปัจจัยที่เกี่ยวกับลักษณะของผู้สังเกต ประกอบด้วย 2 ปัจจัย คือ

1. ทักษะทางปัญญา หมายถึง ความสามารถของบุคคลที่จะเก็บรหัสเป็นสัญลักษณ์ที่จะจดจำเป็นเวลานาน

2. โครงสร้างของปัญญา หมายถึง การจัดระบบทางปัญญาหลาย ๆ ระบบเข้าด้วยกันเป็นระบบใหญ่ที่สะดวกต่อการระลึกระบบใดระบบหนึ่งกลับมาใช้งาน

3. กระบวนการกระทำ (Production Processes) เป็นกระบวนการที่ผู้สังเกตนำเอาการเก็บจำเป็นสัญลักษณ์มาแปลงเป็นการกระทำ กระบวนการกระทำมีปัจจัยหลัก 2 ปัจจัยคือ

3.1 ปัจจัยที่เป็นการกระทำ

3.2 ปัจจัยที่เกี่ยวกับลักษณะของผู้สังเกต

ปัจจัยที่เป็นการกระทำ ประกอบด้วยปัจจัย 4 ปัจจัยคือ

1. การระลึกภาพจากปัญญา เป็นการระลึกภาพแบบแผนพฤติกรรมของตัวแบบที่ผู้สังเกตได้เก็บจำไว้ในปัญญาออกมา ถ้าบุคคลระลึกภาพจากปัญญาได้แม่นยำ บุคคลก็มีโอกาสทำพฤติกรรมตามแบบแผนของตัวแบบได้มากขึ้น

2. การสังเกตการกระทำ เน้นที่ผู้สังเกตทำการสังเกตการกระทำของตนเอง ซึ่งรวมการสังเกตความรู้สึกต่าง ๆ ภายใน การฟัง การมองการกระทำของตนเอง

3. ข่าวสารป้อนกลับ หมายความว่ารวมทั้งข่าวสารป้อนกลับที่ได้จากการสังเกตการกระทำของตนเอง และข่าวสารป้อนกลับจากภายนอก

4. การเทียบเคียงการกระทำกับภาพในปัญญา เป็นการนำการสังเกตการกระทำที่ได้เป็นข่าวสารป้อนกลับ มาเทียบเคียงกับการกระทำที่เก็บเป็นภาพไว้ในปัญญา หากมีส่วนใดยังคิดเพี้ยนอยู่ ผู้สังเกตก็สามารถปรับปรุงตนเองเพื่อให้ทำพฤติกรรมตามที่สังเกตได้

ปัจจัยที่เกี่ยวกับลักษณะของผู้สังเกต ประกอบด้วย 2 ปัจจัย คือ

1. ความสามารถทางกาย

2. ทักษะของพฤติกรรมย่อย

ซึ่งการที่ผู้สังเกตจะสังเกตการกระทำของตัวแบบ แล้วนำไปปฏิบัติได้นั้น จะต้องมีความสามารถทางกายที่จะทำพฤติกรรมนั้นได้ และจะต้องมีทักษะของพฤติกรรมย่อยที่ประกอบกันเป็นแบบแผนของพฤติกรรมนั้นด้วย

4. กระบวนการจูงใจ (Motivational Processes) เป็นกระบวนการที่มีความสำคัญอย่างมากที่ทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบออกมา ซึ่งองค์ประกอบที่สำคัญที่มีผลต่อการแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบก็คือ ตัวจูงใจ (Incentives) ซึ่งหมายถึง สิ่งของ ปฏิกริยาของผู้อื่น หรือปฏิกริยาของบุคคลเองที่จูงใจให้บุคคลทำหรือไม่ทำพฤติกรรมหนึ่ง ๆ Bandura แบ่งตัวจูงใจออกเป็น 3 ประเภทคือ

1. ตัวงูใจภายนอก หมายถึง สิ่งที่อยู่ภายนอกบุคคลที่งูใจให้เขาทำ หรือไม่ทำพฤติกรรมตามตัวแบบที่เขาสังเกตมา ตัวงูใจนี้อาจเป็นสิ่งที่จับต้องได้ เช่น รางวัล หรือสิ่งของ เป็นการกระตุ้นประสาทรับรู้ ทั้งที่น่าพอใจและไม่พอใจสำหรับบุคคล ปฏิกริยาจากผู้อื่น ทั้งทางบวกและทางลบ และความพอใจที่สามารถควบคุมเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้

2. ตัวงูใจที่เห็นคนอื่นได้รับ (Vicarious Incentives) หมายถึง การที่บุคคลเห็นผู้อื่นได้รับการเสริมแรงการทำพฤติกรรมหนึ่ง ๆ ซึ่งมีผลงูใจให้ผู้สังเกตทำหรือไม่ทำพฤติกรรมนั้นได้

3. ตัวงูใจของตนเอง เป็นสิ่งที่บุคคลให้กับตนเอง อาจเป็นสิ่งที่จับต้องได้ หรือเป็นการประเมินตนเอง

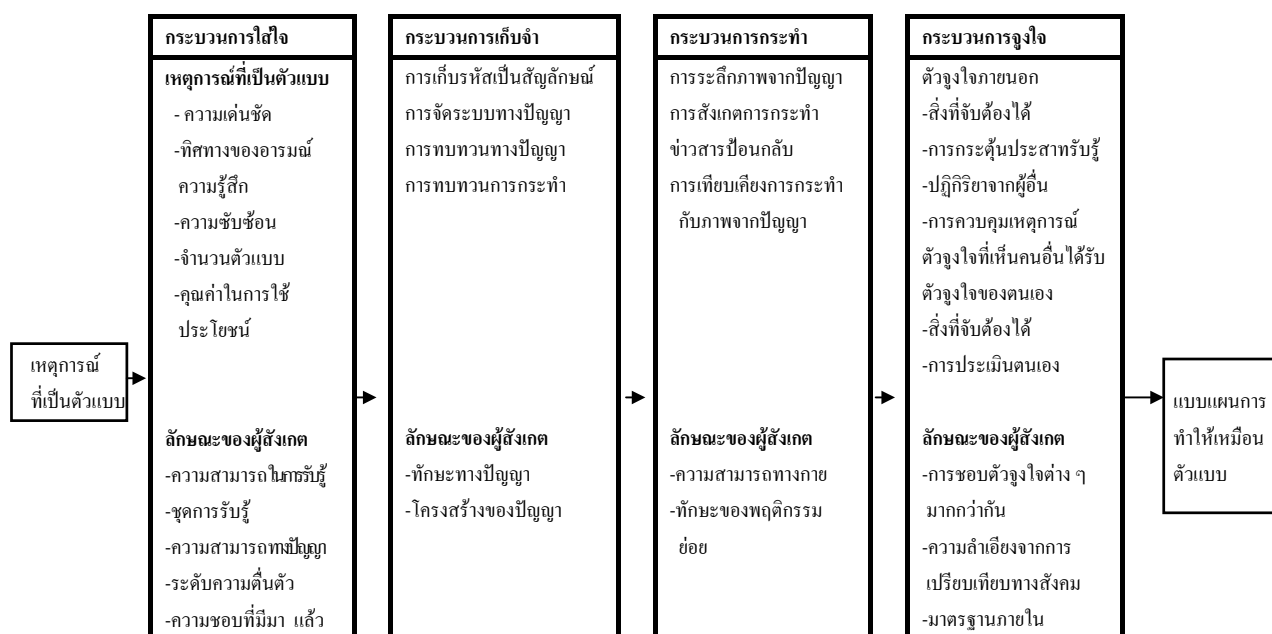
ลักษณะของผู้สังเกตที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการงูใจ มี 3 ลักษณะ

1. การชอบตัวงูใจต่าง ๆ มากกว่ากัน หมายถึง การที่บุคคลแต่ละคนมีความชอบตัวงูใจบางประเภทมากกว่าตัวงูใจอีกบางประเภท

2. ความลำเอียงจากการเปรียบเทียบทางสังคม หมายถึง ความลำเอียงในการเปรียบเทียบพฤติกรรมของตัวแบบว่าเหมาะสมกับตนเองหรือไม่ หากพฤติกรรมใดไม่เหมาะสมกับตน ก็จะงูใจให้บุคคลไม่ทำตามตัวแบบ แต่หากพฤติกรรมใดเหมาะสมก็จะทำตามตัวแบบ

3. มาตรฐานภายใน หมายถึง มาตรฐานที่คนแต่ละคนมีอยู่ในใจของตนเองว่าพฤติกรรม เช่นไรของตัวแบบที่ตนจะทำตาม และพฤติกรรมเช่นไรที่ตนจะไม่ทำตาม

กระบวนการเรียนรู้จากการสังเกตสามารถเขียนเป็นภาพกระบวนการได้ดังนี้

ภาพ กระบวนการในการเรียนรู้จากการสังเกต (ดัดแปลงจาก Bandura.1986)

เทคนิคการใช้ตัวแบบ (Modeling)

การใช้ตัวแบบ เป็นกระบวนการที่เสนอตัวแบบเพื่อให้บุคคลสังเกต ฟัง หรืออ่าน เกี่ยวกับพฤติกรรมของบุคคล หรือสัญลักษณ์แทนบุคคล แล้วประมวลเป็นข้อมูลในการแสดงพฤติกรรมของตนต่อไป ซึ่ง Striefel (1981) กล่าวว่า ทุกอย่างที่อยู่ภายใต้การได้ยิน หรือได้เห็น มีโอกาสที่จะเป็นตัวแบบทั้งสิ้น

หลักในการใช้ตัวแบบให้มีประสิทธิภาพ

1. ตัวแบบที่ใช้ต้องสามารถดึงดูดความสนใจของผู้สังเกตได้ โดยที่ตัวแบบนั้นต้องเป็น ตัวแบบที่มีความสำคัญต่อผู้สังเกต หรือตัวแบบที่เป็นที่รู้จักโดยทั่วไป
2. เมื่อตัวแบบแสดงพฤติกรรมเป้าหมาย จะต้องได้รับการเสริมแรง
3. เมื่อผู้สังเกตแสดงพฤติกรรมเป้าหมายตามตัวแบบ ต้องให้การเสริมแรงทันที
4. พยายามใช้ตัวแบบมากกว่า 1 ตัวขึ้นไป เพราะจะทำให้บุคคลที่สังเกตมีโอกาสเลือกได้มากขึ้น
5. ควรจัดให้สภาพการณ์ในเหตุการณ์ที่ตัวแบบแสดงนั้น มีลักษณะคล้ายคลึงกับสภาพในเหตุการณ์ที่เป็นจริงของผู้สังเกต ตลอดจนในเรื่องของปัญหา อายุ เพศ และเชื้อชาติของตัวแบบ
6. ชี้แนะ และจูงใจให้ผู้สังเกตสนใจ และต้องการแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบ
7. ให้ตัวแบบแสดงพฤติกรรมทีละขั้นตอน พร้อมทั้งบรรยายประกอบ และให้มีการเสริมแรง
8. ให้ตัวแบบแสดงพฤติกรรมซ้ำ ๆ
9. พยายามให้ผู้สังเกตนั้นได้มีโอกาสฝึกฝนพฤติกรรมนั้นบ่อย ๆ
10. ให้ข้อมูลป้อนกลับในขณะที่บุคคลฝึกฝนว่า ทำอะไรได้ดีแค่ไหนแล้ว
11. ให้การเสริมแรงต่อพฤติกรรมใหม่ ๆ ตลอดเวลา

ข้อดีของการใช้ตัวแบบ

1. ลดระยะเวลาในการเรียนรู้ของบุคคล
2. สะดวกในการนำไปใช้ สามารถควบคุมสภาพการณ์ได้
3. เป็นวิธีการที่มีลักษณะคล้ายคลึง และสอดคล้องกับสภาพการณ์เรียนรู้จริง
4. สามารถเสริมสร้างให้เกิดได้ทั้งพฤติกรรมภายนอก และพฤติกรรมภายในที่เกี่ยวข้อง อารมณ์ ความรู้สึก ค่านิยม ทักษะคิดต่าง ๆ

ข้อควรพิจารณา

1. กรณีที่พฤติกรรมที่เป็นทักษะ และซับซ้อน อาจมีประสิทธิภาพไม่เต็มที่ ควรใช้ร่วมกับการชี้แนะ หรือการแต่งพฤติกรรม
2. ตัวแบบที่แสดงต้องฝึกฝน หรือแสดงให้สมจริง มิเช่นนั้นก็จะไม่สามารถจูงใจให้บุคคลที่สังเกตกระทำพฤติกรรมตามตัวแบบได้
3. กรณีที่เป็นตัวแบบสัญลักษณ์ จะทำให้เสียค่าใช้จ่ายสูง

กิจกรรมที่ 6 การจัดเตรียมเนื้อหาข้อมูลด้านการเกษตร

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรม ได้รู้ถึงแหล่งข้อมูลด้านวิชาการที่จะนำมาทำเนื้อหาข้อมูลการเกษตรได้อย่างถูกต้อง

แนวทางการดำเนินงาน

ผู้จัดกิจกรรม นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งวิชาการด้านการเกษตรที่จะนำมาใช้ในการสร้างเนื้อหาที่จะเผยแพร่

ตัวอย่างเนื้อหาหรือเอกสารที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

เอกสารที่ใช้ในการทำข้อมูลเพื่อการเผยแพร่ ได้แก่ เอกสารข้อมูลด้านการเกษตร ของกรมส่งเสริมการเกษตร กรมประมง กรมอาชีวศึกษา ตลอดจนวารสารด้านการเกษตร เช่น วารสารเทคโนโลยีชาวบ้าน วารสารแก่นเกษตร วารสารก้านกล้วยบ้าน วารสารกสิกร วารสารพัฒนาที่ดิน วารสารอุตสาหกรรมเกษตร วารสารข่าวเศรษฐกิจการเกษตร เป็นต้น

กิจกรรมที่ 7 การจัดทำเนือหารายการด้านการเกษตร

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรม มีความรู้ ประสบการณ์ในการทำเนือหาด้านการเกษตร ที่ตรงกับความต้องการของผู้รับสาร

แนวทางการดำเนินงาน

1. ผู้จัดกิจกรรม จัดประชุมร่วมกันระหว่างนักวิชาการผู้มีความรู้ด้านการเกษตรในพื้นที่ เช่น เกษตรจังหวัด ประมงจังหวัด เป็นต้น สื่อมวลชนท้องถิ่นที่จะทำเนือหารายการ และเกษตรกรแต่ละชุมชน ที่เป็นผู้รับฟังข่าวสาร โดยให้เกษตรกรเป็นผู้เสนอความต้องการข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตรที่อยาก ให้สื่อมวลชนท้องถิ่นนำเสนอ ซึ่งนักวิชาการด้านต่างๆ จะให้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจว่า ความ ต้องการต่างๆ ที่เกษตรกรต้องการมีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงไรในทางปฏิบัติของแต่ละพื้นที่ ส่วน สื่อมวลชนท้องถิ่นก็จะทำหน้าที่สอบถามข้อมูลและความต้องการของเกษตรกรให้ชัดเจน

2. สื่อมวลชนท้องถิ่นร่วมกัน พิจารณา คัดเลือกเนือหา ที่จะนำมาทำเป็นเนือหารายการที่สอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกรแต่ละชุมชน

1. ฟังบรรยายและข้อแนะนำ ของผู้มีความรู้ ในการจัดทำเนือหารายการและผู้มีความรู้ด้าน กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมที่เหมาะสม

2. จัดทำเนือหารายการประมาณ 30 เรื่อง และนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ

3. ดำเนินการจัดทำเนือหารายการ จำนวน 30 เรื่อง ดังตัวอย่างของเนือหารายการ

ต่อไปนี้

ตัวอย่างเนื้อหาหรือเอกสารที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

บทพูดประชาสัมพันธ์ข้อมูลด้านการเกษตร ตอนที่ 1

เรื่อง การปลูกผักพื้นบ้านปลอดสารพิษ

ช่วงที่	เนื้อหา
1	สวัสดีครับ วันนี้ผม .....ประชาสัมพันธ์หมู่บ้าน..... มีเรื่องราวเกี่ยวกับการเกษตรมาเล่าให้พี่น้องเกษตรกรของเราได้รับฟัง เรื่องที่ผมจะพูดนั้นเป็นตัวอย่างของช่องทางในการประกอบอาชีพที่สดใส แบบพออยู่พอกินในยุคที่เศรษฐกิจไม่ค่อยดี ข้าวยากหามาแพง อาชีพนี้เป็นอาชีพที่ทำให้เกษตรกรหลายคนประสบผลสำเร็จมีความเป็นอยู่ที่ดีสุขสบายขึ้น สามารถทำเงินรายได้เลี้ยงครอบครัวได้อย่างสบายๆ อาชีพที่ว่าก็คือ อาชีพปลูกผักพื้นบ้านปลอดสารพิษ มีเกษตรกรหลายคนที่ทำอาชีพนี้เล่าให้ฟังถึงความสำเร็จของตัวเอง อย่างเช่น ท่านแรก ป้าทองสุข ไชยบัว เกษตรกรอำเภออุทัย จังหวัดอยุธยา เล่าให้ฟังว่าตัวเองมีพื้นที่ประมาณ 1 ไร่ 2 งาน เป็นที่ปลูกบ้านและก็มีพื้นที่เหลือรอบๆ บ้านๆ ก็เลยใช้พื้นที่ที่เหลือ ปลูกมะเขือ ปลูกผักพื้นบ้านหลายชนิด ทุกเช้าก็จะเก็บมะเขือวันหนึ่งๆ ก็ได้ประมาณ 40 – 50 กิโล เอาไปขายที่ตลาดได้กิโลละ 10 บาท บางวันก็เก็บเอาผักพื้นบ้านที่ปลูกรอบๆ ไปขายตามแบ่งเป็นกำๆ ได้ประมาณ 100 กำ ถ้าขายของก็กำละ 5 บาทแต่ถ้าขายส่งก็กำละ 4 บาท ไปขายที่ตลาดตั้งแต่เช้า พอราวๆ แปดโมงเช้าก็ขายหมด ทำอย่างนี้ทุกวันเก็บพืชผักที่ปลูกหมุนเวียนกันไป รายได้วันหนึ่งๆ ก็ตกประมาณวันละ 400 – 500 บาท หรือเกษตรกรรายที่ 2 ป้าก้อม หงษ์วิเศษ เกษตรกรอำเภอเมือง จังหวัดตราด ก็เล่าให้ฟังว่าตัวเองใช้พื้นที่รอบๆ บ้านเหมือนกันประมาณ 2 ไร่ ปลูกผักพื้นบ้านขาย ทำเป็นอาชีพหลักเลยก็ว่าได้ มีทั้ง ปลูกเค ขมิ้นขาว พริกขี้หนู บวบ ผักบุ้งปลูกผักพื้นบ้านเหล่านี้หมุนเวียนกันไปตามฤดูกาล ช่วงไหนดอกแคออกก็เก็บไปขายวันหนึ่งๆก็จะได้ 20 – 30 กิโล ขายได้กิโลละ 15 – 20 บาท ส่วนขมิ้นขาวช่วงที่ขายได้ก็จะขายวันละประมาณ 10 กิโล ขายกิโลละ 30 บาท ถ้าขายส่งกิโลละ 20 บาท วันหนึ่งๆ ก็จะมีรายได้ 300 – 400 บาท ส่วนอีกรายหนึ่ง ก็ ลุงยม แสงคำ เกษตรกรอำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ก็บอกว่าใช้พื้นที่รอบๆ บ้านปลูกผักพื้นบ้าน เช่น พริก มะเขือ ผักบุ้ง ฟักทองเก็บไปที่ตลาดขายหมุนเวียนกันไป วันหนึ่งๆก็จะได้ 200-300 บาท ก็สามารถอยู่ได้มีเงินเหลือเก็บ พี่น้องเกษตรกรจะเห็นว่าถ้าหากเรารู้จักทำมาหากิน ขยันและใช้ง่ายแต่

2	สิ่งที่เป็น เราจะมีความเป็นอยู่ที่ดีสบายและมีความสุขได้ทั้งนี้เพราะการปลูกผักพื้นบ้านปลอดสารพิษจะ คงทำรายได้ให้กับผู้ปลูกไปอีกนาน เพราะความต้องการรับประทานผักปลอดสารพิษเพื่อสุขภาพนับวันจะ ได้รับความนิยมนิยมน่าขึ้น เนื่องจากปัจจุบันคนทั่วไปเริ่มตระหนักถึงสุขภาพและสิ่งแวดล้อมกันมาก เพราะผักพื้นบ้าน นอกจากจะเป็นอาหารที่มีประโยชน์ และปราศจากโทษแล้ว พืชผักพื้นบ้านยังมี มีคุณค่าเป็นสมุนไพรอีกด้วย ซึ่งผลที่ได้กับพี่น้องเกษตรกรในฐานะผู้ปลูก ก็คือ การปลูกผักปลอดสาร พิษทำให้ตัวเรามีสุขภาพดีขึ้น เพราะไม่ต้องไปยุ่งเกี่ยวกับสารเคมีที่ต้องมาฉีดพ่นพืชผัก ซึ่งก็จะทำให้ เราไม่เป็นโรค มีร่างกายแข็งแรง สำหรับที่ดินทำกินนั้นการใช้สารเคมีก็จะทำให้สภาพดินและสภาพ แวดล้อมของแปลงปลูกผักหรือรอบๆบ้านดีขึ้น ลักษณะดินมีความสมบูรณ์เนื่องจากการบำรุงดินด้วยปุ๋ย ธรรมชาติ ไม่ได้ใช้สารเคมี นอกจากนี้ยังทำให้สภาพความเป็นอยู่ของเราดีขึ้นเพราะเราปลูกผักพื้นบ้าน ก็ สามารถนำมาทำเป็นอาหารรับประทานได้เป็นการลดค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหาร พืชตนเองได้มากขึ้น มีเวลา ให้กับครอบครัวมากขึ้น ครอบครัวไหนที่มีลูกโตพอจะช่วยงานได้ก็ให้ช่วยงาน เช่น การปลูกผัก การ เก็บผลผลิต ทำให้มีเวลาอยู่พร้อมหน้าพร้อมตากันและทำกิจกรรมร่วมกันในแปลงปลูกผักได้
3	เอาละทีนี้เราจะคุยกันว่าแล้วเราจะเริ่มต้นทำอะไรกันบ้างดี ก่อนอื่นถ้าเรา ต้องการจะให้เรามีรายได้ตลอดทั้งปีละก็ ก็ต้องรู้จักวางแผนว่าเราจะใช้พื้นที่ในการปลูกผัก หรือผักพื้นบ้าน อย่างไรบ้าง ต้องวางแผนโดยคิดถึงเรื่องตลาดและความต้องการของคนกินด้วย เราอาจจะไปสังเกตดูว่าพืช ผักชนิดไหนที่มีคนสนใจซื้อและยังมีขายไม่มากนัก ไม่พอขาย เราก็เก็บเป็นความรู้ไว้ เพื่อนำมาประกอบ การตัดสินใจว่า เราจะปลูกอะไร แก่ไหน มากน้อยเพียงใด นอกจากนี้แล้วเราก็ต้องคิดว่าถ้าจะให้เรามีรายได้ ตลอดทั้งปี ก็ต้องวางแผนการปลูกผักตามสภาพและความเหมาะสมของดินฟ้าอากาศด้วย ในที่นี้จะขอยก ตัวอย่างของการวางแผนในการปลูกผักมาเป็นแนวทาง เพื่อว่าพอฟังแล้วจะได้นำไปทำการปลูกผักพื้น บ้านได้บ้าง อย่างเช่นระหว่างเดือน มกราคมถึง มีนาคม และกันยายน ถึง ธันวาคม ก็น่าจะปลูก ดอก กะหล่ำกะหล่ำปลี กระบี่ ผักกาดขาว ผักกาดขาวปลี ผักกาดฮ่องเต้ ผักบร็อกโคลี เป็นต้น จะปลูก อย่างเดียวหรือหลายๆอย่างก็ได้ ระหว่างเดือน เมษายน ถึง ตุลาคม อาจจะปลูก แตงกวา บวบเหลี่ยม พริก มะเขือเทศ ผักบุ้ง ผักกวางตุ้ง ถั่วพู ก็ได้ สำหรับพืชผักและผักพื้นบ้านที่สามารถปลูกได้ตลอดปีก็ได้ แก่ พริก แตงกวา มะเขือยาว กระเจี๊ยบเขียว ถั่วฝักยาว เป็นต้น ซึ่งการจะปลูกอะไรให้ได้ผลนั้น เรา อาจจะต้องไปหาความรู้ อ่านหนังสือ หรือไปคุยไปถามผู้รู้หรืออาศัยการสังเกตจากประสบการณ์ที่ผ่านมา ของเราก็ได้ เอาละครับเรื่องที่เรากล่าวกันฟังในวันนี้ ผมหวังว่าจะเป็นประโยชน์ต่อพี่น้องเกษตรกรบ้าง นะครับคราวหน้าจะแนะนำประเภทและวิธีปลูกผักพื้นบ้านให้ได้รับฟังกันนะครับ

ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญในการพิจารณาเหตุผลที่ประชาชนสัมพันธ์ข้อมูลด้านการเกษตร ด้านพืชผล จำนวน 3 ตอน

เรื่อง การปลูกผักพื้นบ้านปลอดสารพิษ ตอนที่ 1

ช่วงที่ 1 เป็นการนำเสนอตัวแบบ ขั้นการรู้คิด – คิดเป็น (C) ขั้นปฏิบัติ (A) และ ขั้นผลที่ได้ (O)

โดยให้เกษตรกรได้รับฟังตัวอย่างของเกษตรกรที่ประกอบอาชีพปลูกผักพื้นบ้านแล้วได้รับผล
ตอบแทนที่ดี จำนวน 3 ราย โดยชี้ให้เห็นถึง การรู้คิด - คิดเป็น วิธีการปฏิบัติ และผลที่ได้จาก
การปลูกผักพื้นบ้านปลอดสารพิษ

คุณลักษณะที่ปลูกฝัง และคาดว่าจะให้เกิดขึ้นในตัวเกษตรกร ได้แก่ ความขยัน ความมุ่งมั่นตั้งใจจริง ความเชื่อมั่นในตนเอง ความรับผิดชอบ ความเป็นผู้นำในการประกอบอาชีพ
และการรับรู้ความสามารถของตน ความมั่นใจในตนเองต่อการประกอบอาชีพ ซึ่งจะ
สะท้อนให้ผู้ฟังเกิดแรงจูงใจที่จะทำตาม

ทักษะที่ปลูกฝังและคาดว่าจะให้เกิดขึ้นในตัวเกษตรกร ได้แก่ การจัดการ การวางแผนในการ
ประกอบอาชีพ ทักษะการตลาด และมีทักษะด้านอาชีพ

ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ.....
.....
.....
.....

ช่วงที่ 2 เป็นการนำเสนอให้เห็นตัวแบบ ขั้นผลที่ได้ (O) และขั้นอนุรักษัธรรมชาติ (N)

โดยให้เกษตรกรได้รับฟังว่า การปลูกผักพื้นบ้านปลอดสารพิษนั้น มีผลที่ดีต่อรายได้
สุขภาพและสภาพแวดล้อมอย่างไรบ้าง

คุณลักษณะที่ปลูกฝัง และคาดว่าจะให้เกิดขึ้นในตัวเกษตรกร ได้แก่ ความเชื่อมั่นในตนเอง
ว่าทำได้ มีแรงจูงใจที่ต้องการจะทำ มีจิตสำนึกและรับผิดชอบต่อส่วนรวม มีความ
ประหยัด

ทักษะที่ปลูกฝังและคาดว่าจะให้เกิดขึ้นในตัวเกษตรกร ได้แก่ ทักษะในเรื่องการ
มองการณ์ไกล การเป็นแบบอย่างที่ดี การทำงานร่วมกัน การปรับตัว

ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ.....
 .....
 .....

ช่วงที่ 3 เป็นการนำเสนอตัวแบบ ขั้นการรู้คิด – คิดเป็น (C)

โดยให้เกษตรกรได้รับฟังเกี่ยวกับ การคิดวางแผนการดำเนินการ และการจัดการเกี่ยวกับการปลูกผักในรอบ 1 ปี

คุณลักษณะที่ปลูกฝัง และคาดว่าจะให้เกิดขึ้นในตัวเกษตรกร ได้แก่ ความสนใจใฝ่รู้
 สร้างสรรค์ และกล้าคิดกล้าทำ

ทักษะที่ปลูกฝังและคาดว่าจะให้เกิดขึ้นในตัวเกษตรกร ได้แก่ ทักษะในเรื่องการมองการณ์
 ไกล การเป็นแบบอย่างที่ดี การทำงานร่วมกัน และการปรับตัว

ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ.....
 .....
 .....
 .....
 .....

บทพูดประชาสัมพันธ์ข้อมูลด้านการเกษตร ตอนที่ 2

เรื่อง ประเภทและขั้นตอนการปลูกผักพื้นบ้านปลอดสารพิษ

ช่วงที่	เนื้อหา
1	กล่าวทักทาย..... คราวนี้เรามารู้จักผักพื้นบ้านกันก่อน ผักพื้นบ้านเป็นพืชผักที่มีอยู่ในท้องถิ่น เป็นผักที่เกิดขึ้นตามสวน ไร่ นา ของชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นๆ สามารถนำมาใช้ทำเป็นอาหารกินได้ ผักพื้นบ้านบางชนิด ชาวบ้านก็จะนำมาปลูกไว้ที่บ้าน เพื่อสะดวกในการเก็บมากิน วิธีกินผักพื้นบ้านแต่ละชนิดก็แตกต่างกันไป อย่างเช่น ผักสด สามารถนำมากินสดๆ ได้ เช่น คีว มะตูม กระถิน โหระพา เป็นต้น ส่วนที่ใช้ผลหรือผัก ก็เช่น สะตอ และอื่นๆ ผักต้ม ลวก หรือหนึ่ง ได้แก่ ผักที่ต้องทำให้สุกก่อนนำมากิน เช่น ตำลึง ฟักทอง กระเจี๊ยบเขียว ผักกูด ผักหวาน ชะอม สะเดา เป็นต้น ผักปรุง เป็นผักที่นำไปปรุงรวมกับเครื่องเทศและเนื้อสัตว์ เช่น จี๋เหล็ก ดอกแค มะรุม บอน เป็นต้น ผักชูรสใช้ปริมาณน้อยเพื่อเพิ่มกลิ่นและรสชาติ ได้แก่ จิง ข่า ตะไคร้ ใบมะกรูด พริก ชะพลู โหระพา กะเพรา สะระแหน่ เป็นต้น สำหรับผักที่ปลูก ก็อาจจะ เป็น ผักคะน้า ผักกาดขาว กะหล่ำปลี ผักสลัด ผักกวางตุ้ง และอีกมากมายหลายชนิด
2	หลักในการปลูกผักพื้นบ้าน ในการปลูกผักพื้นบ้านให้ได้ผลดี และมีรายได้ตลอดปี เราควรปลูกผักพื้นบ้านหลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน เพราะจะช่วยให้เกิดการแข่งขันกันระหว่างพืชที่ปลูก และมีผลทำให้ลดการทำลายของโรคและแมลงศัตรูพืช มีผักให้บริโภคหลายชนิด และประหยัดพื้นที่ปลูก แต่ต้องคำนึงถึงลักษณะของพืชผักและความต้องการสภาพแวดล้อมของพืชผักพื้นบ้านและการเข้ากันได้ของพืชผักพื้นบ้านแต่ละชนิดด้วย วิธีการปลูกผักให้ได้ผลดีนั้นต้องมีหลักสำคัญ 3 ข้อ โดยเริ่มต้นจาก ขั้นแรก ต้องปรับปรุงดินให้มีความสมบูรณ์อยู่เสมอ เช่น การใส่ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก ปุ๋ยพืชสดลงในแปลง มีการคลุมดิน เพื่อเป็นการเพิ่มธาตุอาหาร รักษาความชุ่มชื้นให้กับดินอยู่เสมอ ขั้นที่ 2 ต้องมีการจัดการเกี่ยวกับแหล่งน้ำเพื่อปลูกผัก โดยอาจขุดบ่อน้ำตื้นๆ และวางท่อพีวีซีให้มาถึงแปลงผัก หรืออาจมีการวางแผนการให้น้ำด้วยระบบต่างๆตาม

	ความเหมาะสม ขั้นที่ 3 จัดระยะแปลงผักแต่ละแปลงให้มีความห่างสัก 1 เมตร เพื่อเป็นทางเดินสำหรับรดน้ำและดูแลรักษาได้สะดวก ขั้นที่ 4 เตรียมเมล็ดพันธุ์ที่จะนำมาใช้หว่านต้องเป็นเมล็ดพันธุ์ที่คัดเลือกมาจากผลผลิตของผักที่มีความสมบูรณ์มากที่สุด โดยปล่อยให้แก่คาต้น จากนั้นก็นำมาผึ่งลมทิ้งเปลือก เมื่อแห้งดีแล้วจึงแกะเปลือกออก เอาเมล็ดเก็บห่อผ้าที่สะอาดไว้สัก 2 อาทิตย์ก็สามารถนำมาปลูกใหม่ได้ หรืออาจเก็บไว้ปลูกในปีต่อไป แต่ต้องเก็บเมล็ดไว้ในที่ที่มีอากาศถ่ายเทได้สะดวก เมล็ดพันธุ์ที่สามารถเก็บได้เอง เช่น มะเขือเทศ ถั่วฝักยาว พริก มะเขือยาว เป็นต้น เทคนิคการหว่านเมล็ดพันธุ์ เพื่อป้องกันแมลงกัดกินเมล็ดก็อาจนำไปแช่น้ำยาสูบก่อนที่จะนำไปหว่าน ขั้นที่ 5 ปลูกพืชสมุนไพรไว้ไล่แมลงศัตรูพืช เช่น จิง ข่า ตะไคร้ กะเพรา แมงลัก โหระพา ดอกดาวเรือง เป็นต้น นอกจากนี้ควรปลูกผักพื้นบ้านอื่นแซม เพื่อเอาไว้ขายและเพิ่มความหลากหลายในแปลงผัก จะเห็นว่าการปลูกผักในระบบนี้จะดูไม่ค่อยเป็นระบบระเบียบเท่าไรนัก เพราะมีการประสมประสานกันระหว่างพืชผักแต่ละชนิด ซึ่งเกิดจากการแต่งแต้มและสร้างสรรค์ตามจินตนาการของผู้ปลูก ดังนั้นผู้ปลูกจะต้องขยัน หมั่นดูแลอยู่เสมอจึงจะทำให้ผักที่ปลูกมีความงามและได้ผลผลิตตลอดปี เป็นอย่างไรบ้างครับ วันนี้เราได้รู้จักพืชผัก และผักพื้นบ้านกันหลายชนิด ลองปลูกดูซิครับ หากมีข้อสงสัยหรือต้องการข้อมูลรายละเอียดก็มาบอกผมนะครับจะได้จัดเตรียมไว้ให้ศึกษากัน ครั้งต่อไปก็จะคุยกันเรื่อง การดูแลรักษา ว่าจะทำกันได้อย่างไร

ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญในการพิจารณาเหตุผลที่สอดคล้องกับข้อมูลด้านการเกษตร

เรื่อง ประเภทและขั้นตอนการปลูก ตอนที่ 2

ช่วงที่ 1 เป็นการนำเสนอตัวแบบ ขั้นการรู้จัก – คิดเป็น (C)

โดยให้เกษตรกรได้รับฟังตัวอย่างของข้อมูลความรู้เกี่ยวกับประเภทของผักพื้นบ้าน

คุณลักษณะที่ปลูกฝัง และคาดว่าจะให้เกิดขึ้นในตัวเกษตรกร ได้แก่ ความสนใจใฝ่รู้

ทักษะที่ปลูกฝังและคาดว่าจะให้เกิดขึ้นในตัวเกษตรกร ได้แก่ การแสวงหาความรู้

ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ.....

.....

.....

.....

.....

ช่วงที่ 2 เป็นการนำเสนอตัวแบบ ขั้นการปฏิบัติ (A) และขั้นผลที่ได้ (O)

โดยให้เกษตรกรได้รับฟังตัวอย่างของข้อมูลเกี่ยวกับหลักปฏิบัติที่ควรทำในการปลูกผักและผลที่เกิดขึ้นจากการปลูกผักพื้นบ้าน

คุณลักษณะที่ปลูกฝัง และคาดว่าจะให้เกิดขึ้นในตัวเกษตรกร ได้แก่ ความสนใจใฝ่รู้

ทักษะที่ปลูกฝังและคาดว่าจะให้เกิดขึ้นในตัวเกษตรกร ได้แก่ การแสวงหาความรู้

ทักษะอาชีพในขั้นเตรียมการ และขั้นปฏิบัติ

ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ.....

.....

.....

.....

บทพูดประชาสัมพันธ์ข้อมูลด้านการเกษตร ตอนที่ 3

เรื่อง การดูแลรักษาผักพื้นบ้านปลอดสารพิษ

ช่วงที่	เนื้อหา
1	กล่าวทักทาย..... สำหรับวันนี้เราจะคุยกันต่อเรื่อง การดูแลรักษาผักพื้นบ้านปลอดสารพิษ ก็ นับว่าเป็นหัวใจสำคัญของการทำเกษตรทุกประเภท โดยเฉพาะในปัจจุบันนอกจาก จะดูแลรักษาให้ได้ผลผลิตดีแล้ว ยังต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมด้วย เช่นเราอาจจะใช้ วิธีการจัดการเกี่ยวกับแมลงที่รบกวนด้วยการทำโดย ประการแรก อาจจะปลูกตะไคร้ หอม ข่า รอบแปลง เพื่อใช้ทำสมุนไพรและนำมารดน้ำผักเพื่อป้องกันแมลงรบกวน นอกจากนั้นใบตะไคร้ก็สามารถเอามาคลุมแปลงได้เพื่อให้ดินชุ่มชื้น ประการที่ 2 ปลูก กะเพรา ดาวเรือง หรือพืชที่มีกลิ่นไว้สำหรับไล่แมลง โดยปลูกสลับกันในแปลงกับการ ปลูกผัก ประการที่ 3 อาจจะปลูกผักสลับกันในแปลงเพื่อให้เกิดความหลากหลาย และป้องกันโรค เช่น ปลูกผักกาดสลับกับคะน้า ปลูกกะหล่ำปลีสลับกับสลัดแก้ว ประการสุดท้าย ตรวจสอบแมลงหรือหนอนที่อยู่ในแปลงหากเป็นหนอนก็จับบีบ แต่ถ้า เป็นแมลงหรือมดที่เป็นประโยชน์ ก็อาจจะปล่อยไว้เพราะจะเป็นวิธีการควบคุมตาม ธรรมชาติ เช่น มดงามจะช่วยกัดกินหนอนม้วนใบ มดแดงก็จะช่วยกินเพลี้ย นกต่างๆอาจ ช่วยฉีกกินหนอน เป็นต้น เพราะถ้าเราใช้สารเคมีก็จะทำให้เสียสมดุลธรรมชาติและเป็น อันตรายต่อตัวเราเองและผู้บริโภคด้วย
2	ต่อไปนี้จะพูดกันถึงสมุนไพรที่สามารถนำมาใช้ในการปราบศัตรูพืช การใช้สมุนไพรป้องกัน กำจัดศัตรูพืช ในปัจจุบันผลกระทบของสารเคมีที่มีการใช้กันอย่างรุนแรง และแพร่หลาย เกินความจำเป็น ทำให้เกิดการต่อต้านการใช้สารเคมี โดยผู้บริโภคหันมานิยมกินผักและ ผลไม้ที่ปลอดภัยจากสารพิษกันมากขึ้น ผู้ปลูกจึงควรเปลี่ยนวิธีการป้องกันและกำจัดศัตรู พืชจากการใช้สารเคมีมาใช้วิธีการอื่นแทน ซึ่งให้ความปลอดภัยต่อเกษตรกรและผู้ บริโภคด้วย การเกษตรในยุคนี้ เกษตรกรนิยมใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืชกันค่อนข้าง มาก ทั้งทางด้านปริมาณ อัตราความเข้มข้น และความถี่ในการใช้ โดยไม่คำนึง ถึงอันตรายต่อผู้บริโภคและในขณะเดียวกันต้นทุนการผลิตก็ยิ่งสูงตามไปด้วย เนื่อง

	จากสารเคมีที่ใช้กันมีราคาแพงตามความเป็นพิษที่ต้องเพิ่มตามความต้านทานของศัตรูพืช และต้องสั่งเข้าจากต่างประเทศ ดังนั้น การป้องกัน และกำจัดศัตรูพืชโดยใช้สมุนไพรจากธรรมชาติจะเป็นวิธีการที่ดีกว่าการใช้สารเคมี เพราะนอกจากจะประหยัดกว่าแล้วยังปลอดภัยต่อชีวิต สัตว์ และสิ่งแวดล้อม สมุนไพรที่เกษตรกรควรรู้จัก คือ
3	ดาวเรือง นำคั้นจากใบดาวเรืองสามารถป้องกันและกำจัดหนอนใยผัก เพลี้ยอ่อน แมลงหวี่ขาว และหนอนผีเสื้อกะโหลก หรือปลูกดาวเรืองร่วมกับการปลูกพืชหลักสามารถป้องกันไล่เดือนฝอยได้ด้วย กระเทียม ใช้หัวกระเทียม ประมาณ 0.5 กิโลกรัม ต้มให้ละเอียดแช่น้ำมันถั่วเล็กน้อยนาน 24 ชั่วโมง กรองเอาแต่น้ำมันมาผสมน้ำอีก ประมาณ 50 ลิตร (2 ปี๊บครึ่ง) ฉีดพ่น ใช้ป้องกันเพลี้ยอ่อน หนอนกระทู้ผัก และโรคราน้ำค้างได้ สระแหน่ ปลูกลงในแปลงผัก ช่วยขับไล่แมลงได้หลายชนิด มะเขือเทศ ใช้ใบและต้นสดหั่นให้ละเอียด 2 กำมือพูน ๆ แช่น้ำร้อน 2 ลิตร นาน 5 ชั่วโมง กรองเอาแต่น้ำไปฉีดพ่นป้องกันด้วง หมัดผัก หนอนใยผัก หนอนเจาะต้นแมลงวัน แมลงสาบ ไรแดง และยับยั้งการเจริญเติบโตของเชื้อราและแบคทีเรียบางชนิดได้ หรือปลูกลงในแถวกะหล่ำปลีสามารถป้องกันและกำจัดไล่เดือนฝอยและช่วยขับไล่ผีเสื้อกะหล่ำ ขมิ้นชัน บดเหง้าให้ละเอียด 0.5 กิโลกรัม แช่น้ำ 20 ลิตร (1 ปี๊บ) นาน 2 วัน กรองเอาแต่น้ำฉีดพ่น สามารถฆ่าแมลงได้หลายชนิด เช่น ด้วงเจาะเมล็ดถั่ว ด้วงงวงข้าว มอดข้าวเปลือก หนอนกระทู้ แมลงวัน และไรแดง สาบเสือ นำต้นและใบมาตากแห้ง บดให้ละเอียด แช่น้ำนาน 24 ชั่วโมง หรือต้มในอัตราส่วนผงสาบเสือ 400 กรัม ต่อน้ำ 8 ลิตร กรองเอาแต่น้ำไปฉีดพ่นทุก ๆ วัน 6 ครั้ง ป้องกันและกำจัดหนอนกระทู้ ผัก หนอนใยผัก ในแปลงผักกาดขาวและคะน้าได้ ยาสูบ หรือยาสูบ ใช้ยาสูบ 1 กิโลกรัมต่อน้ำ 2 ลิตร ต้มนาน 1 ชั่วโมง หรือแช่ไว้ 1 คืน กรองเอาแต่น้ำแล้วเติมน้ำลงไปอีก 60 ลิตร (3ปี๊บ) ฉีดพ่นทันทีอย่าทิ้งไว้นาน สามารถฆ่าและไล่แมลง ได้แก่ ด้วง หมัดผัก ด้วงเจาะสมอฝ้าย หนอนกอ หนอนกะหล่ำ หนอนชอนใบ เพลี้ยต่างๆ เชื้อรา และไรต่างๆ ระหว่างฉีดพ่นอย่าให้ละอองยาถูกตัว และฉีดพ่นแล้ว 3-4 วัน จึงเก็บมาบริโภคได้ พริก ใช้ผลสุกสด จำนวน 100 กรัมนำมาโขลกให้ละเอียด ละลายน้ำ 1 ลิตร คนแรง ๆ สักครู่หนึ่ง กรองเอาแต่น้ำไปฉีดพ่น สามารถฆ่าและขับไล่แมลงและโรค

	จากไวรัสได้ แต่ควรทดสอบความเข้มข้นก่อนนำไปฉีดพันธุ์จริง สะเดา สามารถนำเอาส่วนต่าง ๆ มาใช้ได้ดังนี้ แบบหัวน้ำยาฉีดพ่น นำใบสะเดา 4 กิโลกรัม หรือเมล็ด 2 กิโลกรัม ผสมน้ำ แก้วสับเป็นชิ้นเล็ก ๆ 2 กิโลกรัม แช่น้ำ 1 ปีบ นาน 1 คืน กรองเอาเฉพาะหัวน้ำยา 1 ลิตร ผสมน้ำ 20 ลิตร สามารถป้องกันกำจัดแมลงศัตรูพืช เช่น หนอนใยผัก หนอนกระทู้ หนอนหั่นเหี่ยว หนอนหลอด เต่าแดง เพลี้ยไฟ เพลี้ยอ่อน เพลี้ยจักจั่น หนอนแก้ว และด้วงวง แบบหว่านโดยใช้เมล็ด นำเมล็ดสะเดาตากแห้งสนิท ทบพอแตก นำไปหว่าน ในนาข้าว สำหรับนาหว่านให้หว่านก่อนกลบเทือกหรือหลังการหว่านข้าว 7 – 10 วัน สำหรับนาดำหลังการปักดำทันทีและช่วงข้าวเริ่มแตกตัว อัตรา 8 กิโลกรัมต่อไร่ สามารถ ป้องกันและกำจัดแมลง เช่น เพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล เพลี้ยจักจั่นสีเขียว หนอน กระทู้กล้า หนอนกระทู้คอรวง เพลี้ยไฟ ตั๊กแตนข้าว และหนอนกอต่าง ๆ การใช้สมุนไพรป้องกันและกำจัดศัตรูพืช อาจจะเป็นวิธีการที่ยุ่งยากกว่า แต่ เป็นวิธีการที่ปลอดภัยและได้ผลผลิตที่ปลอดภัยจากสารพิษ และเป็นที่ต้องการของผู้ บริโภค ซึ่งสามารถจำหน่ายได้ง่ายและได้ราคาดีกว่า

ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญในการพิจารณาเหตุผลประชาสัมพันธ์ข้อมูลด้านการเกษตร

เรื่อง การดูแลรักษาผักพื้นบ้านปลอดสารพิษ ตอนที่ 3

ช่วงที่ 1 เป็นการนำเสนอ ตัวแบบ ขั้นการรู้จัก – คิดเป็น (C) ขั้นการปฏิบัติ (A) และขั้นการ

อนุรักษ์ธรรมชาติ (N)

โดยให้เกษตรกรได้รับฟังตัวอย่างของข้อมูลความรู้เกี่ยวกับวิธีการดูแลรักษาผักพื้นบ้าน

แนะวิธีการปลูก และการกำจัดศัตรูพืชด้วยวิธีการทางธรรมชาติ

คุณลักษณะที่ปลูกฝัง และคาดว่าจะให้เกิดขึ้นในตัวเกษตรกร ได้แก่ ความสนใจใฝ่รู้

สร้างสรรค์ กล้าคิดกล้าทำ มีจิตสำนึกและรับผิดชอบต่อส่วนรวม

ทักษะที่ปลูกฝังและคาดว่าจะให้เกิดขึ้นในตัวเกษตรกร ได้แก่ การมีวิสัยทัศน์ มีการคิด

วิเคราะห์ และจัดการวางแผนการดำเนินงาน ตลอดจนทักษะอาชีพในขั้นปฏิบัติ เพื่อการดูแล

รักษาที่ถูกต้อง

ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ.....
 .....
 .....
 .....

ช่วงที่ 2 เป็นการนำเสนอตัวแบบ ขั้นการอนุรักษ์ธรรมชาติ (N) และขั้นผลที่ได้ (O)

โดยให้เกษตรกรได้รับฟังตัวอย่างของข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการอนุรักษ์ธรรมชาติและผลที่เกิดจากการปลูกผักพื้นบ้านโดยใช้สารเคมี

คุณลักษณะที่ปลูกฝัง และคาดว่าจะเกิดขึ้นในตัวเกษตรกร ได้แก่ ความรับผิดชอบต่อสิ่งที่กระทำ ความมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม การเป็นแบบอย่างที่ดี แรงจูงใจให้มุ่งมั่นในการทำในสิ่งที่เหมาะสม

ทักษะที่ปลูกฝังและคาดว่าจะเกิดขึ้นในตัวเกษตรกร ได้แก่ การแสวงหาความรู้ ทักษะอาชีพในขั้นปฏิบัติ เพื่อการดูแลรักษาที่ถูกต้อง

ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ.....
 .....
 .....

ช่วงที่ 3 เป็นการนำเสนอตัวแบบ ขั้นการรู้จัก – คิดเป็น (C) ขั้นการปฏิบัติ (A)

และขั้นผลที่ได้(O)

โดยให้เกษตรกรได้รับฟังความรู้เกี่ยวกับพืชที่นำมาทำเป็นสารกำจัดศัตรูพืช วิธีการทำ และผลที่ได้เป็นอย่างไร

คุณลักษณะที่ปลูกฝัง และคาดว่าจะเกิดขึ้นในตัวเกษตรกร ได้แก่ ความสนใจใฝ่รู้ สร้างสรรค์ และกล้าคิดกล้าทำ รับผิดชอบต่อตนเองว่าทำได้และเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง

ทักษะที่ปลูกฝังและคาดว่าจะเกิดขึ้นในตัวเกษตรกร ได้แก่ ทักษะในเรื่องการมองการณ์ไกล การเป็นแบบอย่างที่ดี ตลอดจนทักษะอาชีพในขั้นปฏิบัติ เพื่อการดูแลรักษาที่ถูกต้อง

ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ.....
 .....
 .....
 .....

กิจกรรมที่ 8 การนำเสนอเนื้อหารายการข้อมูลด้านการเกษตร

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรม มีทักษะ และมีประสบการณ์ ในการนำเสนอเนื้อหาข้อมูลด้านการเกษตร ที่ช่วยส่งเสริมคุณลักษณะและทักษะของแรงงานภาคการเกษตร

แนวทางการดำเนินงาน

1. ให้ผู้เข้ารับการอบรม ทดลองนำเสนอ ข้อมูลเนื้อหาด้านการเกษตร และรับฟังข้อเสนอจากผู้ที่มีความรู้ ความชำนาญ
2. ผู้เข้ารับการอบรม วางแผนการนำเสนอข้อมูลด้านการเกษตร
3. ผู้เข้ารับการอบรม ดำเนินการนำเสนอข้อมูล ในชุมชน โดยใช้ระยะเวลาประมาณ 1 เดือน

กิจกรรมที่ 9 จรรยาบรรณของผู้ทำหน้าที่สื่อมวลชน

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้มีความรู้ และเกิดความตระหนักในการนำเสนอข้อมูล ในทางที่เหมาะสมแก่สังคม

แนวทางการดำเนินงาน

ผู้จัดกิจกรรม เชิญผู้มีความรู้ด้านจรรยาบรรณของสื่อมวลชนมาบรรยายเกี่ยวกับจรรยาบรรณของสื่อมวลชนให้ผู้เข้ารับการอบรมฟัง

ตัวอย่างเนื้อหาหรือเอกสารที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

จรรยาบรรณของนักประชาสัมพันธ์

1. ซื่อสัตย์ จริงใจ ยึดมั่นในอุดมการณ์แห่งวิชาชีพตน
2. เสียสละ อดทน เพื่อรักษามาตรฐาน และพัฒนาการงานแห่งวิชาชีพอย่างเหมาะสม
3. ศรัทธาในหน้าที่ และมีทัศนคติที่ดีต่อองค์กร
4. สามัคคี เอื้ออาทร และเกื้อกูลระหว่างผู้ร่วมวิชาชีพเดียวกัน
5. ให้ความสำคัญในการรักษาความลับ และเคารพสิทธิส่วนบุคคล
6. คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน และรับผิดชอบต่อสังคมเป็นนิจ
7. นำเสนอเนื้อหาอย่างสุจริตใจ และรักษาวัฒนธรรมในการใช้ภาษา
8. เคารพรักษากฎระเบียบ และบรรทัดฐานในสังคมไทย
9. ใช้ปิยะวาจา มีมนุษยสัมพันธ์ และบุคลิกภาพที่ดี

กิจกรรมที่ 10 การติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรม มีความรู้ และทักษะในด้านการติดตาม และประเมินผลการดำเนินการ

แนวทางการดำเนินงาน

1. ผู้จัดกิจกรรม เชิญวิทยากรที่มีความรู้เรื่องการติดตาม และประเมินผลการดำเนินการมาบรรยาย ให้ความรู้ในเรื่องดังกล่าวแก่ผู้เข้ารับการอบรม
2. ผู้เข้ารับการอบรมดำเนินการจัดทำแบบฟอร์มการติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน โดยทำการประเมินทั้งจากสื่อมวลชนท้องถิ่นผู้จัดทำและเกษตรกรผู้รับสาร เพื่อดูผลสำเร็จของการดำเนินงาน ดังตัวอย่างแบบฟอร์มการดำเนินการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานต่อไปนี้

ตัวอย่างเนื้อหาหรือเอกสารที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

แบบสอบถามความคิดเห็นเกษตรกรเกี่ยวกับการรับฟังข้อมูลด้านการเกษตร จาก
บทพูดประชาสัมพันธ์

ชื่อ-นามสกุลผู้ให้ข้อมูล.....บ้าน.....
ที่อยู่ บ้านเลขที่..... หมู่..... ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด ..... นาน
ชื่อผู้สอบถาม.....

1. ท่านได้รับฟังการจัดเสียงตามสายข้อมูลด้านการเกษตร จากประชาสัมพันธ์หมู่บ้านหรือไม่
.....ได้รับฟัง .....ไม่ได้รับฟัง

เรื่องที่ท่านได้รับฟังมีเรื่องอะไรบ้าง.....
.....
.....
.....

2. หลังจากที่ท่านได้รับฟังข้อมูลด้านการเกษตรจากรายการเสียงตามสายแล้ว ท่านมีความรู้เกี่ยวกับ
การทำเกษตรเพิ่มขึ้นหรือไม่
.....เพิ่มขึ้น .....ไม่เพิ่มขึ้น

ความรู้ที่ท่านได้รับเพิ่มขึ้นได้แก่เรื่องใดบ้าง.....
.....
.....
.....

3. จากการฟังข้อมูลด้านการเกษตรที่จัดในรายการเสียงตามสายนั้น ทำให้ท่านได้แบบอย่างของการ
ทำเกษตรกรรม ด้านการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ประมง แปรรูป หรือเรื่องอื่นๆ บ้างหรือไม่
.....ได้แบบอย่าง .....ไม่ได้แบบอย่าง

ท่านได้แบบอย่างในเรื่องใดบ้าง.....
.....
.....
.....

4. ท่านคิดว่าจะนำความรู้หรือแบบอย่างที่ได้รับฟังจากข้อมูลด้านการเกษตรในรายการเสียงตามสายไปทำบ้างหรือไม่

.....คิดว่าจะนำไปทำ

.....ไม่คิดว่าจะนำไปทำ

เรื่องใดบ้างที่ท่านคิดว่าจะนำไปทำ.....

.....

.....

.....

.....

เหตุผลที่คิดหรือไม่คิดว่าจะนำไปทำเพราะ.....

.....

.....

.....

5. ท่านได้ลงมือทำตามความรู้หรือแบบอย่างตามข้อมูลด้านการเกษตรที่ได้รับฟังจากรายการเสียงตามสายหรือไม่

..... ทำตาม

..... ไม่ได้ทำตาม

เรื่องใดบ้างที่ท่านทำตาม.....

.....

.....

.....

.....

.....เหตุผลที่ทำ

หรือไม่ทำเพราะ.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

6. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดรายการเสียงตามสายข้อมูลเกี่ยวกับการเกษตรของประชาสัมพันธ์หมู่บ้าน

6.1 เกี่ยวกับผู้จัด

-น้ำเสียง .....ดี .....พอใช้ .....ควรปรับปรุง
-ลีลาการพูด .....ดี .....พอใช้ .....ควรปรับปรุง

6.2 เวลาการจัดรายการ

-ระยะเวลาที่ใช้จัดรายการ .....เหมาะสม .....ไม่เหมาะสม
-ช่วงเวลาที่จัด .....เหมาะสม .....ไม่เหมาะสม

6.3 ท่านคิดว่าควรมีการจัดรายการเสียงตามสายเกี่ยวกับข้อมูลด้านการเกษตรเช่นนี้ต่อไป

อีกหรือไม่ .....การจัดต่อไป .....ไม่ควรจัด

เหตุผลควรจัดต่อ/ไม่ควรจัดต่อเพราะ.....

.....
.....
.....

6.4 ความคิดเห็นอื่นๆหรือข้อเสนอแนะ .....

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

**แบบสอบถามความคิดเห็นนักเรียน/นักศึกษา เกี่ยวกับการรับฟังข้อมูลด้านการเกษตร
จากบทพูดประชาสัมพันธ์**

ชื่อ-นามสกุล ผู้ให้ข้อมูล.....สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล จ. น่าน
ชื่อผู้สอบถาม.....

1. นักเรียนได้รับฟังการจัดเสียงตามสายข้อมูลด้านการเกษตรจากผู้จัดรายการเสียงตามสายหรือไม่
.....ได้รับฟัง .....ไม่ได้รับฟัง

เรื่องที่นักเรียนได้รับฟังมีเรื่องอะไรบ้าง.....
.....
.....

2. หลังจากทีนักเรียนได้รับฟังข้อมูลด้านการเกษตรจากรายการเสียงตามสายแล้วนักเรียนมีความรู้
เกี่ยวกับการทำเกษตรเพิ่มขึ้นหรือไม่
..... เพิ่มขึ้น .....ไม่เพิ่มขึ้น

ความรู้ที่นักเรียนได้รับเพิ่มขึ้นได้แก่เรื่องใดบ้าง.....
.....
.....

3. จากการฟังข้อมูลด้านการเกษตรที่จัดในรายการเสียงตามสายนั้น ทำให้นักเรียนได้แบบอย่างของ
การทำเกษตรกรรม ด้านการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ประมง แปรรูป หรือเรื่องอื่นๆ บ้างหรือไม่
..... ได้แบบอย่าง .....ไม่ได้แบบอย่าง

นักเรียนได้แบบอย่างในเรื่องใดบ้าง.....
.....
.....

4. นักเรียนคิดว่าจะนำความรู้หรือแบบอย่างที่ได้รับฟังจากข้อมูลด้านการเกษตรในรายการเสียงตาม
สายไปทำบ้างหรือไม่
.....คิดว่าจะนำไปทำ .....ไม่คิดว่าจะนำไปทำ

เรื่องใดบ้างที่นักเรียนคิดว่าจะนำไปทำ.....

.....

.....

เหตุผลที่คิดหรือไม่คิดว่าจะนำไปทำเพราะ.....

.....

.....

5. นักเรียนได้ลงมือทำตามความรู้หรือแบบอย่างตามข้อมูลด้านการเกษตรที่ได้รับฟังจากรายการเสียงตามสายหรือไม่

..... ทำตาม

..... ไม่ได้ทำตาม

เรื่องใดบ้างที่นักเรียนทำตาม.....

.....

.....

เหตุผลที่ทำหรือไม่ทำเพราะ.....

.....

.....

6. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดรายการเสียงตามสายข้อมูลเกี่ยวกับการเกษตรของผู้จัดรายการ

6.1 เกี่ยวกับผู้จัด

-น้ำเสียง .....ดี .....พอใช้ .....ควรปรับปรุง

-ลีลาการพูด .....ดี .....พอใช้ .....ควรปรับปรุง

6.2 เวลาการจัดรายการ

-ระยะเวลาที่ใช้จัดรายการ .....เหมาะสม .....ไม่เหมาะสม

-ช่วงเวลาที่ยึด .....เหมาะสม .....ไม่เหมาะสม

6.3 นักเรียนคิดว่าควรมีการจัดรายการเสียงตามสายเกี่ยวกับข้อมูลด้านการเกษตรเช่นนี้ต่อไปอีกหรือไม่ .....ควรจัดต่อไป .....ไม่ควรจัด

เหตุผลควรจัดต่อ/ไม่ควรจัดต่อเพราะ.....

.....

.....

6.4 ความคิดเห็นอื่นๆหรือข้อเสนอแนะ

.....

.....
 .....
 .....

แบบสอบถามเกี่ยวกับการจัดรายการประชาสัมพันธ์ข้อมูลด้านการเกษตร

ชื่อ – นามสกุลผู้ให้ข้อมูล.....
 หน่วยงาน/สถานที่จัดรายการ.....
 ชื่อผู้สอบถามข้อมูล.....

1. ท่านได้ดำเนินการจัดรายการไปแล้ว จำนวน..... ครั้ง
2. กำหนดการจัดรายการของท่าน (วัน เวลา ที่จัด).....
 .....
 .....
3. ท่านได้ดำเนินการจัดรายการเสียงตามสายโดยมีลักษณะหรือรูปแบบของการจัดรายการอย่างไร
 .....
 .....
4. ปัญหา อุปสรรค ที่พบในการจัดรายการประชาสัมพันธ์ข้อมูลด้านการเกษตร
 .....
 .....
 .....
5. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางในการแก้ปัญหา อุปสรรคที่พบ
 .....
 .....
 .....
 .....
6. เนื้อหารายการที่ท่านได้ดำเนินการออกเสียงตามสายไปนั้น ได้รับความสนใจจากผู้ฟังมากน้อยเพียงไร .....มาก .....ปานกลาง .....น้อย .....ไม่ทราบ
 กรณีที่ได้รับความสนใจ ท่านทราบได้อย่างไร.....
 .....
 .....

- .....
- .....
- .....
7. จากการที่ท่านได้ดำเนินการจัดรายการเสียงตามสายไปได้ระยะหนึ่งแล้ว ท่านคิดว่ารายการเสียงตามสายเกี่ยวกับข้อมูลด้านการเกษตรที่จัดอยู่นี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ทำอาชีพเกษตรหรือไม่ อย่างไร .....เป็นประโยชน์ ..... ไม่เป็นประโยชน์

- .....
- .....
- .....
- .....
8. ท่านคิดว่าจะวางแผนดำเนินการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับข้อมูลด้านการเกษตรต่อไปหรือไม่ ..... ดำเนินการต่อไป ..... ไม่ดำเนินการต่อ

หากท่านดำเนินการต่อ ท่านจะวางแผนการดำเนินการต่อไปอย่างไร

- .....
- .....
- .....
- .....
9. ความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะอื่นๆเกี่ยวกับการจัดรายการเสียงตามสายข้อมูลด้านการเกษตร

ข้อเสนอแนะในการนำหลักสูตรไปใช้

ในการนำหลักสูตรไปใช้ฝึกอบรมให้เกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพได้นั้นผู้จัดควรคำนึงถึงเรื่องต่างๆ ดังนี้

1. ควรคัดเลือกผู้เข้ารับการอบรมที่มีความสนใจและต้องการเข้ารับการอบรมเพื่อพัฒนาตนเองอย่างแท้จริงในเรื่องการนำเสนอข้อมูลเพื่อการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะของเกษตรกร ทั้งนี้เพราะเนื้อหาที่ฝึกอบรมจะเหมาะสมสำหรับผู้ที่ต้องทำหน้าที่เขียนเนื้อหา (scrip) ในคอลัมน์หนังสือพิมพ์ ในเอกสารเผยแพร่ข้อมูลด้านการเกษตรของเกษตรจังหวัด ประมงจังหวัด หรือผู้เขียนเนื้อหาบทวิทยุชุมชน บทประชาสัมพันธ์ของประชาสัมพันธ์หมู่บ้าน
2. ควรมีการทำความเข้าใจอย่างชัดเจนถึงประโยชน์ที่ผู้เข้ารับการอบรมจะได้รับจากการอบรมครั้งนี้ เพื่อใช้สำหรับประกอบการตัดสินใจเข้าร่วมฝึกอบรมตามหลักสูตร เนื่องจากหลักการของหลักสูตรเน้นที่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมจะต้องเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมเป็นหลัก รวมทั้งจะต้องดำเนินการแบบมีส่วนร่วมกับผู้อื่นด้วย
3. ผู้ทำหน้าที่พัฒนาด้านการเกษตรในชุมชน หรือ องค์กรบริหารส่วนตำบล สามารถนำแนวความคิดไปใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนางานด้านการประชาสัมพันธ์เพื่อเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับการเกษตรในชุมชนของตนเองได้ เช่น การจัดกิจกรรมประชาสัมพันธ์โดยกลุ่มเยาวชนหรือโดยข้าราชการเกษียณอายุราชการที่อุทิศเวลาเพื่อการพัฒนาชุมชน เป็นต้น

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการและสำนักพิมพ์ร่วมด้วยช่วยกัน. (2542). **ทฤษฎีใหม่ในหลวงชีวิตที่พอเพียงต่อการพัฒนากิจกรรมกลุ่ม** : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดนครปฐม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กองฝึกอบรม กรมประมง. (2543). **แผนปฏิบัติงานการจัดฝึกอบรมเกษตรกรประจำปี** งบประมาณ 2544. กรุงเทพฯ : กองฝึกอบรม กรมประมง.
- ณรงค์ คงมาก. (2539). **20ประสบการณ์เกษตรกรผสมผสานภาคเหนือ**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสานแสงอรุณ
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. (2542). **ธุรกิจชุมชน : เส้นทางที่เป็นไปได้**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน. (2538) **ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม: การวิจัยและการพัฒนาบุคคล โครงการส่งเสริมเอกสารวิชาการ** กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
- ดารารวรรณ ต๊ะปีนตา. (2534). **การลดความวิตกกังวลของพยาบาลประจำการที่ดูแลผู้ป่วยโรคเอดส์ด้วยวิธีการปรับเปลี่ยนความคิดร่วมกับการฝึกสติ**. วิทยานิพนธ์ ค.ด. (จิตวิทยาการศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร. (2542). **เกษตรกรคนเก่ง เล่ม 2**. กรุงเทพฯ : กองประชาสัมพันธ์ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร.
- _____. (2543). **เกษตรกรคนเก่ง เล่ม 3**. กรุงเทพฯ : กองประชาสัมพันธ์ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร.
- ประพันธ์ กาแก้ว .(2543). **โครงการเพื่อนช่วยเพื่อน** : ณ. ห้องประชุมชั้น 2 ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร อำเภอปัว จังหวัดน่าน
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2543). **พุทธธรรม**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เล็ก กรุดแก้ว . (2539). ใน **ไร่นาสวนผสม** ของ สุวรรณา อุทยานันท์ กรุงเทพฯ : มติชน
- _____. (2542). **ครุภูมิปัญญาไทย ภาคเหนือ**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. (เมษายน – มิถุนายน 2543). **แนวโน้มคนไทยเมินอาชีพเกษตรกร** ข่าวสาร สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ 41(432) : 15.

- Bandura, A. (1986). **Social Foundations of Thought and Action : A SocialCognitive Theory.**
Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice - Hall.
- Cautela, J.R. (1977). **Behavior Analysis Forms for Clinical Intervention.** Champaign, IL : Research
Press.
- Dobson, K.S. (1998). **Handbook of Cognitive - Behavioural Therapy.** London : Hutchinson.
- Dryden, W. & Golden, W.L. (1987). **Cognitive - Behavioural Approaches to Psychotherapy.**
Combridge : Hemisphere Publishing Corporation.
- Rachlin Howard. (1978). "Self - Control : Part I," in **Handbook of Applied Behavior Analysis :
Social and Instructional Process.** pp 246-258. edited by Catania, A.C. et al. New York :
Irvinton.
- Striefel, S. (1981). **How to Teach Through Modeling and Imitation.** Lawrence, ks : H&H
Enterprises.